11191 La

TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

Žvilgsnis į lietuvių krikščionių demokratų kelią

Komunizmo likimas ir mes

Žmonių prieauglis ir žemės ištekliai

Tautos ir valstybės sampratų klausimu

Krikščionių demokratų ideologija pokarinėje Europoje

Lietuvos sienos prie Vilniaus vartų

Lietuvių politinių grupių antrasis apsijungimas Lietuvai laisvinti

Kontroversijos A. Smetonos monografijoj

Knyga apie antikristą ir jo valstybę

1965 m. Nr. 1 (26)

TĖVYNĖS SARGAS—GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja—Editor: St. Dzikas

Redakcijos adresas—Address of Editor: 89-17 97th Street, Woodhaven, N. Y., 11421

Administracija—Administration: Jonas Jakučionis, 503 Euclyd Ave., Brooklyn, N. Y

Leidžia *Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga*, Krikščionių Demokratų Internacionalo (NEI) ir Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungos (CDUCE) narys.

Published by *The Lithuanian Christian Democartic Union*, a member of Christian Democratic International—Nouvelles Equipes Internationales (NEI) and Christian Democratic Union of Central Europe (CDUCE).

Tėvynės Sargo bendradarbiai:

J. Aistis, K. Ališauskas, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, M.I.C., inž K. Barauskas, vysk. V. Brizgys, Dr. A. M. Budreckis, Dr. J. Budzeika, St. Dzikas, prof. Dr. Eretas, M. Galdikienė, P. Gaučys, Dr. J. Girnius, J. Gobis, prof. J. Gravrogkas, A. Gražiūnas, Dr. D. Jasaitis, J. Kairys, A. J. Kasulaitis, kun. J. Kidykas, kun. T. Krištanavičius, S.J., kun. J. Krivickas, Dr. O. Labanauskaitė, Dr. V. Litas, St. Lušys, Dr. P. Mačiulis, P. Maldeikis, Ig. Malinauskas, C. Masaitis, J. Matulionis, prof. Dr. J. Meškauskas, K. Mockus, J. Mulokas, Pr. Pauliukonis, V. Peldavičius, L. Prapuolenis, J. Puškorius, prof. Dr. Račkauskas, prof. Dr. A. Ramūnas, O. Rancans, S. Rauckinas, Dr. P. V. Raulinaitis, A. Repšys, A. Sušinskas, Dr. A. Sužiedėlis, S. Sužiedėlis, Dr. A. Šerkšnas, Dr. K. Šidlauskas, Dr. A. Škėrys, P. Spetyla, prel. L. Tulaba, E. Turauskas, P. Vainauskas, V. Vaitiekūnas, kan. M. Vaitkus, kun. J. Vaškas, M.I.C., Dr. V. Viliamas, kan. V. Zakarauskas, Br. Zumeris, Dr. Kl. Žalalis, Dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas ir kiti.

TĖVYNĖS SARGAS

POLITIKOS IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ ŽURNALAS

1965 m. Įsteigtas 1896 m. **1 (26) nr.**

Šis Tėvynės Sargo numeris skiriamas didiesiems Lietuvos valstybininkams

ALEKSANDRUI STULGINSKIUI

ir

prel. MYKOLUI KRUPAVIČIUI

jų aštuoniasdešimt metų amžiaus sukakties proga pagerbti

ŽVILGSNIS Į KELIĄ

A. J. KASULAITIS

Cleveland, Ohio, JAV

Ilgainiui viskas kinta. Tai tiesa, kurią galime ir lietuvių egzilų politinei grupei pritaikyti. Ši mintis iššaukė ir šį rašinį, kuriame noriu suglaustai pažvelgti į lietuvių krikščionių demokratų egzilinį kelią.

Minti takai

Kaip apibūdinti Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos pagrindinius takus, kuriuos ji išmynė politinėje emigracijoje? Tarnyba tautai — yra pats trumpiausias ir tiksliausias atsakymas. Per dvidešimt metų LKDS didžiąją dalį visų savo darbų, pastangų ir laiko skyrė Lietuvos laisvinimo darbui, žymia dalimi per Vyriausiąjį Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą. Kai kurios politinės grupės, atsidūru-

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

sios tose pačiose egzilinėse sąlygose, netruko savo veiklą taip suplanuoti, kad nemaža jų darbo dalis buvo nukreipta į pačios organizacijos vidaus reikalus. (Tas pats tinka ir visam būriui nepolitinio pobūdžio organizacijų). Dar kitos grupės ištisą eilę metų organizuotoj laisvės kovoj iš viso nedalyvavo. Sporadiniais darbais besijungdamos į laisvės kovos barą, jos turėjo daug daugiau laiko, išteklių ir jėgų savo organizacijos reikalams: spaudai, viešosios opinijos formavimui, savo padėties visuomenėje geresniam reprezentavimui. Tik kelios grupės, tarp jų ir LKDS, pirmuoju ir svarbiausiu uždaviniu ne tik teoriškai, bet ir praktiškai pasistatė laisvės kovą. Toks užsiangažavimas ir jo praktinis vykdymas vertė krikščionis demokratus atsisakyti kitų veiklos sričių arba bent jose nesiangažuoti tiek, kad nukentėtų jų įnašas laisvės darbe. Dalyvavimas kitų paskirčių organizacijose savaime aišku negalėjo būti tokio masto kaip tų organizacijų, kurios organizuotoje politinėje laisvės kovoje panašių užsiangažavimų neturėjo. Puoselėjimas nepolitinės veiklos apraiškų savo organizacijoje irgi nebuvo įmanomas tuo pačiu intensyvumu, kaip kitoms politinio pobūdžio grupėms. Pagaliau visa tai vertė mažiau dėmesio skirti pačiai organizacijai, jos vidiniam stiprinimui ir jos grynai saviems reikalams.

Nelengva keliais žodžiais įvertinti LKDS ar kitų grupių linijos racionalumą šioje plotmėje. Tiesa, pagrindinis kiekvienos politinės egzilų grupės uždavinys yra laisvės kova. Didele dalim tai yra ir pačios grupės egzistencijos pateisinimas. Tačiau, iš kitos pusės, užsiangažavimas laisvės kovai nei gali, nei privalo išsemti grupės uždavinius ir pareigas. Ta prasme permažas dėmesys saviems interesams turi tendencijos silpninti pačią grupę ir tuo pačiu ateityje riboti jos įnašą net laisvės kovoje. Čia reikalingas racionalus balansas. Nedalyvavimas organizuotoje politinėje laisvės kovoje nėra pateisinamas jokiu atveju. Tik dalinis įnašas — yra tos kovos kompromitacija. Atidavimas visko tik vienai sričiai, nors esmėje pats idealistiškiausias kelias, realiame gyvenime privalo būti apsprendžiamas atsakomybės prieš pačią grupę dabartyje ir jos eventualaus įnašo tolimesnėj ateity.

ALEKSANDRAS STULGINSKIS

Nepriklausomybės Akto signataras ir pirmasis konstitucinis Lietuvos Respublikos prezidentas šiais metais sulaukė 80 metų amžiaus. Garbingasis Sukaktuvininkas šiuo metu, grįžęs po ilgametės tremties iš Sibiro, gyvena okupuotoje Lietuvoje.

LKDS su pasididžiavimu gali žvelgti į 20 m. egzilinį kelią. Laisvės kovai ir jos vadovavimui ji atidavė palyginti didesnę duoklę negu normaliai buvo galima iš bet kokios grupės laukti. Turint galvoje jos ideologinius pagrindus, ilgametę tradiciją, idealistinį politinės emigracijos pergyvenimą bei susiklojusias aplinkybes, kitokio kelio jai ir nebeliko. Tačiau kaina už šį visuotinį užsiangažavimą mokėta nemaža.

Neabejoju, kad šie sakiniai gali būti interpretuojami įvairiai. Tačiau iš objektyvaus taško teįmanoma tik viena interpretacija. Kaip kiekvienam žmogui reikia minimumo medžiaginių gėrybių, kaip kiekvienai, nors kilniausiai idėjai įgyvendinti reikia formų ir metodų, taip ir politinei grupei — nors minimalaus dėmesio saviems interesams.

Sąlygoms keičiantis

Pažvelgti į LKDS kelią mane skatina trys priežastys: praeitų metų Sąjungos konferencijoje uždėtos pareigos, įvykusi konsolidacija VLIKe ir ryšium su tuo įvykę pakitimai jo vadovybėje, atsakomybės, darbo naštos, įtakos bei galios sferose ir emigracinių sąlygų nuolatinė kaita.

Šie veiksniai, žinoma, nepakeitė dalykų esmės. Politinių grupių reikalingumas ir šiandien negali būti kvestijonuojamas. Tiesa, ypač anksčiau, o kartais dar ir dabar, tam tikri visuomenės sluogsniai ir jų atstovai kėlė ryšium su šiuo klausimu nemažas audreles. Tačiau jų argumentai niekuomet nebuvo nei logiški, nei praktiški, nei politinių emigracijų istorija paremti. Iš vienos pusės, kai barbariškasis komunizmas naikina visa, kas liudija lietuviškąjį valstybingumą ir jo politinę mintį, politinės grupės gajumas emigracijoje liudija to valstybingumo ir tos politinės minties gajumą. Iš kitos pusės krikščioniškoji demokratija per Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungą liudija tradicinį krikščioniškumą politinėje mūsų veiklos sferoje. Krikščioniškoji demokratija remiasi Evangelija ir krikščioniškosios moralės dėsniais, kurie apsprendžia ne tik atskirų individų gyvenimą, bet ir atskirų grupių politinį, socialinį, ekonominį ir kultūrinį veikimą. Šia prasme krikščioniškoji demokratija niekuomet netilpo tik laikinose programose, bet vi-

suomet reiškėsi kaip platus, srovingas, kaskart vis atsinaujinantis ir modernus sąjūdis. Kaip tik šitaip suprasta krikščioniškoji demokratija ir išeivijos gyvenime randa sau prasmingą dirvą tiek Lietuvos laisvinimo darbe, tiek lietuvių jaunimo švietime — valstybingumo sampratos ugdymo ir teisingo politikos supratimo prasme, tiek visuomenės opinijos formavime.

Nepakito ir negali pasikeisti, kol Lietuva nebus laisva, ir mūsų laisvės kovos pareiga. Lietuvos laisvinimo darbas buvo ir bus krikščionims demokratams pagrindinis uždavinys. Jam ir toliau skirsime daugiausiai darbo, dėmesio ir laiko.

Savaime aišku nepakito ir LKDS ideologiniai pagrindai bei esminiai programiniai uždaviniai.

Tačiau, jei dalykų esmė nekinta su kiekviena diena, gyvenamojo meto realybė verčia vis iš naujo peržiūrėti praktinį darbą, jo metodus, artimuosius siekius, konkrečių uždavinių skalę ateities veiklos plane.

Tiek vidinės, tiek išorinės politinės emigracijos sąlygos nėra pastovios. Išorinis pasaulis, o ypač gyvenamasis kraštas kasdien mus visus pastato prieš naujų minčių ir veiksmų kompleksus, į kuriuos mes turime reaguoti. Iš kitos pusės nuolatos kinta ir vidinis mūsų politinės emigracinės bendruomenės gyvenimas. Juk išeivija šiandien yra gerokai kitokia, negu ji buvo prieš dešimt ar net penkerius metus. Visa eilė planų pakito, organizacijoms vadovauja kiti žmonės, daug veikėjų mirė, nemaža jaunuolių įsijungė į visuomenę pilnaisiais nariais. Jau vien šie faktai kiekvienai organizacijai rodo gyvą reikalą naują padėtį permąstyti, naujas gaires nusmaigstyti.

VLIKo konsolidacija, pakitimai jo vadovybėje, darbo naštoje bei atsakomybėje yra taip pat akstinas LKDS peržiūrėti kai kuriuos savo nusistatymus ir kai kurių veiklos sričių akcentavimą. Ir tai yra visai natūralu: esame politinė grupė, VLIKe dirbanti nuo pat jo įsikūrimo pradžios. Jo vidiniai pakitimai, savaime aišku, vienaip ar kitaip veikia ir visas jį sudarančias grupes.

Pagaliau vidinis sąjungos stovis, jos stiprybė ar negalia vienoje ar kitoje srityje, jos narių nuotaikos, finansi-

nis pajėgumas, prieauglis, darbo potencialo išvystymo laipsnis ir kt. irgi reikia retkarčiais peržiūrėti.

Vidinis sutvirtėjimas

Perėmus Sąjungos vadovybę, žvilgsnis pirmiausia nukrypo į josios vidų. Nežiūrint labai šviesių pavyzdžių, yra sąjungoje narių, kurių įsipareigojimas idėjai, uždaviniams ir konkrečiam darbui nėra tokiame laipsnyje, kokiame turėtų būti. Tiesa, tam tikras bangavimas organizaciniame darbe visuomet bus dėl įvairių nepakeičiamų priežasčių, tačiau darbo ir paramos minimumas beveik kiekvienam nariui yra įmanomas. Priklausymas organizacijai juk yra savanoriškas aktas. Priklausymas politinei-idėjinei grupei reiškia labai gilų užsiangažavimą ir atsakomybės prisiėmimą. Todėl nelabai lengva suprasti principų ir idėjų išpažinimą iš vienos pusės ir visišką abejingumą veiklai iš kitos. Šie du faktai sunkiai suderinami. Supratimas idėjos ir ja tikėjimas suponuoja atsakomybę, darbą ir bent minimumą pasiaukojimo. Nė viena organizacija nei tikisi, nei laukia iš savo narių visiško atsidavimo jos reikalams, nes ji pati niekuomet nėra pati sau tikslas. Tačiau ji gali tikėtis ir privalo susilaukti bent minimalaus atsakomybės supratimo. Nario mokestis yra, tur būt, pats bendriausias ir smulkiausias tokio minimumo rodiklis. Vis dėlto nario mokesčio nemokėjimas yra daugiausia paplitusi mūsų organizacinio gyvenimo liga, nuo kurios nėra laisva ir mūsų Sąjunga. Iš kitos pusės daugelis nustebtų sužinoję, kad ne viena organizacija beveik įstengtų be jokių pašalinių pajamų atlikti savo finansinius įsipareigojimus, jei visi nariai sąžiningai kasmet atliktų šią minimalinę organizacinio solidarumo duoklę.

Nemažiau svarbi kiekvieno nario pareiga yra būti gyva ląstele savos organizacijos gyvenime. Mūsų sąlygose sąžinė ir atsakomybės jausmas yra vienintėlė jėga, kurią vadovybė gali naudoti nariams judinti. Garbės, tarnybiniai, piniginiai ar kitoki naudos motyvai mūsų organizaciniame gyvenime nevaidina jokio vaidmens. Vadovybė tad laukia savanoriško, nepapirkto ir nepriverstinio veiklumo. Kai neatsisakoma atiduoti savo organizacijai darbo duoklės minimumo, net ir kritikos žodis įgauna pozityvios prasmės. Kar-

tais vien atsakymas į laiškus ar panašus smulkus gestas būna pakankamas akstinas vadovybei didesniems dirvonams plėšti.

Pagaliau mūsų Sąjunga yra gerokai apleidusi ir naujų narių įjungimą į organizaciją. Ir tai nėra tik vadovybės ar tik atskirų vienetų pareiga. Ji krenta ir ant kiekvieno bendraminčio pečių.

Nauju žvilgsniu LKDS turi pažvelgti ir į lietuviškojo jaunimo gausesnį įjungimą į krikščionių demokratų eiles. Tiesa, į suaugėlius išėjusio lietuviškojo jaunimo dalyvavimas lietuviškame gyvenime apskritai kelia rūpesčio. LKDS, palyginus su kitomis politinėmis grupėmis, negali perdaug skųstis savo jaunąja karta. Tik nei pastangų, nei naujų narių niekuomet nebus perdaug. Krikščioniškosios demokratijos idėja yra visuotinė. Mes ją turime atskleisti ypatingai jaunimui, kuris dažnai graibstosi politinių ir socialinių idėjų sūkuriuose, nerasdamas savo viešajam gyvenimui atramos. Gal perdažnai baigęs mokslus lietuvių jaunimas arba nuklysta į politinės mąstysenos avantiūras ar nugrimsta į politinį agnosticizmą todėl, kad mes nenorėjome ar nemokėjome jam atverti krikščioniškosios demokratijos idėjų pasaulio.

Naujo žvilgsnio reikalingas ir pats jaunimas. Šiandieninis lietuvių jaunimas nėra toks, koks buvo Lietuvoje, Vokietijos stovyklose ar pirmaisiais gyvenimo Amerikoje metasi. Daugeliu atvejų jis gyvena kitame minčių ir idėjų pasaulyje. Tačiau mes turime daug liečiamųjų, kurios yra jiems ir mums bendros. Čia tad ir yra jaunimo ir mūsų vaisingo bendradarbiavimo išeities taškas. Mes turime pakeisti savo mąstyseną ir darbo metodiką visoje eilėje sričių ir klausimų. Politikos baimę pakeisti sveiku ja susidomėjimu yra vienas uždavinių. Tam pasiekti gal reikia politinį - pilietinį švietimą pradėti daug anksčiau negu esame įpratę. Politinio švietimo baimė yra diktatūros išdava ir jau laikas permąstyti, kada jaunimas turi būti pradedamas politiškai auklėti. Iš kitos pusės mūsų jaunimas yra užsikrėtęs kai kuriomis idėjomis, kurios reiškiasi jo gyvenamoje aplinkumoje. Vieton visiško jų atmetimo, kažin ar ne tikslesnis kelias yra mums patiems jas geriau pažinti. Ši-

toks neužsisklendimas tik tradiciniuose veiklos ir minties getuose jaunimui suteiks progą spręsti jį dominančias problemas neišsijungus iš lietuviškos orbitos. Trumpai, jei jaunimo klausimas svarbus apskritai, tai nė kiek nemenkesnės svarbos yra jaunimo ir mūsų bendram darbui naujų būdų ieškojimo ir įgyvendinimo klausimas.

Mūsų sąjungos darbe niekuomet aktualumo nenustojo spaudos reikalai. Jie yra tampriai susiję tiek su finansais, tiek su bendrinės spaudos informavimu bei opinijos formavimu. Šiuo metu LKDS leidžia "Tėvynės Sargą" ir periodiškai pasirodantį "LKDS Biuletenį", gi Lietuvių Krikščioniškosios Demokratijos Studijų Klubai yra išleidę pluoštą "Jaunimo Žygių". Mano noras šioje srityje įtraukti daugiau mūsų plunksnos žmonių į aktyvesnį bendradarbiavimą šiuose leidiniuose. Jos sutvirtėjimas ir straipsnių autoriams atneš didesnį skaitytojų būrį ir krikščioniškosios demokratijos mintims platesnę auditoriją.

Krikščionys demokratai, kurie yra rašto žmonės, turėtų gyviau ir plačiau informuoti ir bendrinę spaudą apie visame pasaulyje išplitusią krikščioniškąją demokratiją, jos siekius, organizacijas ir laimėjimus. Mes esame dalis milžiniško sąjūdžio, kurio istorinė vertė yra nepaprastai reikšminga. Mums negali būti nesvarbu bei visiems lietuviams neįdomu, kas tokiame sąjūdyje vyksta.

Kalbant apie spaudą specialiai ir veiklą apskritai, nemaža rakštis yra finansų klausimas. Materialistinės aplinkos paveiktuose lietuviuose šis klausimas jau dažnai yra tapęs pačiu jautriausiu. Apie nario mokestį užsiminta anksčiau. Lygiai tas pats pasakytina apie prenumeratos atsilyginimą. Nežinau nė vieno lietuviško žurnalo, kuris išsiverstų be aukų, bet neabejotina, kad dalis jų pajėgtų išsilaikyti, jei visi prenumeratoriai laiku ir sąžiningai atsilygintų. KD, deja, ir čia nėra išimtis, tad sąjungos vadovybė yra nutarusi ir šioje srityje paieškoti naujų būdų.

Dar platesnis klausimas yra sukaupimas lėšų visokeriopai sąjungos veiklai finansuoti. Ši problema yra irgi visų krikščionių demokratų problema, kuri nesunkiai išsprendžiama visiems kartu ją sprendžiant. Sąjungos vadovybė šioje srityje planuoja imtis gal ne tiek naujų būdų, kiek

intensyvinės veiklos, kuri, visiems nariams padedant, tikriausiai atneš gražesnių vaisių, negu iki šiol.

Visų sąjungos narių gilesnis pareigų supratimas ir tvirtesnis užsiangažavimas, naujas žvilgsnis į jaunimo ir vyresniųjų santykių problemą, gyvesnė bei dažnesnė spauda ir platesni ryšiai su visuomene per spaudą ir kitokius būdus — štai sąjungos vidinio tvirtėjimo kelias.

Laisvės kovos bare

Svarbus įvykis, apsprendžiąs LKDS ir laisvinimo klausimą yra pagaliau pasiektoji konsolidacija VLIKe. Tai sveikas ir sveikintinas reiškinys. Tačiau taip jau visada yra, kad liūdesį visuomet gaivina viltis, gi džiaugsmą temdo šešėliai. Jų turi ir pasiektosios vienybės džiaugsmas.

VLIKe vienybė pasiekta abiems pusėms darant kompromisus. Tik istorija parodys ar kaina, kurią sumokėjo už vienybę abi šalys, nebuvo perbrangi. Tačiau kai kurie dalykai jau šiandien reikalingi naujo akcentavimo, nes pasiektoji vienybė yra kaip karštas plienas: mes iš jo galime nukalti kardą kovai už tautos ir valstybės laisvę ar grandines sau susirakinti.

Susitarimo protokolas išsprendė esminį VLIKo prigimties klausimą. Per eilę metų iš VLIKo išėjusios ar jame nedalyvavusios grupės įrodinėjo, kad VLIKas nustojo būti VLIKu, kad jis jau neturįs tęstinumo, kad jis neatstovaująs niekam. Susitarimo protokolas ir atsišaukimas visiems lietuviams gi teigia, kad VLIKas yra tas pats, kas jis buvo 1943 m. pavergtoje Lietuvoje sukurtas, kad jis, kaip buvo, taip ir yra lietuvių politinės valios reiškėjas ir vykdytojas, kad jis yra laisvajame pasaulyje vyriausias lietuvių politinis organas ir kad 1944 m. Vasario 16 d. jo atsišaukimas į tautą yra jo galių, teisių ir pareigų rašytinis pagrindas. Krikščionys demokratai, kurie per 20 m. dirbo VLIKo eilėse ir šias pažiūras gynė nesvyruodami, gali su pagrindu džiaugtis tokiu klausimo išsprendžiu.

Tačiau neužmirštini ir šešėliai. Sutarimas bendrai dirbti, vadovaujant Lietuvos laisvės kovai užsieniuose, nei tą kovą mažina, nei jos esmę ar formas automatiškai keičia. Sutarimas tik įgalina mus galingesniais pečiais nešti laisvi-

nimo darbo naštą ir didesniu balsu šaukti pasauliui apie komunistinio rusiškojo okupanto grėsmę.

Laisvinimo darbas šiuo metu ne tik nelengvėja, bet sunkėja. Jei vidinės kliūtys yra sumažėjusios ir — reikia viltis — toliau dar mažės, tai išorinė, konkrečiai — tarptautinė padėtis — nerodo gerėjimo žymių.

Vakarų valstybių pacifikacijos ir susipratimo su tarptautiniu komunizmu politika negali teigiamai atsiliepti pavergtųjų tautų laisvinimo pastangoms. Todėl ateityje iš VLIKo ir iš mūsų visų bus pareikalauta dvigubai daugiau pasiaukojimo, valios, darbo ir išminties negu iki šiol. Neabejoju, kad turime savyje šitų vertybių. Jas gi turime atremti į patį esminį savo egzistencijos ir kovos **principą:** *nesileisti į kompromisus, kur liečiama Lietuvos laisvės byla.* Šis principas negali būti nei dalomas, nei keičiamas, nei kompromituojamas. Ryšium su šiuo pati didžiausia atsakomybė tenka VLIKo vadovybei. Mes drįstame viltis, kad tiek naujasis VLIKo pirmininkas, tiek valdyba vengs perglaudaus ryšio su tokios politikos eksponentais, kurie vienu ar kitu būdu jei nėra, tai gali būti kontroliuojami ir įtakojami interesų, kurie kartais nebūtinai sutampa su mūsų kovos interesais — jei ir ne principais, tai bent metodais.

KD ir lietuvių išeivija

Besikeičiančių sąlygų šviesoje nauju žvilgsniu reikia pažiūrėti ir į mūsų santykius su kitomis politinėmis grupėmis bei tarpgrupinius santykius apskritai.

Gal jau laikas nauju žvilgsniu pažvelgti į LKDS ir LFB santykius. Krikščioniškai lietuvijai, ypač jos politinei minčiai, krikščionių demokratų ir frontininkų išsiskyrimas yra nelemta žaizda. Savo kalboje praeitų metų LKDS konferencijoje pabrėžiau, kad Centro Komitetas tam tikslui negailės pastangų. CK šitą pažadą vykdė, ir jo pirmininkas tuo reikalu turėjo atitinkamų pasikalbėjimų.

LKDS santykiai su kitomis politinėmis grupėmis dauguma atvejų buvo draugiški ir nuoširdūs. Mūsų noras ir toliau tuos santykius plėsti ir jų pagrindan padėti lietuviškąjį brolišku mą. Krikščionių demokratų ir liaudininkų tamprus ir tikrai nuoširdus ryšys bendruose Lietuvos lais-

vinimo reikaluose yra geriausias pavyzdys ne tik mums, bet ir visoms grupėms. Jei dvi stiprios, gyvos ir tradiciškai rivalizuojančios skirtingų ideologinių pagrindų grupės gali išvystyti tokį tamprų bendradarbiavimą ir tokias santykių formas, neabejoju, kad tai gali padaryti visos grupės tarpusavyje.

Gal šiandien yra gera proga taip pat naujai peržiūrėti ir mūsų grupių gausos klausimą. Visiems bendrai dirbant VLIKe, ilgainiui šis klausimas ypatingai suaktualėja. Argi iš tikrųjų mes savo tarpe turime 15 visai skirtingų grupių? Atvirkščiai — daugelį jų riša tokie gimininguмo saitai, kad kitų grupių žmonės net nežino, kurios jų narys yra tam tikras veikėjas. Pagaliau kai kurių grupių dirbtinumas yra tiek permatomas, kad jų egzistencijos pagrindas gali būti tik kompromiso išdava. Ši problema nėra lengvai išsprendžiama, tačiau, turint galvoje svetimtaučius ir mūsų jaunimą bei jų pažiūras, jos sprendimui mes privalome skirti reikiamo dėmesio. Krikščionys demokratai ir šioje srityje neliks pasyviais stebėtojais.

Lietuvių Bendruomenė yra mūsų išeivijos namai. Mes privalome dalyvauti Bendruomenės gyvenime sąmoningai, atiduoti savo duoklę garbingai ir reikštis gyvai. Galima tik pasidžiaugti, kad KD iki šiol tokio kelio laikėsi ir toliau laikysis. Ypatingai džiugu, kad tiek daug diskusijų sukėlęs Bendruomenės laisvinimo vadovybėje dalyvavimo klausimas išspręstas tiksliai ir abiems šalims naudingai. Čia didelis nuopelnas priklauso dabartinei PLB valdybai, kuri atsispyrė įvairioms pagundoms ir pasirinko patį tinkamiausią kelią. Reikia pastebėti, kad šitame klausime nemažą vaidmenį suvaidino ir krikščionys demokratai.

KD ir platusis užsienis

LKDS reikia kreipti vis didesnį dėmesį į savo santykius su plačiuoju užsieniu. Krikščionių demokratų partijos veik kasmet laimi naujus barus. Visoje eilėje laisvųjų valstybių krikščionys demokratai vadovauja vyriausybėms. Dar kitose jų balsas yra klausomas ir girdimas. Mes turime su savo bendraminčiais palaikyti kiek galima tampresnius ryšius netik kovoje už KD idėjų įgyvendinimą, bet panaudo-

ti jų galią ir įtaką visų pirma mūsų kovai už Lietuvos laisvę. Šiai sričiai sugyvinti mes ne tik turime savo CK ilgos patirties narį, bet ir iš jaunųjų akademikų susidedančią Tarptautinių Ryšių Komisiją, kuri jau įsitraukė į darbą.

Nereikia leisti užsigulėti ir mūsų dažnai atsitiktiniams santykiams su bendro likimo draugais — kitais egzilais. Iš dalies mes santykiaujame su jais per Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Uniją. Tačiau to neužtenka. Tampresnių ryšių mezgimas ir bendradarbiavimo bazės praplėtimas yra būtinas. Bet jau laikas sustiprinti mūsų bendradarbiavimą ir su ukrainiečiais, kurie dėl savo skirtingos padėties yra iš kai kurių institucijų išskirti, bet iš tikrųjų yra geresni mūsų draugai negu pvz. lenkai, kurių didžioji dalis ir šiandien negali pamiršti Vilniaus ir kitų jų valdytų sričių.

Šioje vietoje noriu pabrėžti ir būtiną reikalą mums visiems aktyviau sukrusti Vilniaus krašto ir Mažosios Lietuvos problematikoj. Ypač VLIKas turėtų šioje srityje visu smarkumu padirbėti. Mes negalime teritorines problemas palikti tik vilniečiams ir mažlietuviams, kurie dažnai tėra vieninteliai kelią tuo klausimu balsą. Šioms problemoms spręsti reikalingi ir didesni finansiniai ištekliai (konkrečios paramos Vilniaus Krašto Sąjungai ir Mažosios Lietuvos Tarybai forma), konkretūs planai ir svarbiausia — darbai.

Galiausiai, kaip visuotinės krikščioniškosios demokratijos darbininkai, mes negalime atsiriboti nuo gyvenamos aplinkos. CK savo darbo plane yra numatęs tinkamą vietą šiai akcijos sričiai. Pirmi žingsniai gal bus maži, bet mes viliamės, kad tai bus konkreti pradžia. Gal anglų kalba leidžiamas retkartinis biuletenis tinkamai platinamas, bus tos pradžios išraiška.

Iškėliau eilę minčių. Vienos jų skatinančios, kitos — kritiškos, o dar kitos — vieną kitą klausimą pabrėžiančios. Mano noras — ne tik plačiai išsiskirsčiusius krikščionis demokratus painformuoti, kas daroma CK, bet užvesti su jais pokalbį, kad visi pasijustume esą vienos šeimos nariai, vienos idėjos aktyvūs vykdytojai, bendro darbo dalyviai. LK DS yra lietuviškosios krikščioniškosios demokratijos idėjų saugotoja ir vykdytoja. Ji žengia pirmyn. Kelio praplatinimas ir žygio paspartinimas yra ir šio rašinio tikslas.

KOMUNIZMO LIKIMAS IR MES

JUOZAS ERETAS
Bazelis, Šveicarija

Komunizmo laimėjimai ir pralaimėjimai

Komunizmas tvirtina esąs pašauktas vesti žmoniją į galutinį jos tikslą — į tokią visuomeninę santvarką, kuri atstos bet kokį įsivaizduojamą rojų. Dėl to komunistai nori sugestijuoti žmonėms, jog istorija tiesiog einanti į komunizmą, t. y. į žmogaus būties vainikavimą kūjo bei piautuvo ženklu. Todėl nesą prasmės pasipriešinti šios srovės tekmei ir mėginti žmonijos kelią pasukti kita linkme.

Tačiau ar galima tikėti tokiais išdidžiais tvirtinimais? Istorikai jų tikrumu labai abejoja, nes, jų manymu, žmonija turi visai kitokių tikslų. Jiems yra žinoma, kad šių dienų komunizmas nėra pirmutinis (ir ne paskutinis) šios srovės pasireiškimas, kuri visuomet pasirodo, kai bėdos, neturtas, alkis, ligos, neteisybės ir panašūs dalykai spaudžia žmonių mases.

Bet yra daug sėkmingesnių priemonių tiems negalavimams pašalinti. Ryšiumi su tuo įsidėmėtinas anglų istoriosofo Toynbee žodis: — Komunizmas nėra žmonijos išsivystymo viršūnė. Marksizmas - leninizmas mums testato uždavinį jį nugalėti geresnės, teisingesnės tvarkos įvedimu.

Tiesa, dabartinis komunizmas yra sėkmingesnis už visus jo pirmatakus, nes šiandieną priskaitome apie 15 komunistiškų vyriausybių, arti 100 partijų ir apie 850 milijonų žmonių, gyvenančių tokiame režime. Tai įspūdingi skaičiai, kurie, tur būt, dar didės. Bet jis patyrė ir stambių nepasisekimų. Antai Leninui nepavyko užžiebti pasaulinės revoliucijos. Nesekmė ištiko ir jo įpėdinį Staliną. Jis nesugebėjo išsaugoti to sąjūdžio monolitiškumo, nes kai kurios šalys paskelbė šūkį: "Visokiais keliais į komunizmą!". Negeriau ir su Chruščiovu, bandžiusiu išgelbėti bent monocentrizmą. Jei jau įvairūs keliai, tai jie turėtų bent išeiti

iš vieno taško, iš Kremliaus, ir būti pagrįsti vienoda ideologija. Dėlto 47 metams praslinkus nuo Spalio revoliucijos, marksizmo - leninizmo padėtis nekokia. Pakrikimas toks ryškus, kad net pačių komunistų tarpe keliamas klausimas: Ar tik neiširs pasaulinis komunizmas iš viso?

Kas visu tuo kaltas? Kaltininkų yra daug. Gal svarbiausias yra faktas, kad jokia ideologija negali apsisaugoti nuo įvairių interpretacijų, kurios anksčiau ar vėliau prives prie skilimo. Istorija nežino ideologijų, sugebėjusių išlaikyti savo pirmykščią formą, savo integralumą. Prie to prisideda dar įvairių tautų nacionalizmai bei interpretatorių asmeniški kivirčai. Skilimo pavojus darosi juo didesnis, juo plačiau ideologija užgriebia teritorijas bei mases. Idėjai visuomet brangiai atsieina jos išplatinimas, nes kiek ji laimi horizontaliai, tiek dažniausiai pralaimi vertikaliai. Šio pavojaus komunizmas negalėjo išvengti nė savo gimtinėje Europoje, dėl to jam dar sunkiau Azijoje, kur visai kitokios kultūros kraštuose žmonių psichika bei galvojimo būdas jam daugeliu atžvilgiu svetimas, net priešingas. Ten atkakliausias "baltųjų komunizmo" antagonistas yra kultūringa, turtingų tradicijų, išdidi Kinija.

Rusai ir kiniečiai — skirtingi pasauliai

Sovietų Rusija, kovodama už pasaulio revoliuciją ir žmonių sukomunistinimą, daug vilties dėjo į Kinijos vienminčius, kurie 1949 metais, vadovaujami Mao Tse-tungo, įkūrė savo "Liaudies respubliką". Tačiau į galą 50-tųjų metų tarp tų dviejų partnerių išaugo tokie priešingumai, kurie jiems nebeleido eiti išvien. Šis antagonizmas yra visai natūrali abiejų nacionalinių savumų ir praeities išdava, nes tas tautas mažai kas jungia, o daug kas skiria.

1. Pirmiausia jas skiria *rasė*, nes rusai yra europiečiai. Tuo jie priklauso prie baltųjų ir atitinkamai naudojasi mums gimininga, flektuojančia indoeuropiečių kalba. Kiniečiai gi priklauso prie aziatų, t. y. prie geltonodžių, kuriems būdingos "mongoliškos", atseit, kiek kreivos akys ir kurie kalba rusams (bei kitiems indoeuropiečiams) visai svetimom, izoliuotom idiomom.

Prel. MYKOLAS KRUPAVIČIUS

Krikščionių demokratų bloko Lietuvos seimuose lyderis, žemės ūkio ministeris, įvykdęs jo paties seime pravestą pasaulinio garso įgijusią Lietuvos žemės reformą, ir ilgametis Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkas, šiais metais sulaukęs 80 metų amžiaus.

2. Tas tautas skiria ir *būdas,* nes rusas yra impulsyvus, staigus žmogus. Jis dėlto smarkiai tąsomas visokių įtampų, mėtančių jį lengvai iš vieno kraštutinumo į kitą. Tais staigiais išsiveržimais bei netikėtais posūkiais jis yra griežtas kontrastas ramiam, lygiam ir nepermatomam kiniečiui, kuriam neišbalansuotasis rusas atrodo visai nesimpatiškas.

3. Skiria tas tautas ir *kultūra.* Juk Kinija gali girtis kokių 3000 metų senumo bei aukšta civilizacija, kuri neabejotinai pranašesnė už žymiai jaunesnę rusų kultūrą. Kinietis yra tiek išradęs bei atradęs, kad jis gali būti laikomas — bent kiek tai liečia praeitį — kultūringiausiu žmogumi pasaulyje, kuriam rusas toli neprilygsta.

4. Skiria juos ir *filosofinės pažiūros bei religiniai įsitikinimai,* nes valdiškas Sovietų Rusijos materializmas kiniečiui ne prie širdies. Tiesa, jis nėra nė joks metafizikas ar mistikas, ir dėlto visai nesiveržia į amžinybės sferą, bet jis Dievo ir kitokių dvasinių esybių neneigia. Maskvos oficialųjį dialektinį bei istorinį materializmą kinietis laiko lėkščiu giliausių problemų aiškinimu.

5. Skiria tas tautas ir *teritoriniai ginčai.* Būdami kaimynai, jie turi maždaug 6000 kilometrų ilgumo bendrą sieną — ilgiausią sausumos sieną pasaulyje. Kadangi ji vietomis labai neryški, išilgai jos nuolatos vyksta kruvini susirėmimai — vien 1962 m. daugiau kaip 5,000.

Tačiau jie kyla ne tiek dėl ginčijamo sienos pravedimo, ypač Sinkiango ir Pamiro srityse, kiek dėl kiniečių reikalavimų grąžinti jiems tas žemes, kurias 19 amžiuje caristinė Rusija iš jų paveržė. Kitos valstybės, pvz. Anglija ir Prancūzija, jau atidavė kadaise ten užkariautus plotus, tik Tarybinė Rusija to nepadarė, nors tai pakartotinai pažadėjo. Tokiu būdu Sovietai ligi šios dienos valdo visas tas žemes, kurias pagal tas 1858-64 metais sudarytas "keturias nelygias sutartis" carai iš Kinijos imperatorių buvo atėmę — viso 1,3 milijonų kvadratinių kilometrų. Kadangi ir nauji Rusijos "carai" neketina tą teritoriją grąžinti teisėtiems savininkams, tos dvi tautos ir šiuo atžvilgiu yra mirtini priešai.

Kovodamas už šių žemių atgavimą, Pekingas atspausdino žemėlapius, rodančius jas, žinoma, vėl savo pusėje. Bet tuo dar nepasitenkindamas, jis per agitacines organizacijas reikalauja, kad ir daugiausia aziatų apgyventas Sibiras, dabar "Maskvos kolonija", vėl būtų sugrąžintas aziatams. Kadangi Sibiras sudaro 58 proc. Sovietų Sąjungos teritorijos, ši tuomet nebebūtų didžiausia pasaulio valstybė ir kartu būtų nustojusi milžiniško pramoninio potencialo, kas pakirstų Rusijos galybę. Suprantama, kad ši kartografinė kiniečių agresija rusus nepaprastai jaudina.

6. Prarają tarp abiejų dar pagilina *demografinė situacija*. Reikia turėti galvoje, kad kiniečių skaičius, šiandieną siekiąs apie 700 milijonų, iki šio šimtmečio galo pakils maždaug iki 1200 milijonų. Prieš juos Sovietai tegalės išstatyti vos 320 milijonų, iš kurių gal tik pusė bus tikri rusai, kuriais Maskva gali pasitikėti. Jausdama jau dabar tą pavojingą spaudimą iš geltonųjų pusės, ji siunčia vis daugiau jaunimo prie savo taip netikrų rytinių sienų. Tam panaudoja daug pabaltiečių (ir kitų svetimų tautų) prieauglio, nes tuo ne tik tikisi ten sustiprinti baltųjų ideologinį frontą prieš aziatus, bet kartu ir susilpninti tam panaudojamas tautas jų pačių tėvynėje, į kurią siunčia vis daugiau rusų. Tai nauja, pikta ir rafinuota trėmimo rūšis.

Tai kartu ir nauja genocido forma, nes jau dabar aišku, kad Maskva tuo negalės atlaikyti geltonųjų bangų, kurios pirmoje eilėjo užlies jos kraštus. Reikia žinoti, kad kiniečiai nėra linkę emigruoti į šiaurę, kadangi jie nepakenčia šalčių. Į rytus jiems kelią užkerta žmonių perpildyta Japonija. O pietuosna veržtis sunku dėl Indonezijos salyno, išsigandusio Kinijos žemės alkio, ir dėl kieto (baltos) Australijos pasipriešinimo. Vienintelė kiek patogesnė kryptis yra vakarai, vedą į pietinį Sibirą, kur dar daug tuščios erdvės ir kur klimatas gana patogus. Tuo keliu dar 13 amžiuje mongolai traukė į vakarus, kur pasiekė net Ukrainą ir kur jiems pavyko padaryti Rusiją savo satelitu, kuo ši buvo iki 16 amžiaus pradžios. Turėdami prieš akis šį žygį, dabartiniai Kinijos valdovai galvoja mūsų laikams pritaikintomis priemonėmis (diriguojama emigracija, infiltracija, ekonomine ekspansija, subversija ir kt.) pamažu užval-

Nacionalinė Vydo Biblioteka

dyti pietinį Sibirą bei Išorinę Mongoliją, kuri šiandieną dar yra Tarybinės Rusijos satelitas. Auka šios daugiašakės, tylios, bet patvarios akcijos būtų, žinoma, Maskva, iš kurios Pekingas paveržtų hegemoniją Rytuose.

Taigi, iš kurios pusės mes bežiūrėtume į rusų - kiniečių santykius, visur pastebime tiek skirtumų, net priešingumų, kad sunku prileisti, jog tie du pasauliai galėtų rasti bendrą kalbą. Situaciją dar apsunkina faktas, kad šitas priešingumas yra šimtmetinis, tiesiog tradicinis.

Bet gal šiandieną tuos priešus gali suvesti į internacionalizmą pretenduojąs komunizmas?

Ar tuos pasaulius gali jungti komunizmas?

Vargu, nes mažiausia penki svarūs argumentai kalba prieš tokią galimybę.

1. Prieš ją kalba *pagrindinė komunizmo samprata.* Reikia žinoti, kad marksizmas - leninizmas Sovietams yra dogma, jų "tikybos" nepakeičiama tiesa. Nors sovietinis gyvenimas vis labiau atsitolina nuo šios dogmos, jo ideologai su Suslovu priešakyje vis dėlto bando sustabdyti besiplečiantį revizionizmą. Jam valdžios pagalba pavyko, kad ir sunkiai, filosofijos srityje, t. y. teorijoje, išlaikyti marksizmo - leninizmo grynumą, tačiau gyvenimas, eidamas pragmatiškesniais keliais, nuo tos ideologijos vis labiau nukrypsta. Tai ypač galima pastebėti ūkio plotmėje, kur tokie Libermanai ir Trapesnikovai vis drąsiau reikalauja schematišką centroplanizmą lanksčiai pritaikinti rinkos reikalavimams. Kartu jaučiamas tam tikras, kad ir labai atsargus, grįžimas prie privatinės nuosavybės. Tačiau tokiai plėtrai Suslovas priešinasi visu savo autoritetu, kuo jis atsistojo opozicijoje prieš kitais keliais einančius kiniečius.

Kinijos vadams komunizmas niekad nebuvo "kelias, tiesa ir gyvenimas", o tik įrankis. Pats Mao tuo klausimu taip pasisakė: "Marksizmas - leninizmas mums neturi mistiškos reikšmės; jis mums dabar naudingas, tai viskas. Kas jį laiko tikybine dogma, tas yra aklas. Kaip dogma jis net prastesnis už mėšlą, kurį dar galima panaudoti laukams tręšti". Aišku: Mao juo naudojasi, kadangi jam dabartinėje kraš-

to fazėje jis labai pravartus. Jo laikinumą jis 1965 metų pradžioje Amerikos žurnalistui Edgar Snow pabrėžė šiais žodžiais: "Žmogaus gyvenimo sąlygos keičiasi nuolatos. Po tūkstančio metų gal visi, ir Marksas su Leninu, atrodys absurdiški, net juokingi". Vadinasi, tuo pačiu laiku, kai oficialioji Rusija gina komunizmo dogmatiškumą, kiniečių vadovai jį telaiko priemone. Faktas, kad Pekingas Maskvai kai kada primeta revizionismą, tėra gryna demagogija, nes tuo tik nori Rusiją žeminti "tikinčiųjų" komunistų akyse. Sunku satyros nerašyti, matant, kaip pragmatikas revizionistą kaltina nuklydimu nuo dogmos.

2. *Kiniečiai nepripažįsta Kremliaus pirmenybės bei vadovaujamo vaidmens komunizme.* Jie tėra linkę jiems pripažinti —bent iš dalies — tokį vaidmenį pramonės kraštuose, t. y. Europoje bei Šiaurės Amerikoje, tik ne agrarinėse ir šiaip neišvystytose šalyse — Azijoje, Afrikoje, Pietų Amerikoje. Tačiau veržlesni Pekingo kadrai, dar ir tuo nesitenkindami, Lu-ting-yi lūpomis skelbia: "Mao revoliucinis mokslas yra reikšmingas ne tik Kinijai; jis turi pasaulinės reikšmės". Šiaip ar taip, kiniečiai atmeta bet kokį rusų revoliucinį monopolį, bet kokį Kremliaus komunistinį monocentrizmą. Prieš jų "baltųjų internacionalizmą" jie stato savo "geltonąjį universalizmą". Dėlto abu visame pasaulyje be pasigailėjimo rungiasi dėl įtakos bei pirmenybės.

3. *Pekingo ir Maskvos valdovai nepajėgia sinchronizuoti savo revoliucijų.* Šitai situacijai suprasti reikia žinoti, kad kiekvienas perversmas turi savo biografiją — savo pradžią, "klestėjimą", išsekimą. Lenino, Trockio ir kitokių bolševikų skelbiama "permanentinė revoliucija" gi yra istorijos nepripažįstama teorija. Tikrovė rodo, kad po beveik pusės šimtmečio "Spalio perversmas" jau yra pasiekęs trečią savo fazę. Dėlto Rusijoje pastebime tam tikrą "suburžuazėjimą", vykstantį (kad ir silpno) "liberalizmo" atmosferoje. Mao gi revoliucija, kuri dar neturi nė 17 metų, tėra savo įsibėgėjimo stadijoje, dėl ko ji dar radikali, kerštinga, kruvina, atitinkanti Mao žodį: "Komunizmas nereiškia meilės; jis priešą sutriuškinąs kūjis". Dėlto dar neprisisotinę Pekingo maištininkai tebėra pilni pagiežos visiems, kurie negalvoja kaip jie. Tai jiems ir neleidžia susikalbėti

su Maskvos "gerovininkais", kuriuos kaltina Spalio revoliucijos šūkių išpardavimu.

4. *Abu "komunizmai"*, t. y. Kremliaus slaptai vykstąs, bet viešai nepripažintas revizionizmas ir Pekingo pragmatistinis niuansas *skiriasi ir savo vadų charakteriu bei išsilavinimu.* Tuo atžvilgiu primityviškasis Chruščiovas buvo tikra priešingybė kiniečiui Mao, pilnai atstovaujančiam savo krašto kultūrai. Buvęs bibliotekininkas ir mokytojas, kuris kartu yra ir žymus, klasiško charakterio poetas, Mao visa galva pranašesnis ir už Chruščiovo įpėdinius, aparačikus be profilio ir formato. Kadangi ir būsimieji Mao pavaduotojai save laiko "nepalyginamos kultūros bei garbingiausios istorijos" atstovais, Pekingas ir toliau išdidžiai žiūri į tas "medines Kremliaus galvas". O tos, atsilygindamos, Mao laipsniškai nuvertino šitaip: 1957 metais Sovietų Enciklopedija jį dar laikė 'labai dideliu marksizmo teoretiku"; po trejų metų jį tevadino "marksizmo teoretiku", o dabartinėje laidoje jis teminimas kaip "teoretikas".

5. Abiejų komunizmai esmingai *skiriasi ir tuo nacionaliniu elementu,* kuris juose vyrauja. Ir atrodo, kad tautinio elemento skiriamoji jėga stipresnė už komunizmo jungiamą jėgą. Anąją ypač pabrėžia kiniečiai, kurių tūkstantmetinis nacionalizmas visai nesutinka su bolševikų formule, pagal kurią kultūrą turėtų būti "komunistinė savo turiniu, nacionalinė savo forma", nes jie ir Mao laikais nori būti tautiški ir turiniu, ir forma. Geriausiu atveju jie svetimam komunizmui teleidžia paįvairinti dalį to kelio, kurį jie patys ir vieni nustato. Kinijos ateities Konfucijumi nebus nei Marksas, nei Leninas.

Šioje vietoje pabrėžtina, kad kiniečiai savo valstybę vadina "Vidurio imperija", nes nuo pat Konfucijaus laikų savo tėvynę laiko pasaulio centru, kultūros lopšiu ir universalinio teisingumo kūrėju bei išsaugotoju. Europa jų akimis niekad nebuvo toks centras, dėlto ir dabar tokiu nelaiko nė Tarybinę Rusiją. Nors šiandieną Konfucijaus mokslas oficialiuose Pekingo sluogsniuose gerokai yra susilpnėjęs, jo universalizmas kiniečiuose vis dėlto ir dabar taip gyvas, kad jam priskiriama mesianistinė reikšmė. Šis sinokomu-

nistiškai nuspalvintas universalizmas turėsiąs išlaisvinti tautas, išgelbėti pasaulį, išganyti žmoniją. Tarybinės Rusijos proletarų internacionalizmas — kiniečių manymu — tėra netikra konkurencija, nacionalistiškai iškreiptas mesianizmas, kurio reikia atsikratyti. Pasaulis esąs permažas dviems mesianizmams. Štai kodėl kiniečiai su rusais ir šiuo atžvilgiu nėra tovariščiai, o priešai.

Bet ar lemiamu momentu komunizmas, kuris juos šiaip ar taip dar kiek riša, nebus stipresnis už visus nacionalistinius priešingumus, sakysime, kai klausimas liečia taikingą sutvarkymą juos skiriančių degančių reikalų? Sunku to tikėtis, nes tautiečių kraujas visuomet tvirčiau riša kaip svetimos rasės popierinė ideologija. Atsiminkime, kad net bendroji visai Europai krikščionybė nepajėgė sulaikyti jos tautų nuo dviejų brolžudiškų karų.

Tose dviejose komunizmo formose randame, žinoma, ir jungiančių elementų, kurie tam tikrais atvejais galėtų kiniečius ir rusus vėl suartinti, pavyzdžiui, kovai prieš tariamą "amerikiečių kapitalizmą bei imperializmą". Tačiau neatrodo, kad tokie oportunistiški bendrumai turėtų sprendžiamos reikšmės pagrindiniuose pasaulinės politikos klausimuose.

Kadangi Kinijos drakonas išpuikėjęs atsisako pasidaryti naminiu Kremliaus sargu, nesantaika tarp abiejų vis labiau aštrėja. Bet tai nereiškia, kad ji įgaus įprasto karo pavidalą, nes Pekingas tokioje situacijoje mieliau naudosis — kaip jau matėme — subtilesnėmis priemonėmis.

Prie visiems žinomų ginklų kiniečiai prijungė dar vieną visai neįprastą — opiumą su heroinu. Nors medicinos reikalams visam pasauliui metams reikia vos 300 tonų opiumo, Pekingas 1964 metais užsieniams pardavė daugiau kaip 10,000 tonų minėtų medikamentų, už kuriuos gavo daugiau kaip miliardą dolerių. Tokia Tarptautinės Nuodų Komisijos, žinoma, uždrausta prekyba Kinija ne tik laimi daug aukso, reikalingo apsiginklavimui, bet kartu ir demoralizuoja savo priešus. Žinotina, kad ji tuos nuodus slaptai parduoda ir rusams.

Kokios iš viso to peršasi išvados?

1. Santykiams tarp Rusijos ir Kinijos

Mes konstatavome, kad kiniečiai visais atžvilgiais jaučiasi pranašesni už rusus ir dėlto visai nemano duotis jų vadovaujami arba net užvaldomi; kad Sovietų Rusijos oficialiai brukamas marksizmas - leninizmas vargu ar pajėgs palenkti sau kiniečius, kurių dvasinis lobis prieštarauja daugeliui tos svetimos ideologijos elementų; kad kiniečiai, pragmatiškai suprasdami komunizmą, jį pirmoje eilėje panaudojo utilitariškai, kuo jie išardo dogmatišką komunizmo vieningumą; kad kiniečiai prieš Kremliaus rusiškai nuspalvintą komunistinį internacionalizmą stato iš savo istorijos ir tradicijos plaukiantį "Vidurio Imperijos" universalizmą, grupuojantį aplink save visas kitas valstybes bei tautas; kad kiniečiai visu tuo yra sukūrę jiems būdingą "geltonąjį komunizmą" — jei šį reiškinį iš viso dar galima vadinti komunizmu — kuris daugeliu atžvilgių esmingai skiriasi nuo Maskvos "baltojo komunizmo" ;kad kiniečiai nemano šiam nusileisti, kuo jie vis smarkiau padidina komunistų skilimą.

Nesitenkindami tik tokiu skilimu, kiniečiai, laikydamiesi jau minėto jų universalizmo, dabar (1965 m. pabaigoje) visai konkrečiai organizuoja "Naujų viso pasaulio revoliucinių jėgų konferenciją", vadinamą *Conefo,* kurios tikslas paveržti iš Maskvos vadovaujamą vaidmenį komunistų pasaulyje (ir ne tik jame). Aišku, jog jie tuo konfliktą su Kremlium paaštrina tiek, kad tikras susitaikymas kaip ir nebegalimas. Vadinasi, rusai ir kiniečiai, buvę priešai dar prieškomunistiniais laikais, tokiais liko ir komunizmo gadynėje. Skirtumas tik tas, kad Pekingas šiuo kartu bus tiek stiprus, kad Maskva turi rimto pagrindo jo bijoti.

2. Santykiams su laisvuoju pasauliu

Akivaizdoje šios iš rytų grūmojančios "Geltonos Apokalipsės", Tarybinė Rusija vargu ar begalės tęsti savo dviejų frontų akciją — prieš laisvąjį pasaulį ir dar prieš Kinijos neklaužadas. Jau vien savisaugos bei išsilaikymo in-

stinktas rusams pataria likviduoti vieną tų dviejų frontų. Daugelis ženklų rodo, kad Maskva tai gerai suprato; galima dėlto ir prileisti, jog ji apsisprendusi Vakarų naudai, su kuriais siekia bent sušvelninti savo santykius. Ryšium su tuo dar anksčiau garsintas koegzistencijos šūkis dabar iš dalies gauna naujos prasmės: juo Sovietų vyriausybė nori savo — kaip jai atrodo, mažiau pavojingą — vakarinį frontą bent tiek neutralizuoti, įšaldyti, kad ji rytuose galėtų sėkmingiau veikti.

Aišku, kad išviršinis, daugiausia žodinis Kremliaus ryšys su Pekingo "komunizmu" kaip ir jo prestižas Azijoje jam neleidžia atvirai prisipažinti prie savo minkštos laikysenos laisvojo pasaulio atžvilgiu. Tai jį verčia laviruoti, daugiausia dėlto ir paaukojo kiniečiams jų itin nekenčiamą Chruščiovą. Kremlius ir toliau bandys užmaskuoti savo linijos pakeitimą, ką, pavyzdžiui, patvirtina jo protestai prieš JAV "agresiją" Vietname. Bet kartu krinta į akį, kad jis Vietkongui menkai tepadeda. Tai suprantama, nes tuo tik Kinijai, savo stipriausiam priešui rytuose, griebtų kaštanus iš ugnies.

Prie dabartinės jėgų pusiausvyros Sovietų Rusija gali sau leisti tokį akustinį rytų palaikymą, tačiau mirtinam pavojui ištikus, ji turės nedviprasmiškai skelbti, ką jau seniai galvojo. Reikia manyti, kad rusai tuomet atviriau pasisakys už baltuosius, kurie jiems rasės ir beveik visais kitais atžvilgiais kur kas artimesni. Bendras kraujas dar visada buvo stipresnis už bendrą rašalą.

Galimas tad dalykas, kad ateityje istorikas mūsų 60-sius metus laikys tuo sprendžiamuoju dešimtmečiu, kuris tarp Tarybinės Rusijos ir "komunistinės" Kinijos iš naujo suaktualino tą antagonizmą, kuris dar praeituose šimtmečiuose buvo užnuodijęs caristinės Rusijos ir imperatorinės Kinijos santykius. — Jis, be to, gal dar pabrėš, kad mūsų metais komunistų blokas nepataisomai buvo išardytas, ir tuo visame pasaulyje nepagydomai buvo suskaldytos jo jėgos.

Ar toks suskaldymas kartu bus ir galutinis susilpninimas, dar nėra aišku, nes faktas, kad tiek baltieji, tiek geltonieji komunistai beveik visame pasaulyje verbuoja sau

narius, leidžia manyti, kad bendras komunistų skaičius dar gali padidėti. Bet ar jų priešingos pastangos tik nediskredituos ir susilpnins jų veikimą? Ar vienas baltas ir vienas geltonas tikrai sudarys du raudonus? — Vargu.

3. Santykiams tarp Maskvos ir jos satelitų

Satelitams, kurie jėga, ne laisvu apsisprendimu buvo palenkti Maskvai, ši situacija gerai žinoma. Dėlto jie ir bando išnaudoti politinius bei kitokius Sovietų Rusijos sunkumus; vieni slapčiau, kiti atviriau, ypač Balkanų kraštai (Jugoslavija, Albanija, Rumunija). Visuose vėl auga rusų dirbtinai slopinamas tautiškumas. Mėginama vėl savarankiškiau gyventi: intensyviau puoselėti savo kultūrą, ekonominiame gyvenime atsipalaiduoti nuo Comecono ir, be to, ištrūkti iš kariško Varšuvos pakto.

Kadangi satelitai šiuo tarpu negali tikėtis žymesnių laimėjimų užsienių politikoje bei militarinėje srityje, jie daugiausia šiuo laiku koncentruojasi į ūkio klausimus. Reikšmingi ženklai tam, pavyzdžiui, yra rumunų prekybos delegacijos vykimas Prancūzijon, vakarų vokiečių specialistų kvietimas Lenkijon, turistų viliojimas Bulgarijon ir t.t. Net Berlyno siena turi devizinių plyšių.

Nėra abejonės, kad po ekonomisto ir politikas pradės pasireikšti, nes prekybos sutartys beveik visuomet būna politinių susitarimų pranokėjos. Tokiu keliu eidamas, Bismarckas savo laiku sukūrė antrąjį vokiečių reichą, tuo pačiu keliu dabar einama ir prie Europos valstybių sąjungos.

Šią tendenciją dar stipriai palaiko faktas, kad visi satelitai Vakaruose kultūriškai ir visa savo istorija priklauso prie laisvosios Europos, prie Atėnų bei Romos dvasios pasaulio. Jie visi yra lotyniškos orbitos piliečiai. Dabartinis jų palenkimas bizantiškos minties ratui ir priverstinis uždarymas jame visiškai prieštarauja tiek jų dvasios prigimčiai, tiek visai jų istorijai, ir dėlto anksčiau ar vėliau jie grįš į laisvąjį pasaulį. Europietis nėra gimęs kalėti.

4. Santykiams tarp Maskvos ir jos respublikų

Tarybinės Rusijos politinis silpnėjimas neišvengiamai atsilieps ir į jos respublikų santykius su Kremlium, nes, aišku, kad labiausiai susipratusios bei gajausios iš jų sau reikalaus daugiau laisvės. Kas iš mūsų abejos, kad Pabaltijo respublikos bus pirmųjų tarpe? Tarybinė konstitucija atskiriems vienetams leidžia išstoti iš federacijos. Ligšiol šis paragrafas buvo fikcija ir farsas; bet toliau jis galės tapti tais vartais, pro kuriuos susipratusieji vėl žengs į laisvę. Nors tai šiandieną praskamba gana utopiškai, vis dėlto šis kelias į naują savarankiškumą ateityje gali būti visai realus. Panašią situaciją mes turėjome dar 1905 metais, kada Japonijos galybė taip sukrėtė carinę Rusiją, kad ši buvo priversta viduje atleisti varžtus. Tas šiandien gali atsitikti ir su sovietine Rusija. Tačiau su tuo skirtumu, kad "Geltonosios Apokalipsės" baisumas privers Sovietus prašyti ne tik laisvojo pasaulio, bet ir pavergtų tautų paramos. Ją galės gauti, tačiau su kieta bei išdidžia sąlyga — laisvė pavergtoms tautoms, laisvė bei nepriklausomybė ir mums!

Tai valandai reikia ruoštis.

ŽMONIŲ PRIEAUGLIO IR ŽEMĖS IŠTEKLIŲ KLAUSIMU

DR. KONSTANTINAS RAČKAUSKAS
New York, N. Y., JAV

Įvadinės pastabos

Staigus žmonių prieauglio didėjimas, ypač po antrojo Pasaulinio karo, kelia susirūpinimo artima žmonijos ateitimi ne tik demografų, sociologų bei moralistų, bet ir kitų žmonių tarpe. Šmėkla, kuri iškilo prieš ateitimi susirūpinusį žmogų, yra visai paprasta — tai labai staigus žmonių pasaulyje daugėjimas. Šiandien visame pasaulyje priskaitoma 3.200 milijonų žmonių. Po 35 metų, šio šimtmečio gale, jų bus jau daugiau negu dvigubai — 6.900 milijonų. To reikia laukti, turint galvoj šios dienos prieauglio didėjimo nuošimtį. O tai reiškia, kad per tą laiką turi būti pastatyta antra tiek namų, pagaminta antra tiek maisto, dvigubai pagerintos dirvos, iškasta mineralų, anglies, naftos, pagaminta dvigubai energijos, pastatyta mokyklų, ligoninių, prieglaudų, paruošta mokytojų, gydytojų ir kitų specialistų. Per 35 metus turės būti padaryta tiek, kiek žmonės sukūrė ir pagamino ligi šiol per 6.000 metų. Jei pažvelgsime 35 metus atgal — į 1930 metus — tai pamatysime, jog šiame vos vienos kartos laiko tarpe nei New Yorke, nei Paryžiuje, nei Londone gyventojų nepadvigubėjo, nors tai vietos, kur gyventojų skaičius ypatingai auga.

Žmonių skaičius nuo 1860 ligi 1950 metų padvigubėjo nuo 1250 milijonų ligi 2500 milijonų. Taigi per 90 metų. Dabar gi prieauglio progresija aliarmuojančiai didėja, ir pasaulio ištekliai bei žmogaus išradingumas ir jo pritaikymas prie kintančių aplinkybių nebus pakankamai staigiai priaugančioms kartoms aprūpinti.

Toks gyventojų daugėjimas, jeigu jis vyktų taip, kaip dauguma demografų spėja, yra rimta grėsmė paties žmogaus

egzistencijai. Gamta vengia vienodumo. Tiek augmenijos, tiek gyvūnijos pasaulyje įvairumas yra būtinas. Pvz., vienoj Ramiojo vandenyno saliukėj įsigalėję vieni triušiai taip sunaikino tos saliukės augmeniją, kad ir patys triušiai dėl maisto stokos turėjo išnykti. Tokių pavyzdžių galima pririnkti ir daugiau tiek iš praeities, tiek ir iš dabartinių laikų. Bet žmogus, naudodamasis protu, sugebėjo ligi šiol šių gamtos dėsnių veikimą jo atžvilgiu atidėti. Tačiau progresuojantis, staigus ir bilijoninių skaičių šuoliais žmonių daugėjimas jau kelia baimės, jog žmogus netolimoje ateityje išnaikins visas kitas gyvūnijos formas ir turės pats, kaip tie triušiai, išnykti.

Ir žmogus naikina ne tik gyvūniją. Jis baigia naikinti miškus ir mineralinius žemės turtus — naftą, varį, nikelį, anglį, geležies rūdą ir įvairius kitus. Tie gi mineraliniai turtai yra riboti ir nepadauginami. Rimtas pavojus žmonijai gresia ir dėl gėlojo vandens trūkumo. Ir šių dalykų trūkumo pavojus jau ne už tūkstančio metų, bet gali paliesti jau mūsų dabar gimusius vaikus ir vaikaičius.

Tasai staigus žmonių daugėjimas turi įtakos ir esamoms politinėms institucijoms bei politinėms idėjoms. Čia nesustosime prie konkrečių politinių formų raidos. Tačiau reikia priminti du politinės teorijos dėsnius, kurie privedė prie masės ir kiekybės principo įsigalėjimo: 1. žmonių teisinės lygybės ir 2. politinės demokratijos, pagal kurį suvereninė valstybės valdžia priklauso piliečiams. Tad žmogus jau tik kaip masės narys yra politinė jėga. Kokybės principas lieka antroj eilėj.

Tūli deda vilčių į mokslą. Mokslas rasiąs naujus energijos ir maisto šaltinius bei gyvenimo būdus. Čia turima mintyje kosminiai spinduliai, atominė energija, miestai po vandeniu, migracija į kitas planetas, mineralų pakaitalai. Tačiau šios viltys yra utopinės, nes žmonės daugėja tokiu smarkiu tempu, jog mokslas gali išspręsti kylančių problemų tik mikroskopinę dalelę.

Žmonių prieauglio didėjimo progresija

Nagrinėdami žmonių prieauglio klausimą, turime sutikti su viena aksioma — žmonijos egzistencijai ir tęstinumui

išlaikyti gimimai yra būtini ir jų skaičius, aplamai imant, turi būti nemažesnis kaip mirimų. Antra tokia aksioma — kad gimimų skaičius yra nepastovus, ir mes dar nežinome ir gal nesužinosime, kokios priežastys nulemia gimimų skaičiaus didėjimą arba mažėjimą. Kai kurie demografai tariasi suradę dėsnius, pagal kuriuos žmonės dauginasi. Bet tai tik mažumos hipotezės. Tiek kolektyviniuose demografijos veikaluose, pvz. Jungtinių Tautų leidiniuose, tiek paskirų žymių demografų raštuose yra aiškiai pabrėžiama, kad 1. mes nežinome universalaus žmonių daugėjimo ar mažėjimo dėsnio ir 2. dar nežinome, kurie socialiniai, ekonominiai bei moraliniai veiksniai veikia žmonių skaičiaus problemą. Viena aišku, jog dar niekuomet žmonijos istorijoje žmonių skaičius nedidėjo taip greitai ir tokiu mastu. Tai yra išskirtinis reiškinys. Taip pat yra sunku žmogui suprasti, prie kokios katastrofos mes einame, jei žmonės taip daugės ir ateinančiame šimtmetyje. Ypač kad mes neturime ir nerandame priemonų žmonių skaičių normuoti bei išvengti vadinamos eksplozijos, kuri — kaip kiekviena didesnė eksplozija — išeina iš žmogaus kontrolės ribų. Prieauglio nuošimtis vis didėja. Jei jis dabar yra arti 2, tai ateinančio šimtmečio pirmoje pusėje gali pasiekti ligi 3 ar net 4. Padidėjus jam ligi 4 procentų, žmonių skaičius padvigubėtų per 17 metų, ir labai sunku įsivaizduoti, kaip žmonės tvarkytųsi, taip atsitikus. Jei 2.000 metais žmonių prieauglis pasiektų 7 bilijonų, tai net jei gimimai pradėtų ir mažėti, o dėl to palaipsniui mažėti ir žmonių skaičius, tai vis dėlto žmonių skaičius pasiektų tarp 10 ir 25 bilijonų pirmiau, negu tasai mažėjimas pasireikštų.

Dalykas atrodo šiurpus ne tiek dėlto, kad skaičius padvigubėja, bet kad tai įvyksta trumpu laiku ir tasai laikas vis trumpėja. Nuo spėjamo pirmojo žmogaus atsiradimo iki XIII a. žmonių skaičius padvigubėdavo kas 35.000 metų, o nuo 1965 m. jis padvigubės per 35 metus.

Istorinėje perspektyvoje žmonių daugėjimas atrodo taip. Šiandien mokslininkų tvirtinama, jog žmogus atsirado prieš 600.000 metų, nors yra antropologų, kurie prileidžia, jog žmogus egzistavo jau prieš 2 milijonus metų. Tie 600.000 metų skiriami į tris laikotarpius. Pirmasis — nuo žmogaus

atsiradimo ligi 6.000 metų prieš Kristų. Antrasis — nuo 6.000 metų prieš Kristų ligi 1650 metų po Kristaus gimimo. Trečiasis — nuo 1650 m. po Kristaus gimimo ligi šios dienos. Apskaičiuojama, kad pirmojo laikotarpio gale žmonių skaičius pasauly pasiekė 5 milijonus. Per visą tą laiką — 592.000 metų — žmonių gimė iš viso 12 bilijonų. Antrame jau tik 7.650 metų laikotarpyje gimė 42 bilijonai žmonių. Kristaus gimimo laikais žmonių skaičius siekęs 200 - 250 milijonų: Romos imperijoje — 54 milijonai, Kinijoje — 71 milijonas ir kitur — apie 100 milijonų. Į antrojo laikotarpio galą — 1650 metais — žmonių būta daugiau kaip 500 milijonų. Trečiame laikotarpyje nuo 1650 ligi 1962 m., taigi per 312 metų, gimę 23 bilijonai.

Iš viso ligi 1962 m. pasauly gimė 77 bilijonai žmonių. Dabar gyvenantieji 3 bilijonai sudaro 4 proc. visų gimusių žmonių.

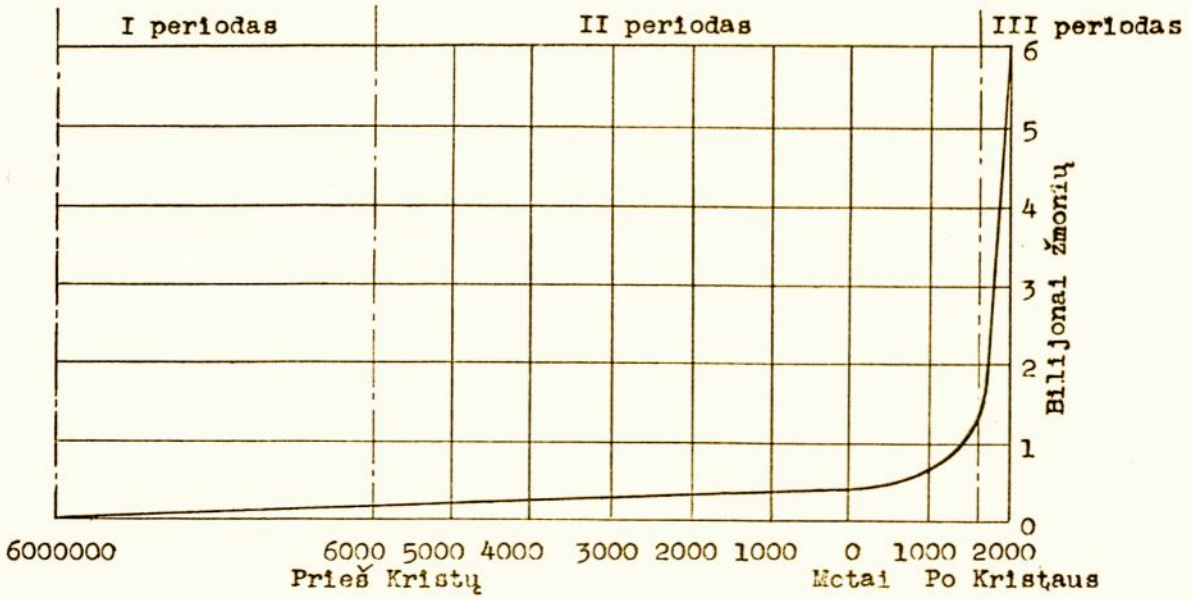

Žmonių skaičius pasaulyje atskirais periodais

Sekti apytikslį žmonių skaičių pradėta tik po pirmojo Pasaulinio karo. Bet demografai (Willcox, Carr-Sanders, Mobert, Beloch), remdamiesi įvairiais išvestiniais duomenimis — mokesčiais, kariuomene, įvairiais surašinėjimais, metrikacijomis — stengiasi pateikti globalinį žmonių skaičių, dau-

guma pradėdami 1650 metais. Carr-Sanders apskaičiavimu milijonais žmonių pasauly būta: 1650 m. — 545, 1750 m — 728, 1850 m. — 1171, 1950 m. — 2495 ir 1965 m. — 3180.

Analitinė kreivė tuos skaičius taip vaizduoja:

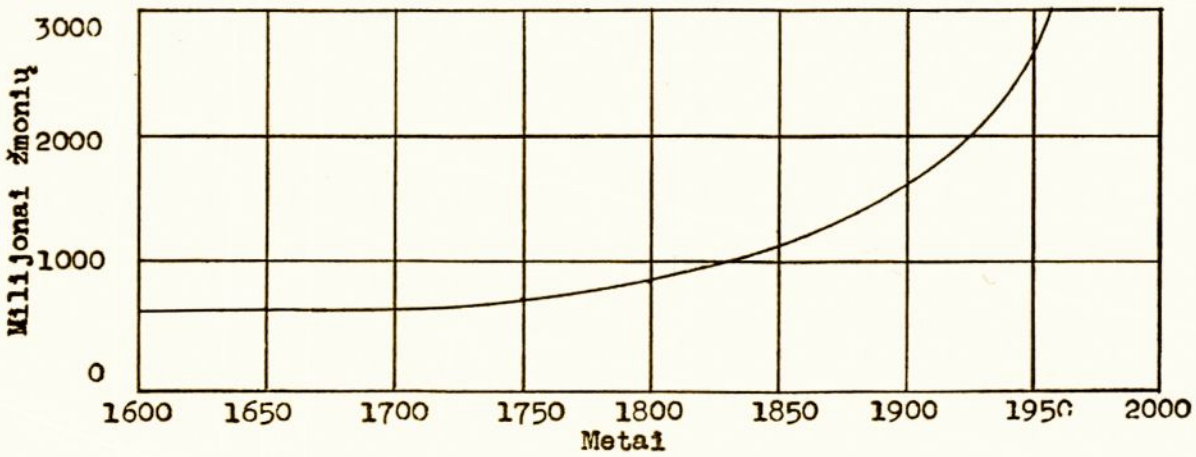

Iš šios lentelės jau matyti, kad žmonių prieauglio progresija didėja. Ypač tai prasidėjo prieš 150 metų, po Napoleono karų. 1650 - 1900 metais Europos gyventojų skaičius pakilo nuo 18,9 proc. iki 23,3 proc. pasaulio gyventojų skaičiaus, o tuo pat laiku Azijos gyventojų skaičius sumažėjo nuo 60 proc. iki 56,9 proc. ir Afrikos — nuo 18,3 proc. iki 7,5 proc.

Pagal J. Huxley (Julian Huxley, Population and Human Destiny, Harper's Magazine, 201, Sept. 1950, pp. 38-46) atskirais laikotarpiais priaugo žmonių ir prieauglio nuošimtis buvo:

0 - iki 5500 m. pr. Kr.	ca 5 mil.	— 0,02%
5500 - 3500 m. pr. Kr.	ca 30 mil.	— 0,04%
3500 - 850 m. pr. Kr.	ca 100 mil.	— 0,06%
850 pr. Kr. - 1650 m. po Kr.	ca 500 mil.	— 0,07%
1650 m. - 1750 m.	728 mil.	— 0,29%
1750 m. - 1800 m.	906 mil.	— 0,44%
1800 m. - 1850 m.	1,171 mil.	— 0,51%
1850 m. - 1900 m.	1,608 mil.	— 0,64%
1900 m. - 1950 m.	2,495 mil.	— 0,88%

Prieauglio nuošimtis 1957 m. jau pasiekė 1,63. Per vienus 1958 m. pasaulio žmonių skaičius padidėjo 60 milijonų, kai prieš 7.000 metų metinis žmonių prieauglis buvo vos 400.

Iš tų kelių statistinių duomenų ryškėja du dalykai: 1. kad žmonių prieauglio nuošimtis smarkiai didėja ir 2. kad tasai nuošimtis didėja ne visur lygiai — tam tikrose geografinėse srityse daugiau, o kitose mažiau.

Žmonių prieauglis ir kultūra bei civilizacija

Žmonių prieauglio svyravimai yra įvairūs net ir tuo pat metu. Prieš pat antrąjį Pasaulinį karą demografai suskirstė pasaulio kraštus į 3 demografinio svyravimo tipus:

1. Vakarų civilizacijos kraštai — demografiškai pastovūs, gyventojų prieauglis mažai svyruoja. Kai kuriuose tų kraštų pastebimas net nežymus prieauglio procento mažėjimas (Prancūzija, Švedija, Danija, Anglija, Austrija, Amerikos Jungtinės Valstybės, Kanada, Naujoji Zelandija, Austrija).

2. Kraštai sparčiai žengiantieji mokslo, pramonės ir technikos srityse. Tie kraštai yra pereinamoje stadijoje. Mažėja juose mirtingumas ir gimimai (Japonija, Sovietų Sąjunga, Rytų ir Pietų Amerikos kraštai).

3. Kraštai su aukšto gyventojų prieauglio galimybe. Kai tik tie kraštai sumažins mirtingumą, jie pasieks ir didelį gyventojų prieauglį. (Pietų ir Vidurio Amerikos kraštai, išskyrus Argentiną, Rytų ir Pietų Azijos kraštai — Indija, Indonezija, Kinija, arabų kraštai, išskyrus Lebanoną, ir Afrikos kraštai).

Po antrojo Pasaulinio karo trečiojo tipo kraštuose sumažėjo mirtingumas, o pirmuose dviejuose — padidėjo gimimų skaičius.

Gimimų skaičius 1950 - 1955 m. tūkstančiui žmonių siekė nuo 15 ligi 45. Tas skaičius svyruoja pagal tėvų priklausomybę kultūriniam vienetui — pvz., Europos gimimų skaičius yra mažiausias — tik 20 tūkstančiui gyventojų, Afrikoje jis yra aukščiausias — 45. Po Afrikos seka Pietų ir Vidurio Amerika — 42 ir Azija — 39. Europoje tas skai-

čius taip pat svyruoja. Žemiausias jis yra Anglijoje ir Vakarų Vokietijoje — 15,8 gimimų 1.000 gyventojų. Tuo pat laiku Ispanijoje jis siekė 20,4. Rytų Europoje: Lenkijoje — 30, Jugoslavijoje — 28,5, Rumunijoje — 24,7. Vidurio ir Pietų Amerikoje gimimų skaičius irgi svyruoja. 1950 m. aukščiausias buvo Gvatemaloje — 50,5, gi Argentinoje tik pusė to skaičiaus —25. Jungtinėse Amerikos Valstybėse gimimų skaičius siekė 24,6 ir Kanadoje — 27.

Kiti žmonių prieauglį lemią veiksniai

Kūdikių gimimo skaičius objektyviniu požiūriu priklauso nuo to, kiek nagrinėjamam laikotarpy yra galinčių būti motinomis moterų. Laikotarpis moters amžiuje, kada ji gali gimdyti, yra ribotas. Antras tos rūšies veiksnys — 18-35 metų amžiaus moterų skaičiaus santykis su vyrų skaičiumi. Didelėje daugumoje kraštų moterų yra žymiai daugiau, kaip vyrų, nors yra ir išimčių. Pvz., Tibete vyrų yra daugiau, kaip moterų, dėl ko gyventojų prieauglis yra mažas, atsižvelgiant į krašto gyventojų skaičių ir kultūros lygį.

Yra ir subjektyvinių veiksnių. Kūdikio pradėjimas gali būti valia arba tik instinktu pagrįstas aktas. Aukštesnės civilizacijos tautose kūdikiai yra tėvų sąmoningo noro turėti vaikų išdava. Žemos civilizacijos tautose kūdikiai atsiranda instinkto poveiky. Dar labiau atsilikusiose tautose yra tokių, kurios dar nepriėjo supratimo, jog kūdikio pradėjimas yra susijęs su lytiniu aktu. Jos tėvo sąvokos visai neturi.

Dėl tokio tamsumo primityvių žmonių tarpe gimimų skaičius siekia maksimumo. O koks nors susidrausminimas yra neįmanomas. Aukštesnės dvasinės ir medžiaginės kultūros tautose gimimų skaičius yra žemas. W. W. Rostow nustatė, jog tokiai pažangai pasiekti tautai reikia 60 metų. Savo apskaičiavimo pagrindan jis padėjo liberalinę kapitalistinę sistemą. Kitose sistemose tasai laiko tarpas gali būti kiek kitoks. Tačiau vienu ir kitu atveju pagal Rostowo teoriją išeitų, jog tų atsilikusių tautų gimimų skaičius ir prieauglis ilgainiui sumažės ligi dabartinio Vakarų Europos ir Š. Amerikos lygio.

Minint tėvų valią turėti ar neturėti vaikų, reikia pažymėti, jog tą valią gali veikti įvairūs sumetimai. Vieni jų gali skatinti turėti vaikų, kiti nuo jų gimdymo sulaikyti. Iš pirmųjų paminėtina tikėjimas, pareigos jausmas, tautinio atsakingumo pajautimas, pasitikėjimas ateitimi ir tėvų meilė bei moters psichiškai biologinis palinkimas. Veiksniai mažinantys gimimų skaičių yra urbanistinėj civilizacijoj sunkumas auginti vaikus, noras pasinaudoti asmeniška medžiagine gerove, baiminimasis netikros ateities bei nenoras įsipareigoti.

Mirtingumo įtaka žmonių prieaugliui

Mirtingumas skirstomas į dvi rūšis: natūralinį ir atsitiktinį. Natūralinis mirtingumas siekia 30-35 mirtis į metus tūkstančiui žmonių. Tad, remiantis šiuo skaičiumi, žmonių prieauglis siektų 10-15 tūkstančiui žmonių į metus, arba — 1-1½ nuošimčio. Nors ir atrodo, jog tai būtų žemas žmonių prieauglio nuošimtis, tačiau, esant tokiam gimimų nuošimčiui, Tiberijaus laikais (14-37 m. po Kr.) susituokusi pora šiandien jau turėtų 130 mil. palikuonių. Jeigu būtų taip atsitikę su visais Tiberijaus laikų Romos imperijos gyventojais, kurių buvo tuomet 54 milijonai, tai jų palikuonių šiandien būtų 300 trilijonų — 100,000 kartų daugiau, negu šiandien yra pasaulyje žmonių. Taip nėra dėl to, kad greta natūralinio mirtingumo vyksta ir atsitiktinis mirtingumas. Jo priežastys yra badas, maras ir kitos masinės ligos, karai ir kitokios žudynės bei gamtos katastrofos — potvyniai, sausros, žemės drebėjimai bei vulkanų išsiveržimai ir kitos. Tie dalykai žmonių prieauglį sunaikina. Dėl jų buvo laikotarpių, kuomet žmonių skaičius net sumažėdavo. Pvz., senovės Graikijoje Periklio laikais gyventojų buvo daugiau, kaip vėlesniais amžiais. Šalia karų, epidemijų ir emigracijos Graikijos gyventojų mažėjimas po Periklio laikotarpio buvo aiškinamas dar ir vedybų bei gimdymų vengimu. XV a., prieš pat Amerikos atradimą, Ispanijos gyventojų skaičius siekė 10 milijonų, o XVIII a. pradžioje buvo nusmukęs ligi 6 milijonų. Prancūzijos gyventojų skaičius XIII a. siekė 20 milijonų, bet vėliau dėl juodojo maro ir 100 metų karo sumažėjo ligi pusės. Taip pat Prancūzijoj sumažėjo gyventojų reli-

ginių karų laikais (1565-1580) ir XVIII a. pradžioje. Anglijoje ligi juodojo maro 1348 m. taip pat buvo priskaitoma 3.700.000 gyventojų, bet maras sumažino tą skaičių 40 nuošimčių. Vėliau, XV a. pradžioje, krašto gyventojų skaičius sumažėjo 25 nuoš., ir buvo jų priskaitoma tik 2.100.000.

Šis atsitiktinis mirtingumas, ypač karai, badas ir epidemijos, o taip pat nesugebėjimas palaikyti žemės ūkio našumą veikdavo žmonių prieauglį taip, kad jis turėjo įtakos gyvenimo būdui ir papročiams. Gyvenimas kito, bet tokiu tempu, kad žmogus tai priimdavo kaip normalaus gyvenimo reiškinius be jokio sukrėtimo. Tik maža dalis papročių naujai susikuriančių tradicijų buvo pakeičiama.

Išskyrus tik keletą atsitikimų, kuomet buvo siekiama gyventojų skaičių sumažinti, buvo dedamos pastangos jį padidinti. Žmogus buvo laikomas krašto turtingumo ir galios pagrindu. Ši pažiūra Afrikos kilčių tarpe dar ir dabar vyrauja. Žmonės buvo reikalingi irigacijos grioviams kasti bei prižiūrėti, mokesčiams mokėti, žemei dirbti, kraštui ginti ir atlikinėti kitas karines bei visuomenines pareigas.

Bet kurio krašto gyventojų prieauglį sudaro skirtumas tarp gimusių ir mirusių skaičiaus. Jei tasai skirtumas mažėja, tai ir gyventojų prieauglis mažėja. Jei tas skaičius didėja — ir gyventojų skaičius auga. Ir tai įvyksta dėl to, kad didėja gimimų skaičius arba mažėja natūralių bei atsitiktinių mirimų skaičius. Ir kai tasai didėjimas pasiekia tokio masto, jog pakeičia žmogaus gyvenimo sąlygas taip, kad žmogus nepajėgia normaliai jų asimiliuoti, jis išeina iš bet kokios kontrolės ribų. Tokį reiškinį įprasta vadinti gyventojų eksplozija.

Mūsų laikais žmonių prieauglio didėjimas priklauso dar nuo vieno svarbaus veiksnio — žmogaus amžiaus pailgėjimo. Esant pastoviam gimimų skaičiui, jei kuriuo nors būdu pailgėja žmonių amžius, mirimų skaičius sumažėja, ir skirtumas tarp gimimų bei mirimų padidėja. Tuo pačiu padidėja ir gyventojų skaičius.

Šiandieninė gyventojų eksplozija yra aiškinama ne padidėjusiu gimimų skaičiumi, bet sumažėjusiu mirtingumu. Visų pirma sumažėjo atsitiktinis mirtingumas — nuo ligų,

maro, bado ir karų. Medicinos ir gydomosios technikos laimėjimai pasidarė prieinami beveik visiems žmonėms. Žmogaus amžiaus vidurkis, kuris dar prieš antrąjį Pasaulinį karą Indijoj tesiekė 23 metus, dabar jau siekia 47, o kai kuriuose kraštuose (Danijoje, Olandijoje, Anglijoje) jis pasiekė jau net 73 metus.

Žmonių skaičiaus kitimo teorijos

Jau nuo senovės filosofai, valstybininkai ir religinių institucijų vadovai tyrinėjo žmonių skaičiaus klausimą, stengėsi surasti žmonių skaičiaus kitimo dėsnius bei nustatyti santykį tarp gyventojų skaičiaus ir maisto gamybos bei išteklių. Šimtai teorijų buvo sukurta šiam klausimui išaiškinti.

Visas tas teorijas galima suklasifikuoti į dvi grupes. Pirmajai grupei priklauso tos, kurios lemiamą vaidmenį skiria išoriniams veiksniams. Antrajai — kurios lemiamą vaidmenį skiria žmogaus vidiniams veiksniams.

Pirmosios grupės teorijas galima skirti į evoliucines ir natūralistines. Evoliucinės teorijos teigia, jog žmogus evoliucionuoja, kaip ir visos gyvosios būtybės — vystosi į tobulesnes formas. Gyvenimo sąlygos keičiasi veikiamos išorinių aplinkybių, ir gyventojų skaičius bei prieauglis priklauso nuo tų sąlygų. Net psichinė motyvacija esanti paveikiama išorinių aplinkybių. Šių teorijų atstovai teigia, jog evoliucionuoja žmogaus aplinka, ir tai iššaukią žmonių prieauglio kitimą. Ši pažiūra yra optimistinė, nes grindžiama pažanga.

Natūralistinių teorijų grupė yra pesimistinė ir deterministinė. Šios teorijos teigia, jog pati gamta stengiasi išlaikyti tarp įvairiausių josios veiksnių harmoniją. Jei kuris tų veiksnių išeina iš pusiausvyros, tai gamta pati išoriniais veiksmais stengiasi jį į tą pusiausvyrą grąžinti, keisdama klimatines sąlygas, įvairių ligų ir bakterijų pagalba ar karu — padidindama pagal reikalą naikinamąją ginklų galią. Šiai grupei bendra, kad ji neigia žmogaus laisvą valią kaip svarbiausią žmonijos tęstinumo veiksnį ir žmonėms taiko gyvulių pasaulio dauginimosi dėsnius.

Antra teorijų grupė teigia priešingai — kad ne išoriniam pasauly, bet pačiam žmoguje esąs tam tikras derinantis biologinis organas. Tai esą adrenalinės ir pituitarinės liaukos, kurios tvarką žmogaus vaisingumą, atsižvelgiant, ar prieauglis yra jau perdidelis, ar permažas. Šių pažiūrų atstovai teigia, jog esą laboratoriškai nustatyta (Suomijoje, Kanadoje), kad, padidėjus gyventojų skaičiui, padidėjančios ir tos liaukos ir gaminą daugiau tam tikrų harmonų, kurie sumažiną žmonių vaisingumą bei atsparumą ligoms ir bakterijoms.

Gyventojų prieauglio klausimas įvairiose politinėse santvarkose

Įvairiose politinėse santvarkose buvo atitinkamai sprendžiamas ir gyventojų skaičiaus klausimas.

Patriarchalinėje visuomenėje prieauglis buvo pageidaujamas. Graikų miestų respublikų sistemoje buvo praktikuojamas kūdikių žudymas. Viduramžiais prieauglis vėl buvo pageidaujamas. Krikščioniškoje to meto Europoje gyventojų problema buvo svarstoma išskirtinai kaip moralinė problema. Žmonės buvo labiau susirūpinę sielos išganymu, kaip medžiaginėmis pasaulio gėrybėmis. Jų pažiūros prieauglio klausimu buvo teigiamos, nors ne tiek, kaip žydų, kurios įsakė žmonėms daugintis. Bažnyčia griežtai smerkė kūdikių žudymą, poligamiją ir skyrybas. Antra vertus, ji aukštai vertino susilaikymą. Celibatas buvo laikomas tobulesne gyvenimo forma, kaip santuoka. Renesanso laikais vėl grįžtama prie nepalankios dideliam gyventojų prieaugliui pažiūros. Klasinėje kapitalistinėje santvarkoje prieauglis pageidaujamas, nes priaugina naujus vartotojus. Marksistinė komunizmo teorija į prieauglį žiūrėjo taip pat teigiamai. Tačiau pastaraisiais metais tiek Sovietų Sąjunga, tiek komunistinė Kinija palankiai žiūri į gimimų kontrolę.

Kaip matome, išskyrus trumpus laikotarpius, visos istorijos eigoje buvo vienokio ar kitokio susirūpinimo prieaugliu.

Vienas paradoksalus reiškinys buvo pastebėtas: gyventojų daugėjimas nereiškia skurdo, gi mažėjimas — pratur-

tėjimo. Pavyzdys čia gali būti XVII - XVIII a. Ispanija. Dėl šio reiškinio Cantillon XVIII a. paskelbė dvi teorijas: maksimumo — kiek žmonių žemė gali išmaitinti, ir optimumo — kad gyventojų skaičius priklauso nuo civilizacijos tipo. Tam tikra civilizacija galinti išlaikyti tam tikrą žmonių skaičių. Kita civilizacija toje pačioje geografinėje srityje galinti jų išlaikyti daugiau arba mažiau.

Gal labiausia gyventojų klausimu išpopuliarinta teorija yra anglikonų kunigo T. R. Malthus (1745 - 1812). Jis buvo pasiūlęs labai aiškią formulę: gyventojų skaičius didėjąs geometrine progresija, o maistas — tik aritmetine. Tai yra pesimistinė teorija. Ta teorija, nors dar ir dabar turinti pasekėjų, yra klaidinga. Gyventojai geometrine progresija nedaugėja, o maistas gali daugėti greičiau, negu aritmetine progresija. Jei sutiktume su Malthuso teorija, tai prileidžiant, jog šiandien žmonių padvigubėja per 35 metus, vienam dabar gyvenančiam žmogui po 500 metų tektų 2 milijonai palikuonių.

Žmonių prieauglis ir žemės ištekliai

Jei pratęstume tokį žmonių skaičiaus didėjimą į ateitį, tai gautume fantastišką vaizdą — 2500 metais žemėje jau būtų 230 trilijonų žmonių. Kadangi žemės plotas yra aprėžtas, tai kiekvienam tektų pasitenkinti tik kvadratiniu metru. Po 700 metų gyvi žmonės svertų daugiau, negu pati žemė sveria.

Nors tie skaičiai yra fantastiniai, bet santykis tarp žmonių skaičiaus ir žemės išteklių ir šiais laikais gyvai svarstomas. Pirmas klausimas šiuo reikalu — ar iš viso tarp pasaulio išteklių ir gyventojų skaičiaus yra priklausomybės santykis. Turime pripažinti, kad teorinis tarp maisto bei kitų žmogui reikalingų ekonominių gėrybių ir bendros žmonių paklausos pusiausvyros galimumas dar nereiškia praktiško tokios pusiausvyros įgyvendinimo. Tai priklauso ne tik nuo žemės išteklių ir žmonių skaičiaus, bet ir nuo kultūros laipsnio, visuomeninės santvarkos bei darbo našumo. Tokiai pusiausvyrai turi įtakos dviejų rūšių sąlygos: pastovios — nepriklausančios nuo žmogaus valios,

ir kintančios — kurias žmogus gali kaitalioti pagal savo išradingumą, prisitaikymą ir valią. Pastovios sąlygos yra šilima, oras, dirvos plotas.

Nuo senovės žmogus sugebėjo pagaminti pakankamai maisto vis didėjančiam žmonių skaičiui aprūpinti. Žmonių skaičiaus didėjimas ir ekonominių vergybių gamyba vyko ne reguliariai, bet šuoliais. Buvo laikotarpių, kada gamyba kilo greičiau, kaip žmonių skaičius. Nevisuomet ir žmonių skaičius didėjo. Kai gamyba pralenkdavo žmonių pareikalavimus, gaminių perteklius buvo kapitalizuojamas. Tačiau toks perteklius pasitaikydavo tik tam tikrose ūkio sistemose ir tik kai kuriais laikotarpiais.

Kiek iš tikro žemė galėtų išmaitinti žmonių, priklauso nuo trijų dalykų: 1. dirvos ir kitų žemės išteklių maistui gaminti, 2. mineralų bei energijos šaltinių ir 3. kapitalo.

Žmogus gauna 99 nuošimčius maisto iš žemės ir tik 1 nuošimtį iš vandens. Dėlto maisto gamybai tinkama žemė yra labai didelės svarbos. Koks yra kiekis žemės ūkiui tinkamos žemės iš tikro nėra dar tiksliai nustatyta. Mažiausią plotą randa Pearson ir Harper — 2.600 milijonų akrų. Didžiausią plotą randa Prasolov — 18.000 milijonų akrų. Jungtinių Tautų leidinyje Population Studies nr. 17 autoriai mano, jog arčiau tiesos yra 4,000 milijonų akrų — devintoji dalis visos žemės sausumos. 2.600 milijonų dabar dirbama ir nuo 1.200 ligi 1.900 milijonų yra dar nedirbamų, bet tinkamų žemės ūkiui plotų.

Derlius, reikalui ir sąlygoms esant, gali būti padidintas 50 nuošimčių.

Kiti maisto šaltiniai, pvz. vandenys, galėtų duoti žmogui maisto proteinų forma. Kai kurie mokslininkai prileidžia, jog algės ir planktonas galį padėti išspręsti žmogaus mitybos problemą.

Kiek žmonių žemė galėtų išmaitinti, mokslininkų nuomonės skiriasi. Didžiausią žmonių skaičių žemėje prileidžia Penck — 16.000 milijonų, o mažiausią Pearson ir Harper — 2.800 milijonų. Boerman prieina išvados, kad, žmogui naudojant 2.500 kolorijų į dieną, Europa galėtų išmaitinti 778 mil., Šiaurės ir Vidurio Amerika —1.351 mil., Pietų Amerika — 4.060 mil., Afrika — 3.803 mil., Azija ir Nau-

joji Gvineja — 2.852 mil., Australija ir Naujoji Zelandija — 450 mil.

Žmogaus vartojimo galia yra labai lanksti. Žmogus ne viena duona gyvena, bet ir daugeliu kitų vertybių. Aukštos kultūros visuomenėje žmogus vartoja keleriopai daugiau už žemos kultūros žmogų. Todėl sprendžiant, kiek žmonių žemė galėtų išlaikyti, o ne tik išmaitinti, turime atsižvelgti, kiek gėrybių žmogui reikės. Pearson ir Harper vėl išveda, kad Azijos pragyvenimo lygiu pasaulyje galėtų išsilaikyti 2.800 milijonų žmonių, Europos lygiu — 2.100 milijonų, o Šiaurės Amerikos — tik 900 milijonų. Jei šiandien jau yra daugiau žmonių, negu pagal apskaičiavimus žemėje gali išsilaikyti, tai laikoma, jog du trečdaliai jų jau neturi pakankamai maisto.

Šių dienų pramoninė civilizacija vis labiau ir labiau priklauso nuo mineralų išteklių. Bet tie ištekliai yra riboti, o jų padauginti kol kas nemokame. Juos išbaigę, turėsime išsiversti be jų arba surasti jiems pakaitalus. Anglies, geležies, fosfato, aliuminijaus ir magnezijaus ištekliai dar kurį laiką bus pakankami, bet vario, cinko, švino ir naftos ištekliai yra mažesni, ir jų gali pritrūkti jau po kelių dešimčių metų.

Kapitalo, kaip būdo žmogaus gamybai padidinti, reikšmė yra neginčijama. Š. Amerikos ir kitų pramoninių kraštų darbininko produktyvumas yra net kelias dešimtis kartų didesnis už primityvaus darbininko, nes pramonės krašto darbininkas, kaip, pvz., Š. Amerikoje, šiandien vartoja mašinas ir įrankius, kurių vertė kiekvienam darbininkui siekia 12.000 dolerių. Tos mašinos ir įrankiai yra sutaupytas darbas — gamybinis kapitalas. Vienas iš šių dienų pasaulio paradoksų ir yra tai, kad pramoniškai atsilikę Azijos ir Afrikos kraštai neturi to kapitalo, o nori naudotis aukštu pragyvenimo lygiu. Kapitalui sudaryti reikia laiko ir žinių, o svarbiausia — vartoti mažiau, negu pagaminama, skirtumą tarp pagaminto ir suvartoto atidedant į gamybinį kapitalą. Deja, tų sąlygų nėra nei Azijos, nei Afrikos kraštuose. Ten kas pagaminama — tai ir suvartojama. Nors gamyba ir padidėjo, padidėjęs gyventojų skaičius gamybos gavinį sunaudoja ir toliau.

Socialinės organizacijos reikšmė

Stebint naujuosius mokslo išradimus, prieinama išvados, jog žemė gali išlaikyti daugiau žmonių, negu buvo manoma prieš 20 metų. Ir vis prileidžiama didesniam žmonių skaičiui galimybė žemėje išsilaikyti. Jeigu dirbamos žemės našumas būtų pakeltas ligi tokio lygio, kaip Olandijos, tai visa dirbamoji žemė galėtų išmaitinti 28.000 milijonus žmonių, o jei tos žemės našumas būtų pakeltas ligi Japonijos lygio, tai žemėje galėtų išsilaikyti 95.000 milijonų.

Žemės išteklių intensyvus panaudojimas priklauso nuo žmogaus darbo specializacijos, kuri gali būti pasiekta tik turint labai aukšto laipsnio sicialinę organizaciją. Tokia socialinė organizacija pareikalautų iš žmogaus susidrausminimo ir susivaržymo. O tai nelengva pasiekti, turint prieš akis žmogaus polinkį į laisvę. Mažiausias tokios santvarkos sutrikimas niekais paverstų pasiektą pusiausvyrą.

Socialinių reiškinių reliatyvumas

Fizinio pasaulio reiškiniai gali būti numatyti ir apskaičiuoti su apytikriu tikslumu. Kitaip yra su socialiniais reiškiniais, nes čia skaičius tuos reiškinius veikiančių veiksnių yra toks didelis, kad žmogaus protas nepajėgia juos izoliuoti ir kiekvieno įtaką nustatyti. Nors elektroninės mašinos ir padeda žmogui apskaičiuoti dalykus, kurių apskaičiavimas pirmiau užimdavo daug laiko, žmogui dar nepavyko psichikos veiksnius suvesti į tiksliųjų mokslų kategorijas. Svarbiausia dėlto, kad psichinius veiksnius tvarko ne mechaniniai dėsniai.

Žmonių prieauglio problemoje svarbiausios reikšmės turi trys pagrindiniai veiksniai — gimimai, mirimai ir imigracija. Tie trys veiksniai savo ruožtu priklauso tokiai daugybei socialinių, ekonominių, kultūrinių, psichologinių bei religinių veiksnių, kad visos demografinės schemos ir projekcijos bei ateities spėliojimai trūksta tvirtumo ir retai vėlesnių faktų patvirtinama. Palinkimas demografijos srityje suprastinti faktus yra nesuderinamas su gyvenimo komplikuotumu.

Nėra abejovės, kad staigus žmonių daugėjimas sukėlė daug sutrikimų tiek įvairiuose visuomeniniuose junginiuose, tiek dvasinių ir medžiaginių vertybių hierarchijoje, tiek paskiro asmens būde ir protavime. Kad patenkintų didėjančio žmonių skaičiaus reikalavimus, žmogus yra priverstas didinti ir greitinti gamybą, organizuoti maisto bei kitų gaminių ir darbo paskirstymą, rasti naujus žaliavų ir energijos šaltinius.

Baigiamosios pastabos

Tokie yra faktai. Kadangi būsimųjų kartų prokreacija yra reiškinys, kurį žmogui tvarkyti dar nepavyko, tai ir išvados jo klausimu yra tik spėjimai. Remiantis šiandien priimtomis tezėmis, galima čia kai ką taip pat spėti, nors pilnai prileidžiu, jog rytoj gali atsirasti kiti spėjimai ir kitos pranašystės.

Tvarka ir pastovumas yra būtini dalykai tiek paskiram asmeniui, tiek socialiniam junginiui egzistuoti. Be to, socialinis bendravimas eina tam tikro tikslo kryptimi pratęsti junginio buvimą. Tačiau tasai pastovumas nėra absoliutus. Absoliutinis pastovumas yra mirtis. Gyvenimas nėra taip sustingęs, bet nuolat kinta.

Tasai kitimas paprastai yra tokio masto, kad normalus žmogus gali lengvai jį asimiliuoti. Dalis tokių pakitimų net gi įeina į žmogaus gyvenimą nejučiomis ir nesąmoningai. Bet šių dienų gyvenimo raida yra labai sparti. Ir ta sparta dar vis didėja. Ji vyksta tokiu greičiu, kad toli pralenkia žmogaus gebėjimą ją pasisavinti ir paversti savo Aš dalimi.

To gyvenimo raidos greitėjimo priežastimis laikoma tiksliųjų mokslų pažanga, technologija ir žmonių skaičiaus nepaprastas didėjimas.

Visa tai pastatė žmogų prieš naujas problemas, kurių jis nespėja laiku išspręsti, nes, vienų dar neišsprendus, jį užgriūva vėl naujos. Taip didelis jų skaičius ir lieka neišspręstų. Bet žmogus, nespėdamas spręsti jam gyvenimo iškeliamas problemas, pajunta nerimą, kuris ilgainiui virsta nuolatine krize.

Tos krizės tolimas priežastis galima atsekti jau XV a. Nuo to laiko pradeda įsigalėti mechanistinės pasaulėžiūros, civilizacija praranda savo organinį autentiškumą, dėl principų, normų ir moralinių vertybių klausimais pasimetimo bei tradicinės hierarchijos praradimo vyksta asmens demoralizacija. Filosofų pateiktos naujos grindžiamosios idėjos nebuvo dermėj su asmens intelekto savumais. Ir dėl to įvyko tiek asmenybės, tiek socialinės santvarkos suskilimas. Moralinis ir sąžinės suskilimas pasireiškia asmens nesugebėjimu spręsti savo gyvenimo problemas. Įsiviešpatauja baimė, nepasitikėjimas ir nesaugumas. Tokie yra šių dienų žmogaus pagrindiniai bruožai. Neatsižvelgiant į visus techninius laimėjimus, išradimus ir jų praktinį pritaikymą, žmogus šiandien daugiau pesimistas, kaip kada nors anksčiau.

Optimistinė pasaulėžiūra, kuri dominavo Vakarų vadinamoj pažangiojoj minty ligi 1918 m., Vakarų Europoje pradėjo reikštis jau XVII a. Teistinis antgamtinis Autoritetas, kuris tvarko žmogų ir visą gamtą ir kuris įskiepijo žmogui moralės jausmą bei leido pažinti, kas yra gera ir kas bloga, šios pasaulėžiūros atstovų buvo pakeistas žmogaus protu. Optimistinė pažiūra kėlė proto pirmenybę, teigė galimybę ir žmogaus pajėgumą sukurti šiame pasaulyje laimę, tikėjo pažanga, kuri pasieksianti harmoningos pasaulio santvarkos. Pagrindinis dalykas esanti pilnutinė žmogaus laisvė, nes tik visiškai laisvas žmogus galėsiąs sukurti sau laimingą ateitį. Žmogaus protui, jo pažinimo galiai ir išradingumui buvo pareikštas absoliutus pasitikėjimas. Tokių pažiūrų pagrindiniai skelbėjai buvo R. Descartes, D. Huma, J. Locke, P. Holbach, C. A. Helvetius, E. Condillac, J. La Mettrie, F. M. Voltaire, J. J. Rousseau ir eilė kitų. Prieš juos pasisakyti ir laikytis krikščioniškos pažiūros, jog žmogus yra nusidėjęs ir netobulas, daug kas nedrįso. Nedrįso teigti, jog netobulam žmogui reikia nurodymų ir vadovavimo, kad žmogaus protas yra subjektyvus, ribotas ir galįs klysti. Tarp išdrįsusių tai paskayti reikėtų paminėti E. Burke, Th. Hobbes, E. Freron, J. de Maistre ir savo demografine teorija pagarsėjusį Th. Malthus.

Po ano neriboto pasitikėjimo žmogaus protu šiandien mes priversti esame sutikti, jog prokreacija yra atsirėmusi į pojūčius ir irracionalius jausmus. Tad ją reguliuoti pagal protu nustatytą planą yra neįmanoma. Taip pat neįmanoma pagal reikalą ir naudą pakeisti žmogaus moralę, kaip buvo galvojama XVIII ir XIX a., arba pakeisti pačią žmogaus prigimtį, kaip skelbė K. Marksas ir ką padaryti šiandien siekia komunistai. Gyvenimas nuėjo kita kryptimi, kaip galvojo materialistai ir racionalistai. Vietoj žmogaus sukurtos gerovės, laimės ir harmonijos daug kur jam prieš akis stovi šmėkla. Praėjusiais metais Chicagoje įvykusiame chemikų suvažiavime vienas chemijos profesorius pareiškė, jog neišvengiamai 1980 m. kai kuriuose tirštai gyvenamuose kraštuose būsiąs toks maisto trūkumas, kad šimtai milijonų žmonių išmirsią badu. Nors pasiekta didelių techninių laimėjimų ir pažangos, žmogus jaučia, jog jis eina atgal, į neturtą, skurdą ir netikrumą. Ir to smukimo sulaikyti jis nepajėgia. Pirmiau, negu žmonių skaičius pasieks pusiausvyros, pagrįstai galima laukti blogesnių laikų bei staigių socialinių ir politinių pakitimų. Gal pati niauriausia galimybė — kad didelis žmonių skaičius gali išmirti dėl maisto ir vandens stokos, epidemijų ir pagaliau karų, kuriuose bus vartojami masinio naikinimo ginklai.

Žmonijos egzistencijai užtikrinti žmogus gali griebtis sąmoningos apsaugos, neleisdamas pasaulio gyventojams neribotai daugintis, nors sunku įsivaizduoti, kaip tai būtų įvykdyta. Tačiau tai yra tik spėjimas. Kaip iš tikro bus — žmogus negali pramatyti. Galima tik tikėtis, jog bus surasta būdų žmonių prieaugliui reguliuoti. Reikia pasitikėti Apvaizda, kad ji neleis žmogui išnykti. Istorijoj daug pavyzdžių, kur Apvaizda padarė stebuklą — ir padėtis vėl sunormalėjo arba, vienai civilizacijai žlugus, išaugo nauja. To galime tikėtis ir mes.

TAUTOS IR VALSTYBĖS SAMPRATŲ KLAUSIMU

Dr. J. Girniaus kritiką vertinant

DR. TOMAS ŽIŪRAITIS, O. P.
Washington, D.C., JAV

Dr. Juozas Girnius savotiškai kritikuoja Stasį Šalkauskį, ypatingai — Jacques Maritainą šių sampratų klausimu (Juozas Girnius: *Tauta ir tautinė ištikimybė,* Chicago 1961). Toji kritika liko tartum nepastebėta. Tačiau ji nėra eilinė bent savo užmoju ir metodu.

I. Tautos ir valstybės tapsmo pagrindai

1) Stasio *Šalkauskio* "bendruomenę" ir "visuomenę" — tautos ir valstybės tapsmo pagrindus dr. J. Girnius pirmiausia šitaip cituoja ir paaiškina:

"Bendruomenė yra kolektyvas, arba santalka, pagal tai, kas jos nariams yra bendra . . ., visuomenė yra kolektyvas, arba santalka, pagal tai, kad ją sudaro narių visetas" (Prof. St. Šalkauskis: Bendroji filosofijos terminija, Kaunas 1938; plg. Juozas Girnius: op. cit. 26 p.). Čia pat pateikia tokį St. Šalkauskio teigimą: visuomenė yra narių visetas pilnumo atžvilgiu, o bendruomenė — narių visetas bendrumo atžvilgiu". Tuojau paaiškina: "Kaip matyti, ir šiuo atveju tiedu terminai atribojami tik kaip sinonimai ir tik grynai loginiu žvilgiu, žiūrint ne pačios visuomeninės tikrovės, o tik šių terminų žodinės kilmės" (Juozas Girnius: op. cit., ibd.).

Iš dalies teisingai paaiškintos šios citatos, kad tiedu terminai atribojami kaip sinonimai. Bet kokios rūšies sinonimai tiedu terminai? Tik *grynai* loginiu žvilgiu atribojami tokie terminai tik kaip *vienareikšmiai* sinonimai: jų sąvokos reiškia *tapatybę* vienos ir tos pačios dalykų tikrovės atžvilgiu. Tačiau toji tapatybė turi tam tikro realaus pagrin-

do, t. y. logiškos ir objektyvios prasmės pačioje dalykų tikrovėje (distinctio rationis cum fundamento in re). Tai normalios kilmės *vienareikšmiai* sinonimai: kaip "kolektyvas" ir "santalka", "svirnas" ir "klėtis" ir t.t. Jei *tik* tokio atribojimo principu — tik grynai loginiu žvilgiu tiedu terminai ("bendruomenė" ir "visuomenė") St. Šalkauskio atribojami, tai tik tokiu — vienareikšmių sinonimų prasme reikėtų juos visada išskirti. Kai tuo tarpu minėtos dr. J. Girniaus citatos aiškiai liudija, kad St. Šalkauskis tarp "bendruomenės" ir "visuomenės" teisingai įžvelgė tam tikro laipsnio tokį *realų* skirtingumą,[1] kuriuo nepasižymi vienareikšmiai sinoniminiai terminai. Todėl jis nevadina "bendruomenės" ir "visuomenės" tik santalka ar kolektyvu, arba atvirkščiai, nes "santalka" ir "kolektyvas" yra vienas ir tas pats — tapatybė; jis įsakmiai pabrėžia bendruomeninės ir visuomeninės santalkų arba kolektyvų atribojimą *"pagal tai . . ."*, kaip vėliau matysime.

Juo labiau "bendruomenė" ir "visuomenė", anot St. Šalkauskio, jokiu atveju nepriklauso kitokios rūšies — nenormalios kilmės terminams kaip vienareikšmiams sinonimams. Pastarieji sudaromi ir atribojami irgi tik grynai *loginiu* žvilgiu, bet žiūrint ne pačios tikrovės, o tik šių terminų grynai nelogiškos kilmės, "sukurtos" visiškai *savavališku* mintijimo vyksmu, neturinčiu nieko bendra jokioje dalykų realybėje (distinctio rationis sine fundamento in re). Tai pačios *nesąmonės* vienareikšmiai sinonimai: sakysim, kaip "keturkampis apskritimas" ir "apskritas keturkampis". Šios rūšies vienareikšmiams sinonimams turėtų priklausyti ir St. Šalkauskio "bendruomenė" ir "visuomenė", jei jos iš tikrųjų atsiribotų ne kitaip, o tik grynai loginiu žvilgiu, neturinčiu jokio realaus pagrindo pačioje visuomeninėje tikrovėje. Betgi dr. J. Girnius aiškiai teigia, kad tiedu terminai žiūri kur nors: jie atribojami *žodine* (ir dar — tik žodine) kilme. Iš viso terminai, jei jie normaliai — tiksliai ir teisingai — atribojami, žiūrint tik jų žodinės

---

1 Kalbėdami apie terminų realų skirtingumą, pabrėžiame tai, kad jų sąvokos turį logišką ir objektyvų pagrindą pačiose dalykų tikrovėse. Aišku, žodžiu arba terminu "svirnas" išreiškiame tam tikro trobesio realią sąvoką, bet tuo išreiškimu nepastatysime paties svirno, jo konkrečios realybės, tinkamos javams laikyti ar kitokiems reikmenims panaudoti.

kilmės, tai dar nereiškia, kad jau tuo pačiu tokių terminų sąvokos neturi jokio realaus pagrindo, iš kurio patys terminai yra kilę. Tas pats terminų žodinės kilmės santykio principas lygiai galioja St. Šalkauskio "bendruomenei" ir "visuomenei", nes jos suformuluotos visiškai tiksliai ir teisingai. Todėl viena ir kita jau savo žodine kilme atkreipia mūsų dėmesį, sakysim, ne į kokių nors konkrečių dalykų, brangakmenių rinkinį, bet į tokias santalkas, kurios savo žodine kilme turi realaus pagrindo kaip tik pačioje visuomeninėje tikrovėje. Savaime aišku, kad terminų žodinė kilmė (definitio nominalis) dar nėra jų sąvokos pilnatvė, kiek tai įmanoma (definitio realis). Iš viso žodis (o ne taip sau "žodelytis" kaip visiškai atskiras, sakysim, jungtukas ar panašiai) yra tam tikros *prasmės* ženklas, išreikštas garsu, rašmenimis ir t.t. Irgi savaime aišku, jog ir tobuliausiais terminais neišreikšime pačios dalykų tikrovės visų gelmių, visų jos paslapčių. Tai jau būtų atskira tema. Ir taip jau negalėjome čia išvengti "sausų", bet būtinų principinių pastabų, norint pirmiausia priminti tą sinonimų rūšį, kuriai St. Šalkauskio "benduromenė" ir "visuomenė" nepriklauso. Tai kur jos tada priklauso? Dar yra *artimos* reikšmės sinoniminiai terminai: sakysim, kaip "ūkis" ir "dvaras", "namas" ir "rūmai". Šios rūšies terminai yra panašuoliai, bet jie nėra vienareikšmiai sinonimai, suvokti, aišku, normalia prasme, kaip minėta. Tarp artimos reikšmės sinonimų gali būti įvairaus laipsnio "artumo" ir "tolumos", panašumo ir skirtingumo, turinčio realaus pagrindo jiems atitinkamoje pačioje tikrovėje. Tik šitokios rūšies sinonimų principu St. Šalkauskis atriboja "bendruomenę" ir "visuomenę", kaip tuojau matysime.

St. Šalkauskis pirmiausia šitaip pabrėžia savo "bendruomenės" ir "visuomenės" terminus kaip artimos reikšmės sinonimus: *Bendruomenė* yra santalka pagal tai, kas jos nariams yra bendra, o *visuomenė* yra santalka pagal tai, kad ją sudaro narių visetas. Kitaip sakant: bendruomeninės santalkos nariams charakteringa *bendrumas,* o visuomeninei santalkai — jos narių *visetas.* Pats "bendrumas" ir "visetas", nors ir panašūs, bet jie nėra vienareikšmiai, o realiai skirtingi artimos sinonimų reikšmės prasme. Kiekvienas visetas turi bendrumo, bet ne kiekvienas bendrumas

reiškia visetą. Juo labiau, kad, anot St. Šalkauskio, "visuomenė yra narių visetas *pilnumo* atžvilgiu (mano pbr. — T. Ž.), o bendruomenė — narių visetas bendrumo atžvilgiu", kaip žinome iš anksčiau pateiktųjų citatų. Taigi ne bendruomenės, bet visuomenės visetas pasižymi santalkos narių pilnatve. Todėl negali būti ir kalbos, kad čia turime reikalo, pagal dr. J. Girnių, *tik* su tuo pačiu ir formaliu narių visetu (plg. Juozas Girnius: op. cit. 26 p.). Iš tikrųjų čia turime kitokio reikalo dar ir dėl to, kadangi: "Bendruomenė glaudžiau jungia savo narius negu visuomenė", kai tuo tarpu "visuomenėje žmones sieja palaidesni ryšiai negu bendruomenėje" (Prof. St. Šalkauskis: op. cit.). Dr. J. Girnius, to "glaudžiau" ir "palaidžiau" pakankamai neįvertinęs, klausia: "Bet jei abiem atvejais turime reikalo tik su tuo pačiu formaliu 'narių visetu', kuriuo pagrindu jis vienu atveju savo narius sieja 'glaudžiau', o antru — 'palaidžiau'? Koks 'kolektyvas, arba santalka, gali būti vadinamas 'bendruomene' ir koks 'visuomene'?" (Juozas Girnius: op. cit. 26 p.). St. Šalkauskis, principiniai charakterizavęs *kas* yra bendruomenė ir visuomenė, tuo "glaudžiau" ir "palaidžiau" pabrėžia, *koks* kolektyvas, arba santalka, gali būti bent pavadintas "bendruomene" ir koks — "visuomene". Tuo "glaudžiau" St. Šalkauskis paryškina tai, kad *bendruomenė* yra tapusi *daugiau* savaimingai prigimtu vyksmu, todėl daugiau betarpišku ryšiu jungia savo narius. Tuo "palaidžiau" jis paryškina, kad *visuomenė* yra sukurta *daugiau* organizaciniu vyksmu, todėl netaip glaudžiai jungia savo narius. Bendruomenė nėra tik savaiminga, o pati visuomenė nėra tik mechaniška gyvenimo pilnatvės lytis. Viena ir kita nėra visiškai skirtingos realybės. Todėl "bendruomenės" ir "visuomenės" terminai dar ir šiuo požiūriu yra *artimos* reikšmės sinonimai, turį savo rūšies *realaus* pagrindo pačioje visuomeninėje tikrovėje.

Bent tiek jau buvo galima įžvelgti tose citatose, kurias dr. J. Girnius mums pateikė, kaip žinome, iš bendrinės filosofijos terminijos žodyno. Neatkreipus į tai dėmesio, tenka nedėkingai lyg ir įtaigoti: "Tačiau ..., jau konstatuojama, kad 'bendruomenė' glaudžiau jungia savo narius'... ir kad 'visuomenėje žmones sieja palaidesni ryšiai' ..." (plg.

Juozas Girnius: op. cit. 26 p.). Taigi, "jau konstatuojama". Tartum St. Šalkauskis jau būtų ėmęs ir susipratęs savo "bendruomenę" ir "visuomenę" patikslinti. Sutiktume su dr. J. Girnium, jei jis čia būtų pasigedęs griežtos apibrėžties; būdingos ir bendrosios filosofijos terminijos žodynams. Betgi St. Šalkauskis paskelbė ne tik tą žodyną ar žodynėlį, bet ne vieną veikalą, o eilę veikalų, kuriuose jis išsamiai pasisako čia mums rūpimu klausimu. Dr. J. Girnius visiškai teisingai pastebėjo, kad *tauta* yra (savo rūšies) *bendruomenė*, o *valstybė* (savo rūšies) — *visuomenė*.

St. Šalkauskis, kalbėdamas *tautos* klausimu, kaip tik paaiškina tai, kokią santalką ar kokį kolektyvą jis vadina *bendruomene*. Jis rašo: "Kai kalbame apie tautą ..., turima galvoje aukščiausia ir turtingiausia sutelktinė individualybės rūšis, kuri *savaimingu* ir būtinu būdu susidaro (mano pabr., — T. Ž.) aplink žmogiškąjį individą" (Prof. St. Šalkauskis: Lietuvių tauta ir jos ugdymas, Kaunas 1933, 84 p.). Taigi tauta kaip savo rūšies bendruomenė tampa savaimingai prigimtu būdu. Kitaip sakant, tokią santalką vadiname bendruomene, kuri "kyla savaimingai prigimtu vyksmu" (Prof. St. Šalkauskis: Lietuvių tauta ir jos ugdymas, loc. cit., 6-7 p.). Tas "savaimingai prigimtu vyksmu" formavimasis negali būti visiškai svetimas ir visuomenei, nes pastaroji ir bendruomenė yra artimos reikšmės sinonimai. Tačiau daugiau *racionalus*, ne taip jau savaimingas santalkos pobūdis yra charakteringas visuomenei (plg. Prof. St. Šalkauskis: Visuomeninis auklėjimas, Kaunas 1927, 3-190 p.; Lietuvių tauta ir jos ugdymas, Kaunas 1933, 6-11, 83-164, 183-184 p.; Ateitininkų ideologija, red. Simo Sužiedėlio 1954, 37-85, 95-107, 116-188 p.).

Tai keletas pastabų iš St. Šalkauskio raštų, primenančių, kaip jis organiškai sistemingai ir vieningai suvokia: *kas* ir pagaliau *koks* kolektyvas (santalka) gali būti vadinamas "bendruomene" ir koks — "visuomene". Anot jo, tokią santalką vadiname *bendruomene*, kuri tampa daugiau savaimingai prigimtu vyksmu — glaudžiau jungia savo narius negu visuomenė; o tokią santalką vadiname *visuomene*, kuri sukurta daugiau racionaliu, organizaciniu vyksmu — joje sieja žmones palaidesni ryšiai negu bendruomenėje.

Ir vis dėlto dr. J. Girnius randa principinį atsakymą į tą savo klausimą ne pas St. Šalkauskį, bet vokiečių sociologo Ferdinand Toennies (1855-1936) garsiame veikale, kuriame gerokai prasilenkta net su pagrindiniais būties filosofijos principais (plg. Eberhard Welty: Gemeinschaft und Einzelmensch, Salzburg-Leipzig 1935, 13, 406-407, 411). Nors dr. J. Girnius daug kur su F. Toennies nesutinka, teisingai jį kritikuoja, bet toje kritikoje pasirodo F. Toennies lyg būtų vertas daugiau dėmesio "bendruomenės" ir "visuomenės" terminų klausimu, negu St. Šalkauskis. Pastarasis suvokia tuodu terminus, kaip artimos reikšmės sinonimus. Todėl pati bendruomenė ir visuomenė nėra vienareikšmės, bet jos nėra ir griežtai atsiribojančios santalkos, o tik dvi realaus charakterio lytys, esmingos pačiai etiškai-visuomeniško gyvenimo pilnatvei reikštis ir tobulėti. Ir F. Toennies turi gana daug nuopelnų (plg. F. Toennies: Gemeinschaft und Gesellschaft 1887, aštuntoji laida 1935). Vienas iš jų, kad jis labiausiai išpopuliarino "bendruomenę" ir "visuomenę"; tačiau jis labiausiai jas ir išskyrė. To išskyrimo pagrindinė prasmė būtų tokia:

Bendruomenė tampa iš prigimties, savaimingai, "esmine valia" ("der Wesenswille") kaip bičiuliška, solidari ir intymi santalka; *visuomenė sukuriama* racionaliai, socialinės technikos griežtąja prasme, "arbitrarine valia" ("der *Kuerwille")* kaip grynai išorinių ir tik egocentrinių reikalų santalka.[2]

Toks "bendruomenės" ir "visuomenės" sugretinimas arba, anot vokiečių, "sąvokų suporavimas" — "das Begriffspaar" galėjo būti populiarus ir iš dalies teisingas kaip *savaiminio* ir *organizuoto* santykio pabrėžimas. "Tačiau tikrovėje šie santykiavimo būdai nėra nei taip išskirti, nei taip priešingi, kaip F. Toennies sugestionuoja ... Taigi *nėra principinės priešybės tarp bendruomenės ir organizacijos* (atseit, — visuomenės, T. Ž.)", — kaip dr. J. Girnius teisingai pastebėjo (op. cit. 33, 34 p.). Atmetant tokią principinę priešybę, tenka šiuo atveju pasisakyti už tokio St. Šalkauskio "bendruomenės" ir "visuomenės" organiškai sin-

---

2 F. Tönnies ir patį "arbitrarinės valios" terminą savavališkai pavadino "der Kürwille", o ne apskritai "Willkür", ir ne "die Willkür", kaip turėtų būti.

tetinį ir vieningą sampratų santykį, kurį dr. J. Girnius nepakankamai įvertino.

2) Jacques *Maritainas* susilaukė dar savotiškesnės dr. J. Girniaus kritikos, negu St. Šalkauskis "bendruomenės" ir "visuomenės" terminų klausimu. Kritikuojama, naudojantis autoriaus veikalo ne originalu (J .Maritain: Man and the State, Chicago 1951, devintoji laida 1961), bet to veikalo prancūzišku vertimu (J. Maritain: L'homme et l'Etat, Paris 1953). O tas vertimas nevisur tiksliai atliktas, kaip vėliau matysime. Dr. J. Girnius pasirinkęs prancūzišką vertimą dėl to, kadangi pats J. Maritainas jį patikrinęs ir papildęs (plg. Juozas Girnius: op. cit. 313 p.).

J. Maritainas patikrino tą vertimą, bet jo nepapildė. Jis įnešė vertiman tik stilistinių pataisų, būtinų prancūziškai dvasiai. Panašiai jam rūpėjo, kad angliškame originale nebūtų "prancūziškumų" (plg. J. Maritain: vert. ir orig. pirmuosius puslapius). Prancūzai pripažįsta, kad tas vertimas yra geras ir *kone (presque)* atitinkąs originalą. "Kone", taigi neatitinka paties originalo. Vertindami dr. J. Girniaus kritiką, naudosimės originalu ir vertimu, kuriuo kritikas naudojosi.

Dr. J. Girnius šitaip cituoja ir patikslina J. Maritainą "bendruomenės" ir "visuomenės" klausimu:

"Bendruomenė yra daugiau gamtos dalykas ir yra glaudžiau susieta su biologine sritimi; organizacija[3] yra daugiau proto dalykas ir yra glaudžiau susieta su protiniais ir dvasiniais *sugebėjimais* (o. c., 2; mano pbr., T. Ž.)" (plg. Juozas Girnius: op. cit. 49 p.).[4]

---

[3] J. Maritainas suvokia valstybės pobūdį ne tik kaip "**organizacija**" ("l'organisation"), bet kaip organizacinio charakterio tam tikrą santalką — "**visuomenę**" ("la société"; "the society"). Visuomenėje visada gali būti daug organizacijų, bet organizacijoje ne visada gali būti daug visuomenių, nors kasdienėje kalboje kartais kitaip "visuomenę" suprantame.

[4] Angliškame originale: "But a community is more of a work of nature and more nearly related to the biological; a society is more of a work of reason, and more nearly related to the intellectual and spiritual properties of man (mano pbr. — T.Ž.; orig. 2 p.).

Prancūziškame vertime: "Mais une communauté est davantage une oeuvre de nature et se trouve plus étroitment liée à l'ordre biologique;

Čia pat nurodoma tariami dar kategoriškesni J. Maritaino teigimai: "bendruomenė yra instinkto ir paveldėjimo produktas duotose aplinkybėse ir istoriniame fone; organizacija (atseit, — visuomenė, — T. Ž.) yra proto ir moralinės jėgos produktas (o. c., 3)". Ir pagaliau kaip "bendruomenė išplaukia iš gamtos", taip "organizacija išplaukia iš žmogiškosios laisvės (o. c. 4)" (plg. Juozas Girnius: op. cit. 49 p.). Išvada: "Taip griežtai bendruomenę priskyręs gamtai, o organizaciją — dvasiai bei laisvei, Maritain panašiai griežtai turi išskirti tautą ir valstybę ... Tikrovė nesileidžia taip lengvai 'išparceliuojama' ... Tačiau pats Maritain turi pripažinti, kad tauta yra 'kažkas etiškai-visuomeniška' (quelque chose d'éthico-social; o. c., 5). Kaip betgi 'kažkas etiškai-visuomeniška' gali būti instinktų ir paveldėjimo produktas?" (Juozas Girnius: op. cit 49 p.).

Pirmiausia dėl to "kažkas etiškai-visuomeniška", pacituoto iš penktojo puslapio, kaip matome (o. c., 5), kur "pats Maritain turi pripažinti ..." Iš tikrųjų pats J. Maritainas "turi" pripažinti kitais žodžiais tai, ką jis išpažino veikalo pradžioje, ir ne penktame (o. c. 5), o jau *antrame* puslapyje. Ten jis rašo: "Bendruomenė ir visuomenė, abi kartu yra etiškai - visuomeniškos ir iš tikrųjų žmogiš-

---

une société est davantage une oeuvre de raison et se trouve plus étroitment liée aux aptitudes de l'homme" (mano pbr., — T. Ž.; vert. 2 p.).

Prancūziškas ir dr. J. Girniaus vertimas nėra tikslus. Originalo terminas "properties" turėjo būti prancūziškai išverstas į "propriétés", o ne į "aptitudes". Toji "properties" čia reiškia tokias kiekvieno žmogaus prigimties esmines ir esmingas galias, kuriomis žmogus reiškiasi (ne tik) protiniais ir dvasiniais sugebėjimais (aptitudes).

Lietuviškame vertime: "bendruomenė" turi būti ne "dalykas", bet žmogiškosios prigimties (nature) kūrinys — "une oeuvre de nature". Žmogus kuria bendruomenę ir visuomenę visa savo prigimtimi (principium operationis), o ne gyvuliai ar biologinė gamta. Bendruomenė yra daugiau (davantage) susieta ne su biologine sritimi, bet su biologinės srities tvarka (liée à l'ordre biologique; to the biological). "Biologiškumas" žmogiškosios prigimties tvarkoje, jos tikslo atžvilgiu yra labai skirtingas nuo gyvulio "biologiškumo". Vėliau matysime, kad vispusiškai visas žmogus kuria, todėl ir "biologiškumas" niekada nėra grynai gyvuliškai veikiąs. Šia prasme ne tik bendruomenė, bet ir visuomenė tuo "daugiau" t.y. ne vien tik "gamtai" ir "protui" priklauso.

kos, o ne tik biologiškos tikrovės" (J. Maritain: orig. ir vert. 2 p.).[5]

Jei J. Maritainas priskirtų bendruomenę tik biologiškai gamtai, o visuomenę — tik grynam protui, jos nebūtų nei "abi kartu", nei "etiškai - visuomeniškos", nei "iš tikrųjų žmogiškos tikrovės". Tokiu atveju jos būtų "išparceliuotos", jei tai būtų iš viso žmogui įmanoma. Atrodo, kad J. Maritainas pramatė ir tokį atvejį: kas nors ims ir priskirs biologiškai *gamtai* ne tik bendruomenę (jai toks "pavojus" labiausiai gresia), bet ir visuomenę. Todėl jis dvigubai įspėja tuos, kurie mėgintų jo mintis "išparceliuoti": *"bendruomenė ir visuomenė"*; to dar neužtenka, todėl pabrėžia antrą kartą: *"abi kartu"* yra etiškai - visuomeniškos ir t.t. Dr. J. Girnius, kaip matėme iš jo kritikos ir jo pateiktųjų citatų, apie tai net neužsimena. Gal dėl to jis neatkreipė dėmesio ir į tą *"daugiau"* ("davantage"), kuriuo J. Maritainas trečią kartą pasisako prieš bet kokį bendruomenės ir visuomenės "išparceliavimą" (plg. mūsų pastabas 54 p.). Taigi *bendruomenei daugiau būdinga* žmogiškosios prigimties *savaimingumas* su visais žmogaus instinktais ir visais biologiškais reiškiniais, nenustojant etiškai-visuomeniškos ir iš tikrųjų žmogiškosios tikrovės. *Visuomenei daugiau būdinga* žmogiškosios prigimties *dvasios* primatas su visomis jo savybėmis ir ypatybėmis, neatsisakant viso žmogaus tiek jo instinktų, tiek jo biologiškų ypatybių atžvilgiu. Šitaip J. Maritainas aiškina tuo "daugiau" bendruomenės ir visuomenės etiškai-visuomenišką santykį, sprendžiant ne tik pagal pirmuosius veikalo puslapius, bet neužmirštant ir viso veikalo konteksto. Pagaliau ir be tų kontekstų aiškiai pasakyta, kad "bendruomenė ir visuomenė" jokiu būdu "neišparceliuotinos", nes "abi kartu yra etiškai - visuomeniškos ir iš tikrųjų žmogiškos tikrovės", turinčios realaus pagrindo pačioje visuomeninėje tikrovėje. Taigi juo labiau *tauta* kaip savo rūšies aukščiausia bendruomenė ne tik gali būti, bet yra "kažkas etiškai-visuomeniška".

---

[5] Angliškame originale: "Both community and society are ethico-social and truly human, not mere biological realities" (J. Maritain: orig. 2 p.). Prancūziškame vertime: "La communauté et la société sont toutes deux des reálités éthico-sociales véritabalement humaines, et non pas seulement biologiques" (J. Maritain: vert. 2 p.).

Vis dėlto nereikėtų užmiršti dar kitos dr. J. Girniaus citatos:

"Bendruomenė yra instinkto ir paveldėjimo produktas duotose aplinkybėse ir istoriniame fone; organizacija (atseit, — visuomenė, T. Ž.) yra proto ir moralinės jėgos produktas (o. c., 3)" (plg. Juozas Girnius: op. cit. 49 p.).

Bendruomenė taptų gamtos "produktu", jei ji nebūtų etiškai - visuomeniška, bet tik gyvuliška tikrovė; jei bendruomenės instinktai, savaimingumas būtų tik grynai biologiškas, neturįs nieko bendra su *visa* žmogaus prigimtimi; ir pagaliau, jei tas paveldėjimas ir *istorinis* fonas irgi būtų tik gyvuliškos prigimties "produktas", bet ne žmogiškosios kūrybos fonas. *Panašiai visuomenė taptų tik dvasios "produktu"*, jei tik ji viena būtų etiškai - visuomeniška, sukurta tik proto ir tik moralinės jėgos, irgi neturinčios nieko bendra su *visa* žmogaus prigimtimi. Bet kodėl J. Maritainas nuolat kartoja tą žodį "gamta" ("nature"), ypatingai bendruomenės atžvilgiu? Jis tą "gamtą" kartoja ir visuomenės atveju, pabrėždamas, kad ir visuomenė nėra biologiškos tikrovės, t. y. nėra biologiškos gamtos "produktas", kaip jau matėme. J. Maritainas labai aiškiai ir įsakmiai pabrėžė ypač ketvirtame savo veikalo puslapyje, kad jis kalba apie tokią gamtą (nature), kurią vadiname *žmogiškąja* prigimtimi (human nature). Teigiant, kad bendruomenė kyla iš gamtos, tai reiškia, kad bendruomenė kuriama žmogiškosios prigimties, vispusiškai *visam* žmogui toje kūryboje dalyvaujant: *"Community* springs up from nature; I mean, from the reaction and adjustment of *human nature"* (J. Maritain: orig. 4 p.; mano pbr., — T. Ž.). Dr. J. Girnius, pateikdamas citatą iš to paties ketvirtojo puslapio, apie tą žmogiškąją prigimtį (human nature) neužsimena. Tai nereiškia, kad reikėtų pateikti tas pačias citatas. Reiškia, kad, kritikuojant J. Maritaino "bendruomenės" *gamtiškumą,* būtina atsižvelgti į tai, ką jis pats tuo klausimu sako. O jis tiesiogiai ir netiesiogiai dažnai primena, jog *vispusiškai visas žmogus veikia:* "The entire man ..."; *"l'homme tout entier ..."* (J. Maritain: orig. ir vert. 10 p.). Todėl, kaip žinome, bendruomenė ir visuomenė — abi kartu yra etiškai-visuomeniškos ir iš tikrųjų žmogiškosios tik-

rovės, sukurtos ne padalinto žmogaus, bet vispusiškai viso žmogaus (plg. mūsų pastabas 52 p.). O dr. J. Girnius, veržda-masis pro J. Maritaino doktrinos atviras duris, kartoja (ir dar su priedais) tą patį "biologiškumą" bendruomenės at-veju. Jis rašo: "J. Maritaino atveju tenka dar pridėti, kad žmogaus negalima 'išparceliuoti' į gamtą ir dvasią, į instink-tus ir protą etc. . . . Visame savo būties plote (ir gylyje, — (T. Ž.) žmogus lieka žmogus, o ne vienur yra 'gyvulys' (instinktai), o kitur pakyla į 'protą'. Jokia žmogiškoji ben-druomenė nesiremia tik instinktais ir paveldėjimu" (Juozas Girnius: op. cit. 50, 51 p.). Tarp kitko, tartum pats pa-veldėjimas būtų tik gyvulių privilegija!

Tikrovė, anot paties J. Maritaino, iš viso "neišparce-liuotina".[6] Bendruomenė ir visuomenė jokiu atveju nepasi-dalina į dvi kategoriškai skirtingas tikroves: į "gyvulišką-ją gamtą" ir į "gryną protą". Taip pat bendruomenė nėra tokios rūšies *žemesnė* santalka visuomenės atžvilgiu, kaip dr. J. Girnius ją aiškina J. Maritaino vardu (plg. o p. cit. 49-51 p.). Kol pati bendruomenė vis dar tebeglūdi kaip pri-gimtinė, kaip savaiminga santalka, tol ji nėra pilnai išsivys-čiusi, tol ji nesireiškia *visuomenine* lytimi. Tapti bendruo-mene, tai dar nereiškia jau tuo pačiu tapti išsivysčiusia bendruomene. Bendruomenė, kuri neturi tos tobulumo ly-ties — aiškiai susiformavusio visuomeniško charakterio, tol ji yra žemesnė už *tą* bendruomenę, kuri pasižymi tokiu susiformavusiu charakteriu. *Ta ar kita bendruomenė — tai tik pašaukimo atžvilgiu tobulėti* gali būti pavadinta žemes-ne ar aukštesne santalka. Visuomenė yra bendruomeninio *viseto* pilnatvė tam tikra prasme. Kol bendruomenė vis te-beglūdi savaimingos prigimties būklėje, tol ji nėra visuo-meniškai "nubudusi". Tik tokiu būdu ji niekada neišsivys-tys į visuomenę, t. y. "Never can a community develop into a society" (J. Maritain: orig. 4 p.). Kaip bendruomenė tampa visuomene ir kaip tauta tampa valstybe, tai gana aiškiai pabrėžta jau penktame J. Maritaino veikalo pusla-pyje, nekalbant apie paties veikalo ir kitų jo raštų kontek-stą šiuo klausimu. "Neteisinga vaizduotis, lyg savo žemes-

---

[6] Plg. J. Maritain: Primauté du spirituel, Paris 1927; Humanisme intégral, Paris 1936.

ne dalimi žmogus priklausytų tautai, o aukštesne — valstybei" (Juozas Girnius: op. cit. 51 p.). Teisingai, nes vispusiškai visas žmogus veikia, kuria tiek bendruomenę ir visuomenę, tiek tautą ir valstybę (J. Maritain). Koks čia tų "dalių" santykis ir prasmė?

II. Tautos ir valstybės santykio prasmė

Bendruomenė ir visuomenė yra tautos ir valstybės tapsmo bei prasmės pagrindai. Iš dalies jau suprantama, kodėl dr. J. Girnius ypatingai tautos ir valstybės klausimu dar savotiškiau kritikuoja J. Maritainą. Dr. J. Girnius rašo:

"Jacques Maritain pirmuosiuose veikalo 'L'homme et l'état' puslapiuose pabrėžiamai kreipia dėmesį, kiek moderniąją istoriją nelemtai veikė 'tautos ir valstybės suplakimas, tautinės valstybės mitas ir vadinamasai tautybių principas, suprastas ta prasme, kad kiekviena tautinė grupė privalo susikurti atskirą valstybę'. Pagal J. Maritain, tautinės valstybės mintis nuosekliai vedanti į etatistinį totalizmą, iškreipdama ir tautos, ir valstybės prigimtį. Turėdamas mintyje 'tautinės valstybės mitą', jis toliau konstatuoja: 'netvarka demokratinėje scenoje prasidėjo XIX amžiuje, kad taptų totaliniu pamišimu mūsų amžiaus antidemokratinėje reakcijoje . . .' Ar iš tiesų tautinė valstybė lygiai iškreipia ir tautą, ir valstybę? Ar iš tiesų tautinė valstybė yra totalizmo bei etatizmo pagrindas?" (Juozas Girnius: op. cit. 47-48 p.).

Iš tiesų J. Maritainas veikalo "L'homme et l'Etat", Paris 1953 (ir to veikalo angliškojo originalo Man and the State, Chicago 1961) pirmuosiuose puslapiuose, ypač viso veikalo kontekste, visai kitokį dėmesį pabrėžia. J. Maritainas rašo:

"Anksčiau pateiktoji (pirmųjų puslapių, — T. Ž.) analizė leidžia mums įžvelgti, kiek moderniajai istorijai buvo pragaištinga tautos ir valstybės sampratų painiava, tautinės valstybės mitas ir vadinamasis tautybių principas, suprastas ta prasme, kad kiekviena tautinė grupė privalo su-

sikurti atskirą valstybę" (J. Maritain: orig. ir vert. 7 p.).[7] Ką reiškia toji J. Maritaino "anksčiau pateiktoji analizė"? Dr. J. Girnius jos nenagrinėja, tik teigia, kad "pagal J. Maritain, tautinės valstybės mintis nuosekliai vedanti" į etatistinį totalizmą, į tautos ir valstybės prigimties iškreipimą, kad taptų totaliniu pamišimu mūsų amžiaus antidemokratinėje reakcijoje (plg. Juozas Girnius: op. cit. 48 p.). Pats J. Maritainas gi aiškiai sako, kad moderniajai istorijai buvo (ir, aišku, tebėra) pragaištinga tautos ir valstybės sampratų *painiava,* o ne pati tautinės valstybės mintis. O toji painiava (*the* confusion; *la* confusion) gana sudėtinga, kaip vėliau matysime. Todėl ji tokia šakota ir vispusiškai pragaištinga, vedanti į etatistinį totalizmą, į tautos ir valstybės sampratų išsigimimą. Šios rūšies išsigimusi *samprata* tampa vadinamos tautinės valstybės *mitu,* o ne pati tautinės valstybės *mintis* yra mitas. Iš viso *tautinė* mintis — tai paties Kūrėjo žmogaus prigimtin diegta mintis: ji yra žmogaus politinei santalkai natūraliausia ir tuo pačiu žmogiškai, etiškai - visuomeniškai *autentiška.* Pačių dalykų prigimtį — jų ontinį autentiškumą galėtų pakeisti ar iškeisti tik pats Kūrėjas. O tai reikštų pačius kūrinius visiškai sunaikinti, į "tobulą" nieką paversti. Visagalis Kūrėjas nuolat kuria. Taigi Jis niekada savo kūrinių nenaikina; atsiprašant, niekais neužsiima. Ir tautinės valstybės minties autentiškumo, esančio žmogaus prigimties sąrangoje, juo labiau Jis neturi "pagundos" iš esmės pakeisti. O jei ją — tautinės valstybės mintį — "ne autentiškai", bet tik truputį pakeistų, tai ir šiuo atveju *toji* mintis negalėtų būti painiavos, nelemties — betkokio *blogio* priežastimi. Pats Kūrėjas būtų blogio priežastis. Pati tautinės valstybės mintis, kaip viena Kūrėjo minčių, negali išsigimti pati savyje. Gali išsigimti žmogaus ar žmonių pažiūros, sampratos pačios tautinės valstybės minties — jos autentiškumo atžvilgiu, kaip tai pakartotinai J. Maritainas pabrėžia. Jis ne tik tai pakartotiniai pabrėžia,

---

[7] To "vadin. tautybių principo" formulavimas. **Originale:** "... the so-called principle of nationalities understood in the sense that each national group must set itself up as a separate State" (J. Maritain: loc. cit.). **Vertime:** "... le soi-disant principe des Nationalités compris dans le sens que chaque groupe national doit se constituer en État séparé" (J. Maritain: loc. cit.).

bet dažnai primena, *kaip* reikia tautinės valstybės minties ir paties politinio gyvenimo *autentiškumą* įžvelgti, kad būtų galima tąją įžvalgą įkūnyti. O tai įžvalgai įkūnyti, pirmiausia reikia, sakytume, išpažinti tiesą, kad tautinė valstybė yra natūraliausia — *etninės* kilmės tam tikra politinė santalka ir kad nereikia tos santalkos autentiškumo prasmės spręsti pagal šių dienų politinę painiavą bei pagal tos painiavos įtaigą mūsų asmeniškam gyvenimui.[8]

Iš dalies suprantama, kodėl *tokios nelemties painiavoje daug kam tebeatrodo,* kad J. Maritainas, griežtai pasisakydamas prieš *supainiotą* ir *sunarpliotą* (confused and mixed up) nacionalizmo sampratą, tartum jau tuo pačiu pasisakytų prieš pačią tautinę mintį, tautinę valstybę. Pats nacionalizmas arba tautiškumas nieko bendra neturi su tokiais "samprotininkais", kurie jį piktnaudoja ir tapatina su nacionalsocializmu, nacizmu, fašizmu, cezaropapizmu ir su panašiais "-izmais". Šitokių "-izmų" prasme J. Maritainas pasisako prieš netikrą nacionalizmą kaip minėtos painiavos išdavą. Sovietai uoliausiai kovoja už "demokratiją", kurdami visą

---

[8] Paties J. Maritaino minties konteksto žodžiais tariant: "One runs the risk of being switched onto a wrong track while attempting to bring out the truth, and to make analytical and systematic what has been conveyed to him by confused and concrete life" (J. Maritain: orig. 1 p.). Ir vėl dėl tos painiavos nelemties: "The confusion between, or the systematic identification of Nation and Political Society (or Body Politic, — T.Ž.) — or Political Society and State — or Nation and State, has been a woe to modern history" (J. Maritain: orig. 2 p.). Išvados forma pakartoja: "Such a confusion has wrenched both Nation and State out of shape... Uprooted from its essential order, and therefore losing its natural limits in the course of an anti-natural growth" (J. Maritain: orig. 7 p.). Etninės grupės, bendruomenės, tautos ir valstybės klausimu: "The word nation originates from the Latin nasci, that is, from the notion of birth..., an ethnical community... becomes a nation..." (J. Maritain: orig. 5 p.). Tai yra normalus ir pačia prigimtimi geras palaipsniui nubundąs tautinis sąmoningumas: "it is normal and good in itself" (loc. cit. 5 p.). Nors tai normalu ir gera, vis dėlto išsiveržė nacionalizmo nelemtis 'sprogdinančia galia' (in an unfortunate and explosive manner", — ibd.). Kodėl? Kadangi: "..., while—and probably because—the concept of Nation and the concept of State were confused and mixed up in an unfortunate and explosive manner" (J. Maritain: ibd.). Taigi ne pati tautinė mintis ar tautinė valstybė ir ne pats nacionalizmas, o to visko piktnaudojimas, tų sampratų išsigimimas — toji painiava yra "sprogdinančios" nelemties priežastis.

eilę "demokratinių" valstybių. Tai dar nereiškia, kad *pati* demokratija išsigimė, tapo sovietizmu, ir ji turėtų būti atmesta.

Dr. J. Girnius sieja J. Maritaino "tautinės valstybės mintį" ne tik su "anti-demokratine reakcija", bet ir su *sovietinių* principų reakcija. Kadangi "nors ir neneigdamas tautų, bet baimindamasis nacionalizmo, Maritain 'vadinamąjį tautybių principą' pakeičia tokiu 'autentišku tautybių principu', kuris faktiškai labiau atspindi rūpestį 'pastovia tautų tvarka' negu jų laisve" (Juozas Girnius: op. cit. 55 p.). Kai dr. J. Girnius išverčia J. Maritaino "autentišką tautybių principą" ir jį paaiškina, tada jau J. Maritainas visas tautas paneigia, o mažųjų tautų ir neigti nereikia, nes jis joms tiesiog ne laisvę, bet mirtį skelbia. Dr. J. Girnius pateikia tokį J. Maritaino "autentiško tautybių principo" formulavimą:

"Autentiškas tautybių principas būtų taip formuluotas: politinis kūnas privalo plėtoti ir savo dinamizmą, ir žmogiškųjų laisvių pagarbą taip, kad tos bendruomenės, kurias jis telkia, drauge turėtų savo prigimtines teises pilnai pripažintas ir drauge spontaniškai siektų susilieti į vienintelę aukštesnę ir sudėtingesnę *tautybę* (o. c., 8)" (plg. Juozas Girnius: op. cit. 55 p.; mano pbr. — T. Ž.). Tuojau klausia: "Ar nėra tai palaiminimas to, ką savaime vykdo valstybės, savo valdžion pajungusios svetimas tautas? ... Mažosioms tautoms toks 'autentiškas tautybių principas' skelbia ne laisvę, o mirtį. Jis didele dalimi yra atsakingas už laisvojo pasaulio dabartinį abejingumą sovietinėj imperijoj vykstančiam tautų žudymui" (Juozas Girnius: op. cit. 55 p.).

Pats J. Maritainas šitaip formuluoja tą patį autentišką tautybių principą:

"Autentiškas tautybių principas šitaip formuluotinas: politinis kūnas privalo plėtoti ir savo *moralinį* dinamizmą, ir žmogiškųjų laisvių pagarbą iki tokio laipsnio, kad tos bendruomenės, kurias jis telkia, turėtų prigimtines teises pilnai pripažintas ir spontaniškai siektų organiškai įsijung-

ti į atskirą aukštesnę ir sudėtingesnę tautinę *bendruomenę*" (J. Maritain: orig. 8 p.; mano pbr., — T. Ž.).[9]

Šitaip J. Maritainas formuluoja "autentišką tautybių principą", kuriuo privalo vadovautis autentiškas politinis kūnas ("a genuine body politic", — orig. 8 p.), plėtodamas arba vystydamas savo būdu ("its own") *morališką* dinamizmą, kurio pasigendame dr. J. Girniaus minėtame vertime. Tai nėra grynai kūniškas, kiekvienam organizmui, kaip tokiam, būdingas dinamizmas, bet morališkos prigimties — *organiškas* dinamizmas. Pats "politinis kūnas" yra savo rūšies konkreti ir vispusiškai gaivi santalka, t. y. moralinė asmenybė (a moral personality) arba tokia organiška visuma, kurią savarankiškai sudaro žmogiškieji individai kaip asmenys.[10] Toks *"politinis kūnas" nėra organizmas, kuris "suvirškina" visa tai, ką jis į save sutelkia; jis yra organiška visuma kaip automatiškumo, mechaniškumo,*

---

[9] Originale: "A genuine principle of nationalities would be formulated as follows: the body politic should develop both its own moral dynamism and the respect for human freedoms to such a point that the national communities which are contained within it would both have their natural rights fully recognized, and tend spontaneously to merge in a single higher and more complex National Community" (J. Maritain: orig. 8 p.; mano pbr., — T.Ž.). Žodis "to merge" čia reiškia ne ką kitą, kaip organišką įsijungimą, o ne spontanišką susiliejimą, nes pastarasis nieko bendra neturėtų su moraliniu politinio kūno dinamizmu, žomgiškųjų laisvių pagarba, su kiekvienos tautinės bendruomenės, grupės prigimtinėmis teisėmis ir t.t. Tas "to merge" šiuo atvėju reiškia: to cause to combine, unite, or coalesce; to grow together, to unite by growth into one body etc. Įdomu, kad tą autentišką principą J. Maritainas formuluoja, jį siedamas su JAV-bių ryškiausiu, bet ne vieninteliu pavyzdžiu. Čia tautinės bendruomenės, grupės, o ne tautos ar valstybės privalo įsijungti į "a multi-national Federation of States, as is the United States"; šiuo ir panašiu atvėju "tauta netampa valstybe; valstybė padaro, kad tauta pradeda egzistuoti" (J. Maritain: ibd.). Ir tik po šio sakinio jis formuluoja "autentišką tautybių principą", turėdamas mintyje ne tik JAV-bes, bet ir iš viso tautybių principo autentiškumą, savo ruožtu būtiną kiekvienam autentiškam politiniam kūnui pripažinti ir atpažinti, kaip vėliau matysime.

[10] Todėl: "Accordingly, the notion of moral or collective personality applies in a genuine manner to the body politic, which is the organic whole, composed of the people. As a result, both the people and the body politic are subjects (or holders) of rights: the people have a right to self-government; there is a mutual relationship of justice between the body politic and its individual members" (J. Maritain: orig. 16 p., plg. vert. 16 p.; tekste — mano praretinimai, T.Ž.).

nenormalumo ir betkokio "sulydymo" priešybė. Todėl autentiškas "politinis kūnas" gali ir privalo plėtoti morališką dinamizmą, būtiną žmogiškųjų laisvių pagarbai ir prigimtinėms teisėms pripažinti. Pripažįstant tokią pagarbą ir tokias teises, tuo pačiu tenka pripažinti ir išpažinti kiekvienos grupės tautiškumą, tautinę ištikimybę — prigimtinių teisių reikalavimą. *O prigimtinės teisės — tai visų dorinių normų pagrindas, kuris yra viso "politinio kūno", taigi ir jo morališko dinamizmo pagrindas.* "Politinis kūnas", siekdamas sulieti įvairias tautines grupes į vienintelę *tautybę,* turėtų atsisakyti dorinių normų pagrindo: jis turėtų pats save "nuskandinti". Taigi morališkai organiškas "autentiško tautybių principo" siekimas, kad įvairios tautinės grupės, pagal visas dorines normas, *įsijungtų,* o ne būtų priverstos įsijungti į to krašto aukštesnę ir sudėtingesnę tautinę *bendruomenę,* kuriame jos gyvena ir pasilieka gyventi. Tai įvairių *tautybių* (o ne tik vienos tautybės vienintelė) bendruomenė, kurios visetas reiškia daugiatautybinę (multinational) susidariusią santalką; ta pati įvairių tautybių bendruomenė tuo pačiu yra aukštesnė ir sudėtingesnė bendro gėrio bei narių atžvilgiu negu atskira tautinė grupė. Čia yra *organiškos visumos* ir *dalies santykis,* kurį J. Maritainas nuolat kartoja tokiais būdingais palyginimais: "They differ from each other as *a part* differs from *the whole;* the Body Politic is the whole, the State is a part of this whole; the people as a whole (a *natural whole);* the body politic, which is the organic whole; it is a part of the body politic" ir t.t. (J. Maritain: orig. 9-10, 16, 24 p.; plg. orig. ir vert. 25-27, 40-43, 197-198 p.). Tos organiškos visumos ir jos dalies santykio prasmės tikrosios gelmės glūdi Aristotelio, ypatingai šv. Tomo Akviniečio įžvelgtame dėsnyje: *"Kartais dalis ir visuma yra tam tikru požiūriu ta pati tikrovė; lygiai ir tas, kas priklauso visumai, tam tikru požiūriu yra ir dalis" (II-II, qu. 61, a. 1, ad 2).*

Dr. J. Girnius aiškina "visumos ir jos dalies" santykį taip, lyg tas santykis būtų J. Maritaino čia suvoktas visiškai fizine reikšme (plg. op. cit. 50, 51, 52, 54-57 p. ir t.t.). Todėl jis klaidingomis *prielaidomis* sieja bendruomenę, kuri esanti *tik* "palanki dirva ir proga" organizacijos, atseit

— visuomenės atžvilgiu; "valstybė nėra pati politinė organizacija kaip tokia, o tik jos dalis, ... vis tiek palenkta visumai"; J. Maritainas užimąs tokią poziciją, "valstybę statydamas aukščiau už tautą" ir t.t. Klaidingų *prielaidų* išvados, dažnai būdingos konfeksto dvasios stoka, visai kitokį J. Maritainą parodo, kaip jau ne kartą pastebėjome. Irgi labai negera, kai nekreipiama dėmesio į tas J. Maritaino doktrinos mintis, kurios pilnai atsakytų į rūpimą klausimą. Todėl ir tų tautinių *grupių* organiškas įsijungimas, paverčiamas viską "virškinančiu" organizmu, sulydymu ar suliejimu į vienintelę *tautybę*. O pats "autentiškas tautybių principo" formulavimas pagaliau tampa abstrakčių individų problema ir vis dėlto — net mažųjų tautų žudymo nelemtimi, charakteringa *sovietiniam* principui, dorinių normų priešybei (plg. Juozas Girnius: op. cit. 53, 55 p.). Kai tuo tarpu pats J. Maritainas šitaip pakartoja to autentiško valstybių principo visas dorines normas, būtinas kūnu ir krauju bei siela įgyvendinti:

"Politinis kūnas yra iš kūno ir kraujo; jis turi instinktų, gaivalingų jausmų, refleksinės mąstysenos ir pasąmonės psichologinę sąrangą... Teisingumas yra politinio kūno pirmoji sąlyga egzistuoti, o bičiuliškoji meilė yra pati jo gyvosios dvasios siela" (J. Maritain: orig. 10 p.; vert. 9 p.).[11]

Politinis kūnas, kaip toks, nėra tik tautinių grupių atvejais, anot JAV pavyzdžio, kaip jau minėjome. *Tuo "kūnu" tampa kiekviena besivystanti tauta ar tautelė, pasiekusi savo tautinės - politinės viseto pilnatvės kaip organiškos santalkos.* Taigi besivystanti, "primityvi" tauta (the people) tampa tam tikro kultūrinio, istorinio lygio tauta (a Nation) ir pagaliau — politiniu kūnu, minėta organiškos santalkos prasme.[12] Tai autentiškas "politinis kūnas" apskri-

---

11 Vertime, kuriuo dr. J. Girnius naudojosi, šitaip pasakyta: "Le corps politique est fait de chair et de sang, il a des instincts, des passions, des réflexes, un dynamisme et des structures psychologiques inconscientes... La justice est la condition première de l'existence du corps politique, mais l'amitié est sa forme animatrice elle-même" (J. Maritain: loc. cit.).

12 J. Maritaino "the people" ir "a Nation" terminai turi gilios prasmės "politinio kūno" problemai spręsti (plg. orig. 13, 26, 28 - 53, 201 - 203 p.).

tai kalbant. Ar politinis kūnas iš tikrųjų reiškiasi kaip tautinės - politinės viseto pilnatvė *organiškos* santalkos prasme? Į tai galima konkrečiai atsakyti, vadovaujantis "autentišku tautybių principu", kuris iš esmės visuotinai galioja kiekvienos rūšies politinio kūno autentiškumui įžvelgti. Sakysim, tautinė valstybė. Ji yra pilnai išsivysčiusios tautos tikrovė natūraliausia, t. y. *etninės* kilmės prasme. *Kai tautinę valstybę suvokiame daugiau, kaip išvidinę — bendruomeninę santalką, turinčią tam tikrą individualybę, kalbame apie tautą; kai tautinę valstybę suvokiame daugiau kaip išviršinę — visuomeninę santalką, besireiškiančią tam tikra politine lytimi, kalbame apie pačią valstybę.* Šiuo požiūriu tauta ir valstybė yra ta pati tikrovė, svarstytina dvejopu atžvilgiu. Ar iš tikrųjų ta, o ne kita tautinė valstybė yra organiškos santvarkos, autentiškas politinis kūnas? Kitas klausimas. Žinoma, čia tik pavyzdys išvados forma, remiantis paties J. Maritaino doktrina. O tokios išvados principus jis yra pabrėžęs, analogine prasme siedamas "politinį kūną" su "Mistiniu Kristaus Kūnu" (plg. J. Maritain: orig. 108-146, ypač 147-187 p.). Toks Kristaus Kūnas — tai pati visuotinė Bažnyčia, kuri pačia savo sąranga yra prigimtiniai ir antprigimtiniai organiška, bet gali ji būti nagrinėjama ir kaip tam tikra tikinčiųjų Bendruomenė. Norėdami įsakmiai pabrėžti Bažnyčios viseto organiškumą, teisėtai ją vadiname "Mistiniu Kristaus Kūnu", anot Evangelijos vynmedžio ir jo šakų gyvybinės prasmės. Aišku, toji "politinio kūno" analogija neturėtų būti suprasta griežtąja prasme, nes ne kiekviena pilnai išsivysčiusi tauta yra autentiškas "politinis kūnas", kaip žinome (plg. J. Maritain: loc. cit., ibd.).

Taigi pati tauta kūnu, krauju ir visa siela "formuluoja" ir apsprendžia savo autentišką "kūną". J. Maritainas suformulavo šių laikų dvasioje ne politinį kūną, bet tik "autentišką tautybių principą" tokiam kūnui įžvelgti, griežtai pasisakydamas prieš betkokios painiavos nelemtį. Netenka daugiau ir aiškinti, kad J. Maritaino "politinis kūnas" nėra jo išradimas ar įvedimas, baiminantis nacių, fašistų, zoologinio nacionalizmo visokių pavidalų, kaip dr. J. Girnius įrodinėja (plg. op. cit. 52, 53, 54-59 p.). Politinio kūno

idėja — kaip "societas perfecta" jau žinoma prieš Kristaus gimimą.[13]

Ir vis dėlto dr. J. Girniui "autentiškas tautybių principas" yra visiškai nepriimtinas. Tada turėtų būti priimtinas neautentiškas, "vadinamasis tautybių principas" (the so-called principle of nationalities"). O toks principas gi skelbia tokią tautinę "ištikimybę", kad kiekviena tautinė *grupė* net privalo susikurti atskirą *valstybę!* Jei tautinės grupės būtų "niekieno žemėje" —kitas dalykas. Betgi J. Maritainas, kalbėdamas tautinių grupių klausimu, nurodo visai kitokią žemę. Tai žemė, kuri turi savo šeimininkus, teisėtą nepriklausomą valstybę. Tektų valstybėje kurti valstybes?! Pagaliau tapimas tauta, dar nereiškia jau tuo pačiu tapimo valstybe ir dar autentišku politiniu kūnu. Juo labiau tautinės grupės, esančios už savo krašto metropolijos sienų, turėtų pripažinti kitokios rūšies valstybinę sampratą ir jos pagrindų prasmę. Nesunku įsivaizduoti, kokia būtų buvusi mūsų nepriklausomoji valstybė, jei tenai žydų, lenkų, rusų, vokiečių ir kitokios tautinės grupės būtų sukūrusios savo "valstybes". Irgi lengva įsivaizduoti, kokią turėtume "Ameriką", jei visos tautinės grupės bent pradėtų kurti po atskirą valstybę. Turėtume vadinamojo principo "valstybes", kurias uoliausiai "kuria" sovietinės grupės visur ten, kur tik jos įsiveržia. Dr. J. Girnius teigia, kad "formalia teisine prasme politinis kūnas — tai piliečių visuma" (Juozas Girnius: op. cit. 53 p.). Neužtenka tokios visumos autentiškam politiniam kūnui. Sovietų Sąjunga "sutelkė" tokią sumą įvairiausių piliečių, kuri savo skaičiumi pralenkia ne vieną didžiąją valstybę. Ji tuos piliečius "sutelkė" tik *formalia* teisine, o ne *organiškai* teisine prasme. Todėl Sovietų Sąjunga nėra, pagal J. Maritainą, "politinis kūnas", o tik politinis *organizmas,* "virškinąs" visa tai, ką jis pajėgia "sutelkti". *Toji Sąjunga nėra nei tauta, nei valstybė, nei vienos ir kitos organiška darna, bet tam tikros tautinės grupės — komunistų partijos — pavergtieji ir genocido bū-*

---

13 Tobula visuomeninė santalka — "societas perfecta" reiškia ne atbaigtą tobulumą, bet tai, kad yra pasiekusi savo viseto pilnatvės: "Perfect society' does not mean a society without defect, but a society which has reached full formation" (J. Maritain:. orig. 197 p.).

du naikinami kraštai, kurie turėjo arba galėjo turėti nepriklausomą gyvenimą tiek tautine, tiek valstybine vispusiškos teisės prasme.

Visiškai kitaip, žinome, J. Maritaino "autentiškas tautybių principas" telkia tautiečius ir piliečius. Ir pagaliau, kalbant apie tautines grupes, gera įsigilinti į tai, kad ne tas autentiškas principas jas sutelkė "svetimoje padangėje". Jos pačios toje "padangėje" kuriasi ar jau įsikūrė, nenorėdamos, greičiausiai negalėdamos grįžti į savo krašto metropoliją. "Svetima padangė" — tai nedalios padangė, kurios vis dėlto neatsisakoma. Kas gi gali abejoti, kad toji "padangė" yra ne vienu atžvilgiu, ypatingai tautiniu požiūriu labai nedėkinga, kartais — perdaug pavojinga. Suprantama, kad tarp svetimųjų, o ne tarp savųjų nutautimas gresia. *Tačiau niekas nenutautins to, kuris pats nenutausta.* Užtenka mūsų istorijos pavyzdžių. Ne kiekviena mūsų tautinė grupė ir ne kiekviename krašte nutauto ir nutausta. Kai jos nutausta, atseit — susilydo, susilieja ar panašiai atsitinka, tokie atsitikimai nėra ir negali būti "autentiško tautybių principo" pavyzdžiai. Piktnaudojimų, deja, visose gyvenimo srityse buvo ir būna. Kaltinti reikia piktnaudotoją, o ne piktnaudojamąjį, šiuo atveju — ne tą "autentišką tautybių principą".

Kitoje vietoje vėl teisingai dr. J. Girnius sako: "Bet kaip būtų utopiška siekti tautoje sulydyti tas visas bendruomenes, kuriomis ji remiasi, taip lygiai yra utopiška kosmopolitiškai svajoti tautų ištirpdymą žmonijoj. Tai skurdesnės, o ne turtingesnės žmonijos svajonė" (Juozas Girnius: op. cit. 65 p.).

Teisingiau būtų tokią kosmopolitišką utopiją pavadinti ne skurdesne, bet pačia skurdžiausia svajone. Viena iš tokių svajonių — tai toji idėja, kurios entuziastai siekia tokios valdžios, kuri būtų vienintelė, valdanti visą pasaulį — "The World Government". Kaip dr. J. Girnius mums J. Maritainą paaiškino, reikėtų tikėti, kad J. Maritainas yra jei ne pirmasis, tai bent ne paskutinis to kosmopolitiško "ištirpdymo" gretose. Pačiam J. Maritainui savaime aišku, kad "The World Government" jau kaip politinio žanro teorija yra tragiška nesąmonė, nieko bendra neturinti su autentiš-

ku politiniu kūnu.[14] Visai kitas dalykas ieškoti geriausio bendradarbiavimo būdo vienos tautos su kita (intra-national) ir siekti visų tautų (international) gerovės (plg. orig. ir vert. 188, 200-204, 207-217 p.). Tai labai seniai žinoma "turtingesnės žmonijos svajonė" tokiems St. Šalkauskiams, J. Maritainams ir į juos panašiems pilnutinio humanizmo ideologams ir pavyzdžiams. Juo labiau tokių ideologų, filosofų, kaip J. Maritaino "tautos" ir "valstybės" sampratas nereikėtų sieti su "tikrovės išparceliavimu", "mažųjų (ir didžiųjų) tautų mirtimi", "abejingumu sovietinėj imperijoj vykstančiam tautų žudymui" ir pagaliau — su kosmopolitišku tautų "ištirpdymu" žmonijoje. Tautas ištirpdyti žmonijoje! Visos pasaulio tautos kosmopolitišku požiūriu yra ne kas kita, kaip žmonija. Labai tragiška utopija: reikėtų pačią žmoniją "ištirpdyti" žmonijoje. Jokių utopijų J. Maritainas nepaskelbė ir kituose savo raštuose, pasisakydamas įvairiais mokslo, meno ir paties gyvenimo klausimais. Iki šiol jis paskelbė bent 82 veikalus. Veltui ieškotume juose utopijų, nors ir su J. Maritainu ne visada galėsime sutikti. St. Šalkauskio "bendruomenė" bei "visuomenė" dr. J. Girniaus kritikoje irgi nepasižymėjo reikiama "turtingesnės žmonijos svajone". Vis dėlto savotiška kritika buvo verta mūsų dėmesio bent dėl jos užmojo ir metodo aktualumo.

---

[14] Jo žodžiais tariant: "I think that the fully political theory is good one, and a merely governmental theory would be wrong and disastrous. ... The World Government would be an absolute Super-state, or a superior State deprived of body politic" (J. Maritain: orig. 202, 203 p.; mano praretinta, — T.Ž.).

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ IDEOLOGIJA POKARINĖJE EUROPOJE

ALGIRDAS BUDRECKIS
New York, N. Y., JAV

Samprata

Ideologija čia suprantama pasaulėžiūros apspręsta organinė idėjų sistema, nustatanti praktinę veiklos kryptį. Ideologijai ypač svarbu iškelti socialines ir politines vertybes. Šio rašinio tikslas panagrinėti Europos pokarinę krikščioniškąją demokratiją jos ideologijos atžvilgiu. Taip pat bus bandoma įžvelgti kai kurių jos pažiūrų priežastis ir pasekmes.

Pokarinės partijos

Krikščioniškoji demokratija pokarinėje Vakarų Europoje iškilo ir įsigalėjo kaip viena iš dviejų masinių demokratinių politikos sąjūdžių, nes sugebėjo prisitaikyti prie pažangių pramoninių kraštų reikalų. Kaip ir jos svarbiausia konkurentė — socialdemokratija — krikščioniškoji demokratija užima vyraujančią vietą Europos žemyne todėl, kad jau ir anksčiau jai rūpėjo masių socialinė padėtis ir kad ji sugebėjo suorganizuoti bei vesti dideles socialines grupes, kurios be josios nebūtų įstengę naudotis politine demokratija. "Atsipalaiduodama nuo įprasto rėmimosi dvasiniu autoritetu, krikščioniškoji demokratija mėgino suderinti tradicines krikščioniškas hierarchines vertybes su individualizmo vertybėmis ir pasiekti taikos istorinėj kovoj tarp Bažnyčios ir valstybės įstaigų".[1]

Krikščioniškoji demokratija po karo atidarė duris įsileisti naujoms grupėms, ypač protestantų, kurias anksčiau nebuvo pavykę patraukti. Ji parodė ir lankstumo, prisidėdama prie posūkio kairėn, kai tasai posūkis buvo visuoti-

1. Arnold J. Heidenheimer, Adenauer and the CDU (Hague, 1960), 10.

nai laikomas pasisakymu prieš fašizmą, nors ši antifašistinių jėgų vienybė buvo trumpalaikė. Pokarinės politikos vyraujantieji ašigaliai buvo Vakarų — ypač USA — politinis liberalizmas ir sovietinis komunizmas. Atsistojusi ties šiais poliais, krikščioniškoji demokratija atsisakė flirto su kaire ir pradėjo save tapatinti su vyraujančiomis Vakarų koalicijos jėgomis.

1945 m. Vokietijoje dauguma buvusių Centro narių pasuko nauja kryptimi ir, susijungę su protestantų panašiomis grupėmis, ėmėsi organizuoti Christlich Demokratische Union (CDU) ir Christlich Soziale Union (CSU — savarankiškai veikiąs CDU sparnas Bavarijoje). Naujai krypčiai nepritarę Centro likučiai, kurių daugiausia buvo anglų zonoj, bandė sudaryti buv. partijos tęsinį, pavadinę jį Deutsche Zentrum, tačiau pasisekimo neturėjo. Naujai sudaryta krikščioniška — katalikų ir protestantų — CDU nustatė abiejų konfesijų nariams bendrą politinės akcijos programą Vokietijai atstatyti.

Vokietijos krikščionims demokratams integruotis nebuvo lengva. Jiems trūko išvystytos visiems krikščionims priimtinos politinės ideologijos ir susidarė sunkumų, kai reikėjo susitarti, kokiais organizaciniais principais sujungti laisvai suorganizuotas partijos dalis. Tačiau, bekuriant partijos vadovybę, Adenaueriui pavyko savo pažiūras įpiršti daugeliui partijos vadovaujančių asmenų. Jis daug kartų keitė savo sritinius bei idėjinius sąjungininkus, kol po eilės kompromisų buvo prieita visiems priimtinų tezių, prie kurių suformulavimo jisai buvo prisidėjęs.

Austrijos krikščionių demokratų sąjūdis 1938 m. buvo užgniaužtas, o jo vadai Gestapo suimti. 1945 m., po rezistencinės veiklos, jų partija atsikūrė Oesterreichische Volkspartei vardu.

Italijoj krikščionių demokratų partija — Partito Popolare — jau veikė 1919 m. Tačiau ją buvo ištikęs tas pats likimas, kaip ir visas kitas Italijos politines partijas. 1943 m. atsikūrusi, Italijos krikščionių demokratų partija pasivadino Democrazia Cristiana. Šios partijos 1944-48 m. programa ir rezoliucijos rodo valstybės ir Bažnyčios santykių

klausimais atsargų grįžimą prie ankstyvesnių idėjų. 1944 metais, pirmojoje partijos deklaracijoje Idee Ricostruttive della Democrazia Cristiana, buvo paskelbta, kad "laisve pagrįstas valdymasis bus tvirtas tik tuomet, kai remsis dorovinėmis vertybėmis" ir kad valstybe privalo todėl "rūpintis dorove, saugoti padorumą ir padėti tėvams krikščioniškai išauklėti jaunąsias kartas". "Demokratija turi ypatingo intereso, kad krikščioniškumas išplistų visame visuomenės gyvenime". Konkrečiai tai tarp kita ko reiškė, jog valstybė turėtų pripažinti bažnytines santuokas bei užtikrinti katalikų mokyklų laisvę.[2]

Dabartinei krikščionių demokratų srovei Prancūzijoje atstovauja MRP — Mouvement Republicain Populaire. Šis sąjūdis Prancūzijoje organizuotai pasirodė 1912 m. Ligue de la Jeune Republique vardu ir buvo laikomas vienu kairiųjų sąjūdžių. 1924 m. įsisteigė Partie Democrate Populaire, kuri buvo taip pat laikoma kairiųjų partija. Tačiau ši PDP net prieš karą bendradarbiavo su pažangiuoju katalikų sparnu. Karo metu ji veikė pogrindy ir 1944 m. atsikūrė kaip MRP.[3]

Krikščionys demokratai veikė ir tarptautiniu mastu. Po pirmojo Pasaulinio karo visos krikščioniškosios partijos susijungė į Utrechto Internacionalą. Antrojo Pasaulinio karo metu Tarptautinė Krikščionių Demokratų Unija veikė Londone, leisdama laikraštį "People and Freedom". Po karo internacionalas — daugiausia Šveicarijos krikščionių demokratų pastangomis — buvo atgaivintas 1947 m. Tarptautinio Socialinių ir Politinių Mokslų Instituto vardu. Liege įvyko pirmasis po karo tarptautinis krikščionių demokratų kongresas. Šiandien iš minėto instituto yra išriedėjęs Nouvelles Equipes Internationales, sutrumpintai vadinamas NEI. 1950 m. New Yorke įsikūrė Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unija. Ją sudaro šių pavergtų Europos kraštų krikščionių demokratų partijos: Čekoslovakijos, Vengrijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos ir Slovenijos (Jugoslavijos).

---

2. Richard A. Webster, Christian Democracy in Italy, 1860-1960 (London, 1961), 188.

3. Maurice Vaussard, Histoire de la Democratie Chretienne (Paris, 1956), 125-30.

Metodai

Praeityje krikščioniškoji demokratija nuo savo didžiojo konkurento socializmo kai kur skyrėsi tuo, kad josios socialinė doktrina, siekianti atsverti socialistų pastangas laimėti darbo mases, nevisuomet buvo pakankamai išvystyta. Ne vienu atveju krikščionys demokratai bandė svarbiausia savo atrama laikyti filosofinius savo pagrindus ir bažnytines įstaigas. Tačiau pokariniame laikotarpyje abu tie sąjūdžiai pasisakė už demokratines institucijas ir pasireiškė kaip tų institucijų gynėjai prieš komunistinius bei fašistinius sąjūdžius.

Katalikų Bažnyčia ir principe, o protestantų bažnyčios praktiškai pripažįsta keletą krikščioniškų idealų įkvėptos veiklos plotmių. Dvasiškija turi išskirtinį uždavinį — skelbti Evangeliją ir išlaikyti Bažnyčios tradicijas bei kultą. Antroji plotmė yra katalikiškosios arba protestantiškosios akcijos. Šią plotmę gerai išryškino vienas italų krikščionis demokratas, taip aptardamas katalikiškąją akciją: "Tikslia prasme ją sudaro visuma tų organizacijų, kuriose pasauliečiai atlieka kokį nors apaštalavimą kaip Bažnyčios hierarchijos pagalbininkai. Tai atliekama ne tik su hierarchijos sutikimu, bet ir turint ypatingą Bažnyčios įgaliojimą, patvirtintas taisykles".[4] Trečioji plotmė yra krikščionių pasauliečių veikla politinėj, socialinėj bei ekonominėj srityje krikščioniškais pagrindais, tačiau savo atsakomybe. Tai ir yra krikščioniškosios demokratijos veikimo plotmė.

Krikščionių demokratų partijų programoms yra būdingi šie ypatumai:

1. Plati, išbalansuota visuotinė sintezė pažiūrų iš viso politinio pasaulio ir apimanti visas problemas, kuriomis vyriausybei tenka rūpintis,

2. Sąmoningai ir pabrėžiamai paremtos Apreiškimu ir Bažnyčios tradicija bei mokslu,

3. Išvystytos istorijos ir patirties šviesoje, o ne sistemingai pagal apriorinę teoriją sukurtos.

---

4. Civardi, Manuale di Azione Cattolica (1952), 22.

Socialinė doktrina

Krikščionių demokratų socialinė doktrina yra išreikšta bendrais dėsniais, kurie pritaikomi pagal konkrečias laiko ir vietos sąlygas:

> Krikščionių demokratų partijos nesiriboja tik Romos katalikais. Bet kas, priimdamas krikščioniškuosius principus viešajame gyvenime, gali tapti nariu. Pagrindinė problema kita. Krikščionybė nėra tik religija. Ji yra taip pat pilnutinė filosofinė bei etinė doktrina. Jinai yra apibendrinta pasaulio problemų ir viešojo gyvenimo apžvalga. Krikščionybė yra civilizacijos tipas. Josios principai išliko visur nepakeisti per 2.000 metų. Bet principų įgyvendinimo būdai kinta pagal esamą padėtį, reikalus ir galimybes. Užtat iškilo krikščioniškojo universalizmo mintis.[5]

Krikščionių demokratų partijos pačios ne kartą yra pastebėjusios, kad jos stokoja vadinamų "vidurinių principų". Tie principai galėtų sėkmingai sujungti programos dalis kilusias tiesiog iš prigimtosios teisės su kilusiomis iš ypatingų socialinių bei ūkinių reikalavimų. Krikščioniškosios galvosenos ryšys su galutine žmogaus paskirtimi ieškantiems gairių šio pasaulio veikimui sudaro tam tikrų sunkumų, nes neleidžia vadovautis viena tik praktine nauda ar veikimo pagotumu.

Kur pavyko krikščioniškajai demokratijai įsigalėti, ten greičiau ji prisitaikė prie sąlygų, negu griežtai laikėsi apriorinės programos. Taip italų Partito Populare, kurios programa buvo paruošta vieno žymiausių šio amžiaus krikščionių demokratų teoretiko Don Sturzo, pranyko. Šios partijos veikėjas S. Jacini padarė išvadą, kuri galėtų būti taikoma ir krikščioniškajai demokratijai apskritai:

> Patirtis faktiškai rodo, jog smulkmeniškos partinės programos redagavimas, jos skelbimas ir griežtas laikymasis, neatsižvelgiant į pakitimus bei įvykius, ...

---

5. Christian Democratic Union of Central Europe, Freedom — Prerequisite to Lasting Peace (New York, 1957), 12-13.

neapsimoka. Geriau iš karto sudaryti tik branduolį ir su juo iškovoti laimėjimą, o programą pritaikyti kas valandą, nesibijant nesuderinamumo.

Tuose kraštuose, kurie buvo pralaimėję karą ir sugriauti, krikščionių demokratų partijos turėjo aiškius politikos siekius. Atsistatymo tema po nacionalistinių valstybių subyrėjimo krikščioniškajai demokratijai davė sėkmingus "vidurinius principus", kuriuos kitais atvejais būtų buvę sunku panaudoti.

Pavyzdžiui, 1944 m., pagauti proletarinio revoliucingumo dvasios, italų krikščionys demokratai pabrėžė darbininkų dalyvavimą įmonių tvarkyme, svarstant pelno ir kapitalo klausimus. Tuo partija ieškojo vidurio kelio tarp socializmo ir kapitalizmo. Tačiau tie ieškojimai liko be vaisių, nes darbininkijos jie nesudomino. Bet krikščionių demokratų žemės ūkio programa rado atgarsį Italijos naujosios konstitucijos 44 straipsnyje ir pokariniuose įstatymuose, kur liečiamas žemės ūkis.

"Mūsų kelias — paskelbė vokiečių CDU atstovai 1954 m. NEI konferencijoje Bruges — negali būti tik politinis pragmatizmas, nusikreipimas tik į praktiškus sprendimus. Tačiau mes negalime priimti ir grynai teorija pagrįstą programą. Sprendimai turi atitikti dabartinę politinę padėtį. Tačiau reikia rasti vietos ir intelektu bei dvasia pagrįstiems principams".[6]

Protestantų partijos ir socialiniai sąjūdžiai ypač pabrėžia, kad jų pagrindas yra Šv. Raštas:

> Naudojant valstybėje autoritetą, gairė ir mastas privalėjo būti Apreiškimas, kaip jis yra išdėstytas Šv. Rašte. (Olandijos "Krikščionių Istorinės Unijos" principų 1 str.).

Šveicarijos evangelikų partija savo politines pažiūras grindžia Evangelija. Bet ir Olandijos Katalikų Liaudies Partija taip pat skelbia, kad jos programos pagrindai yra "dorovės dėsniai ir dieviškasis Apreiškimas".

---

6. Michael P. Fogarty, Christian Democracy in Western Europe, 1820 - 1953 (London, 1957), 18.

Laisvės socialinėje santvarkoje klausimu krikščionys demokratai laikosi pažiūros, jog kiekvienas žmogus turi nuosavybės bei josios naudojimo teisę ir kad tokia santvarka sudaro geriausias sąlygas jo išradingumui bei produktingumui.

Krikščionys demokratai taip pat mano, jog darbininkų telkimasis į profesines sąjungas (darbo unijas) yra faktiškai daugiau, kaip tik "skilvio klausimas". Telkti ir palaikyti darbo masėms profesinėse sąjungose reikia ne tik masinimo medžiagine nauda, bet ir idealo, kuris skatina darbininkiją pasiaukoti ir neturint minty greit gauti pasitenkinimo bei asmeninio pasipelnijimo. Rezoliucijoje darbo klausimu Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Unija paskelbė:

> Pagal encikliką Rerum Novarum kapitalas negali egzistuoti be darbininkijos ir darbininkija be kapitalo. Tiek beturčiai, tiek turtuoliai yra piliečiai tuo pat prigimtosios teisės pagrindu, t. y. gyvieji nariai, kurie per šeimą sudaro visą tautos kūną. Visuomet bus tarp piliečių sąlygų nelygybės, be kurios visuomenė negali susiformuoti ir išsilaikyti. Todėl yra valstybės pareiga, kad viešasis autoritetas švelnintų iš sąlygų nelygybės kilusius skirtumus ir visais galimais atžvilgiais gerintų darbininkų padėtį.[7]

Personalizmas

Krikščionys demokratai kritikuoja liberalizmą, kad jis laikosi individualizmo ir humanizmo, atsižvelgdamas ne į visus asmenybės aspektus, tarp kurių yra ne tik individualistinis, bet ir socialinis, ne tik gamtinis, bet ir antgamtinis. Kartu su socialistais krikščionys demokratai vertina kolektyvo teises ir svarbą, ypač valstybės. Tačiau skubiai priduria, kad jie nėra kolektyvistai, nes jie neperdeda jokios socialinės grupės vaidmens, tarp jų ir valstybės. Jie yra solidaristai, nes jų supratimu kolektyvas visuomet pri-

7. CDUCE, Freedom, 140-141.

valo būti asmens tarnyboje, o ne virš asmens.[8] Ir jie yra pluralistai arba federalistai, nes jie pripažįsta kiekvienos socialinės grupės — pradedant nuo šeimos ligi pat žmonijos visumos — vertę. Valstybę jie laiko tik vienu ir nebūtinai svarbiausiu socialiniu junginiu.

Demokratijos idėja krikščionims demokratams apima lygybės ir abipusio respekto principus. Jie taip pagrindžia, kodėl reikia gerbti kitų nors ir skirtingas nuomones bei pripažinti jų teisę dalyvauti valdžioje, rinkti ir būti renkamiems:

> Bet kokia daugumos sauvalė, bet kokia individų diskriminacija viešajame gyvenime ir bet koks teisės nesutikti užgniaužimas yra aiškus pagrindinės laisvės pažeidimas. Išrinktųjų galią privalo kontrbalansuoti rinkikų kontrolė. Iš to kyla politinė sistema, pagrįsta lygiateisių partijų pluralizmu. Šis pluralizmas sudaro modernųjį demokratinį valdymą, kuriame bendrojo gėrio įgyvendinimas yra skirtingų junginių bendradarbiavimo pasekmė.[9]

Belgų Krikščionių Socialinė Partija šiuo klausimu taip pasisako:

> Liberalinė ir kapitalistinė santvarka praeityje buvo pagrįsta individu. Teoriškai individui buvo užtikrinta pilnutinė laisvė. Bet niekam nerūpėjo, kaip ši laisvė bus naudojama arba kokios bus josios naudojimo pasekmės. Kai laisvė neribota, stipriausias pirmauja... Darbo laisvė lygiai skelbiama ir juodadarbiui ir baltarankiui. Ką tai reiškia? Algą, kurią jie gali priimti ar atmesti, pasyvų pasidavimą nedarbui, jokio balso ūkio vadovavime. Marksizmas stipriai reagavo prieš tuos libe-

---

8. Solidarizmas yra socialinės filosofijos sistema, pagrįsta skirtingų visuomenės pradų ir veiksnių savitarpio priklausomybe — daugybės vienybe. Vadovaudamasis bendros gerovės idealu, solidarizmas skelbia trejopą savitarpio priklausomybę: asmens visuomenei, visuomenės asmeniui ir asmenų bei grupių priklausomybę vienų kitiems. Žiūr. L. Caro, Kapitalismus und Solidarismus (1937); . Desiehl, Die Einzelne und die Gemeinschaft (1940).

9. CDUCE, Freedom, 137.

ralizmo iškrypimus, bet nuėjo į kitą kraštutinumą. Marksizmas atiduoda visą galią valstybei. . .

Šių priešingybių ir ydų akivaizdoje iškyla Krikščionių Socialinės Partijos humanistinė doktrina, pagrįsta asmenybės sąvoka. Iškilus klausimui, partija turi vieną matą: ar pasiūlyta formulė leis pilniau išsivystyti didesniam skaičiui asmenybių?[10]

Geros visuomenės idealas krikščioniui demokratui yra personalizmas.[11] Pagal šį idealą žmogus nėra nei gamybos įrankis, nei nužemintas visuomenės tarnas. Jis yra laisva ir protinga būtybė, Dievo skirta amžinajai laimei. Eidamas į šį tikslą, žmogus turi teises, kurias niekas neturi teisės iš jo atimti, ir didelę atsakomybę.

Kitaip sakant, krikščioniškoji laisvės sąvoka atmeta kolektyvizmo ir individualizmo kraštutinumus. Kiekvienas asmuo pagal šią sąvoką privalo turėti laisvę tikėti ir veikti. Tačiau ši laisvė suprantama dorovinių principų ir kaimyno bei visuomenės gerovės ribose. Šiuo atžvilgiu laisvė yra krikščioniškojo personalizmo esminis elementas.

Personalizmas krikščionių demokratų supratimu skiriasi nuo individualizmo, kad jis turi solidarumo elementą — individo atsakomybę visuomenei. Iš to kyla visuomeninio pluralizmo arba federalizmo idealas. Pagal istoriką M. P. Fogarty personalizmas turi trejetą praktinėj politikoj reikšmingų bruožų:

1. Visa visuomeninė akcija privalo būti pakreipta ta kryptimi, kuri asmenį įgalintų formuotis pagal tam tikras idealines gaires, įgyti tam tikrus pagrindinius bruožus ir socialinį bei techninį sugebėjimą.

2. Šios idealios asmenybės privalo susigrupuoti pluralistinėj visuomenės santvarkoj, kuri leidžia visų dydžių visuomeniniams junginiams — nuo šeimos ligi tarptautinės

---

10. Michael P. Fogarty, Op. cit. 27-28.

11. Personalizmas yra sistema, kuriuo nors atžvilgiu pabrėžianti asmenį ir asmeniškumą. Dabartinėje filosofijoje personalizmo vardu yra išpopuliarėjusi krikščioniškajam egzistencializmui artima prancūzo E. Mounier moralinė ir socialinė doktrina, pabrėžianti asmens kolektyvinį bei kosminį ryšį ir tuo atsiribojanti nuo individualizmo.

bendruomenės — su visuomeninės atsakomybės pajautimu vystytis.

3. Socialinė struktūra privalo būti susieta ir veikti, sankcijas (politines, ekonomines ar socialines) ir mechanizmą (varžybas, vadovavimą, konsultacijas) derinant taip, kad būtų išlaikytas personalistinis ir pluralistinis charakteris.

Krikščionys demokratai Vakarų civilizacijai būdingomis vertybėmis laiko šiuos dalykus:

1. Kad kiekvienas asmuo turi teisę pilnai išsivystyti pagal savo gabumus. Tai yra prigimtosios teisės dėsnis. Žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą. Tad kiekvieno teisė ir pareiga Dievo paveikslą savyje ištobulinti pagal visas savo išgales ir įmanomas pastangas.

2. Žmonės gali tapti tuo, kuo tapti leidžia juose glūdinčios galimybės, tik bendradarbiaudami su kitais žmonėmis. Visuomeninis bendradarbiavimas yra pareiga, nes kiekvienas asmuo turi tas pačias pagrindines teises bei pareigas ir visų toks pat likimas; visi turi ir lygią iš to bendradarbiavimo naudą. Visuomeninis gyvenimas privalo būti pagrįstas solidarumu, o ne išnaudojimu, nes žmogus yra tikslas, ne priemonė.

Asmuo

Horizontalinis pluralizmas ginamas tuo pagrindu, kad jis leidžia tobulinti žmogaus asmenybę. Vadovaujantiesiems jis teikia daugybę progų išsilavinti ir panaudoti savo sugebėjimus. Eiliniams žmonėms jis leidžia vaisingai dalyvauti visuomenės gyvenime. Jisai taip pat padeda išvengti sumasinimo ir atomizacijos pavojų. Tad krikščionis demokratas dvasios ir proto laisvę suvokia taip:

> Žmoguje vyrauja kūrybinis instinktas ir noras per savo kūrybą — ar ji būtų mokslinė, meninė, ūkinė ar net amatininko — įsiamžinti bei, įsigyjant patirties, tobulėti. Kuriantis žmogus nenori būti trukdomas. Jis nenori mirti. Jis nori išlikti ir mirdamas. Gi mirties nugalėjimą užtikrina tiktai tikėjimas, krikščionybė ir josios dogma apie sielos nemirtingumą . . . Krikščionybės

mokslas privalo būti taikomas tiek privačiam, tiek ir politiniam gyvenime.[12]

Kultūros tikslas krikščioniškajai demokratijai — "ugdyti žmonių kūrybinius sugebėjimus". Šiam tikslui pasiekti privalo būti užtikrinta tyrinėjimo, mokslo ir mokymo laisvė.

Idealus žmogus jų akimis yra tasai, kuris išlavintas tuo atžvilgiu, kad žino, kas jis yra ir koks jo pašaukmias. Pilnai žinodamas savo buities reikšmę, jis savo galutinio tikslo šviesoj sutvarko visą savo gyvenimą ir išlavina visus savo gabumus pilniausiam gyvenimui pasiekti. Krikščionys demokratai laikosi šios kultūros sampratos: — Kultūra yra visų žmogaus sugebėjimų išvystymas dvasios nuožiūra. Ji yra ne tiek mokslo kiekybė, kiek kokybė. Kultūra įgalina žmogų surasti savo vietą visatoje.

Valstybė

Valstybei krikščionys demokratai skiria plačią kompetenciją. Jie sutinka, jog ta kompetencija apima ne tik tokias klasines funkcijas, kaip gynybą ar teismą, bet ir gerovės valstybės teisėtą įsiterpimą: gamybos bei darbo politiką, socialinį draudimą bei socialinę šalpą, miestų ir butų planavimą, švietimą, tyrinėjimus bei meną. Pavyzdžiui, jokia krikščionių demokratų partija neatmeta valstybės atsakomybės, nustatant ūkinės santvarkos kontrolę ir nurodant jos veiksmų kryptį:

> Laisvė socialinėje srityje privalo įgalinti visas gamybines jėgas laisvai susiburti ir savarankiškai tvarkytis ūkinės santvarkos rėmuose. Darbo ir kapitalo gamybos eigoje bendradarbiavimas privalo atspindėti atsakomybės už visą ūkį pasidalinimą.[13]

Vokietijos CDU prileidžia laisvąjį ūkį. Tačiau ir CDU pripažįsta, jog valstybė turėtų nustatyti ūkinės santvarkos kryptį. CDU palaiko ūkio planingo įtaigojimo ir socialinės

12. CDUCE, Freedom, 11.
13. CDUCE, Freedom, 138.

ūkio atsakomybės mintis. Iš antros pusės Prancūzijos MRP, kaip ir to krašto socialistai, yra pasisakiusi už planingą ūkį. Paprastai nacionalizaciją krikščionys demokratai laiko blogybe, priešinga savarankiškos pramonės ir autonominių kooperatyvų idėjoms. Bet jie visai nacionalizacijos neatmeta ir pasiryžę ją vykdyti, jei randa, kad ji yra reikalinga.

Nors krikščionys demokratai nėra prieš valstybę nusistatę, tačiau valstybė jiems įvairių priemonių eilėj yra paskutinioji. Ne tik todėl, kad ji yra didelis ir neasmeniškas vienetas, bet ypač todėl, jog yra buvę daug bandymų be apdairumo ir atsargumo išplėsti valstybės funkcijas. Kad valstybė būtų stipri — ir krikščionys demokratai pasisako už stiprią tam tikrose ribose valstybę — jai reikia savo atsakomybę apsiriboti tais uždaviniais, kuriuos ji gali sekmingai atlikti. Pagal encikliką Quadragesimo Anno "Valstybė turėtų palikti mažesniems junginiams mažiau svarbių reikalų vykdymą. Tai padariusi, jinai tinkamai vykdys tuos užsimojimus, kurie jai priklauso todėl, kad ji vienintelė juos vykdyti sugeba".

Ideali valstybė krikščionims demokratams yra ta, kuri vykdo savo atsakomybę "nurodyti, prižiūrėti, paskatinti ir sutvarkyti" visame žmogaus gerovės plote, kuris nėra specifinis ir išskirtinis Bažnyčios reikalas. Valstybė vadinama gerovės valstybe dėl to, kad ji pasiruošusi, kur reikia, įsiterpti ir rūpintis žmonių gerove. Tačiau josios atsakomybė glūdi pirmoj eilėj kitų atsakomybės aptarime ir skatinime, o ne būtinai jos pačios patarnavime. Krikščionims demokratams labdara nėra klausimo išsprendimas, nes ji nepašalnia blogio priežasčių.

Pirmajame italų krikščionių demokratų partijos kongrese 1946 m. Guido Gonella valstybę pavadino "švietimo valstybe": tai "valstybė, kuri formuoja savo piliečių charakterį, kad jie žengtų gerojon pusėn, o ne pati jiems viską atlieka".

Tautinis ir tarptautinis gyvenimas, — sako CDUCE, — demokratijose formuojamas parlamentų bei vyriausybių, turinčių parlamentuose daugumą. Tad yra gyvas reikalas, kad viešojo gyvenimo eiga įmanomai plačiausiu mastu būtų le-

miama to socialpolitinio sąjūdžio atstovų, kurie siekia įgyvendinti krikščioniškuosius idealus. Tad:

> Visi, kurie ištikimi toms idėjoms, privalo dalyvauti rinkimuose ir balsuoti už tinkamus kandidatus ... Politinės partijos sudaro demokratinės santvarkos pagrindą.[14]

CDU pažiūra parlamento rinkimai turi būti visuotiniai, lygūs, slapti ir tiesioginiai. (Koeln Princip, 1945). Italai sako, kad "tikrai organiniam atstovavimui pirmoj eilėj reikia, jog piliečiai, jų individuali valia būtų atstovaujama junginių bei partijų. Autoritetas atstovauti kyla tik iš asmens valios laisvo pareiškimo".

Federalizmas

Krikščionių demokratų sąjūdžiams yra bendra federalinės Europos vizija. Žmonijos laisvė, — rašo CDUCE, — reikalauja apriboti tautinį suverenumą ir sudaryti supernacionalinį autoritetą tarptautinei taikai garantuoti. Be to,

> Šis reikalavimas nėra autoritetinis, kuris būtų užmestas tautinėms valdžioms. Anaiptol, šis reikalavimas atstovauja realistiniam žmonių gerovės supratimui šios dienos problemų akivaizdoje. Žmonijos laisvės reikalavimas privalo būti vykdomas tų žmonių, kurie ragintų savo vyriausybes: atsisakyti pilnojo suverenumo; gera valia suformuoti regioninę, kontinentinę ir pasaulinę superstuktūrą; priimti, ginti ir vykdyti taisykles, kurios privalo tvarkyti pasaulio politinį, socialinį ir ekonominį gyvenimą.[15]

Federalizmas yra priimtinas visoms krikščionių demokratų partijoms, išskiriant Šveicarijos ir Austrijos. Šveicarų krikščionys demokratai kartu su dauguma savo tautiečių yra pasiruošę jungtis su Europa ūkiškai ir sociališkai, tačiau jie nenori daryti nieko, kas galėtų kompromituoti jų krašto neutralumą. 1955 m. sutartis primetė panašią po-

14. CDUCE, Freedom, 13.
15. CDUCE, Freedom, 138-39.

ziciją ir Austrijai, nors Austrijos krikščionys demokratai yra buvę vieningiausieji ir stipriausieji jungtinės Europos šalininkai nuo antrojo Pasaulinio karo. 1954 m. pusiaufederalinės Europos gynybos planui sugriuvus, rudenį krikščionių demokratų partijos NEI kongrese Bruges dėjo nepaprastas pastangas vėl patvirtinti savo pasitikėjimą federaliniu principu.

Išvados

Apskritai kalbant, krikščioniškoji demokratija pokarinėje Europoje yra nuosaikus sąjūdis. Jis stengiasi apginti Bažnyčios (Prancūzijoje, Italijoje ir Vokietijoje — katalikų, Šiaurės Vokietijoje — liuteronų, Olandijoje ir Šveicarijoje — reformatų) interesus nuo kairiųjų pasikesinimo. Ieškodamas aukso vidurio, siūlo personalizmo ir solidarizmo doktrinas vietoj individualistinio liberalizmo ir kolektyvizmo. Jo pabrėžiamas europinis federalizmas derinasi su katalikų universalizmo tradicija.

Praktinės politikos ir socialinių programų srityje krikščionių demokratų partijos turi tendencijos į pragmatizmą.

LIETUVOS SIENOS PRIE VILNIAUS VARTŲ

BRONIUS ZUMERIS
Ascot Vale, Vic., Australija

Prieš kiek laiko spaudoje teko skaityti apie vieno lenkų žurnalisto kelionę į Vilnių. Atvykęs į Benekainių stotį, jis pažymėjo, kad Lietuvos siena atkelta jau prie pat Vilniaus vartų.

Dabartinę sieną prie Vilniaus atkėlė Maskva po paskutiniojo karo. Neatsižvelgiant į 1920 m. sutartį, didelės Lietuvos teritorijos sritys — su Gardinu, Lyda, Ašmena, Smurgainiais ir kitais miestais — priskirtos prie Gudijos. Suvalkai, Seinai, Augustavas tos pačios Maskvos potvarkiu atiteko Lenkijai.

To lenkų žurnalisto konstatavimas man sukėlė liūdnas mintis.

Keletas statistikos duomenų

Mindaugo laikų Lietuva apėmė apie 70,000 kv. mylių plotą, taigi lygų dabartinei Anglijai. Gedimino laikų Lietuva buvo apie 135,000 kv. mylių arba dabartinės Vokietijos didumo. Algirdo laikų Lietuva apėmė 270,000 kv. mylių, o Vytauto laikais jau apie 360,000 kv. mylių, kas sudaro daugiau negu Vokietija ir Prancūzija kartu. Tačiau netrukus prasidėjo Lietuvos valstybės kelias atgal. 1485 m. turkai užėmė Lietuvos uostus Juodosios jūros pakrantėse. 1514 m. Maskva užėmė Smolenską — raktinę tvirtovę žygiui į Lietuvą. Nelaimingoji Lietuvos - Lenkijos unija Maskvos įsigalėjimą tik greitino.

1920 m. sutartimi su Maskva Lietuvai dar buvo pripažintos nemažos sritys į rytus nuo Vilniaus, nors lietuvių apgyventos salos kai kuriose vietose ir liko už Lietuvos ribų. R. Skipitis nurodo, kad, pasirašius taikos sutartį su So-

vietais ir nustačius Lietuvos sienas rytuose, jam teko lankytis Vidžiuose, kur atvyko trys žilagalviai delegatai iš Šarkauščinos, prašydami, kad Lietuvos siena būtų pastūmėta dar toliau į rytus. Minėti delegatai įrodinėjo: "Lietuvos siena šiaurėje turėtų prasidėti ne nuo Drujos, bet nuo Drisos ir eiti į pietus pro Armanavičius į Gluboką. Nors mes ir ne lietuviai, bet tolimos praeities broliškos lietuvių tautos sugyvenimas su mūsų pirmatakais traukia mus dabar labiau prie lietuvių, negu prie rusų". R. Skipičiui teko ilgai įrodinėti delegatams, kad sutartis jau pasirašyta ir apie Lietuvos sienų nukėlimą toliau į rytus negali būti kalbos. Liūdni atsisveikino R. Skipitį žilagalviai barzdoti delegatai ir išvyko nusiminę rusų pusėn. Tuo tarpu viena vietos moterėlė net ašarą nubraukė sužinojusi, kad jos gyvenama vietovė pasilieka Lietuvos pusėje. (N. Liet. Atst. p. 299-300).

Pagal tarptautines sutartis nepriklausomos Lietuvos plotas apėmė 34,019 kv. mylių arba apie 88,111 kv. km. Želigovskio puolimas atplėšė nuo Lietuvos trečdalį teritorijos. Sovietai 1940 m. rugpiūčio 3 d. pažadėjo iš Vilniaus krašto sričių grąžinti 2,300 kv. mylių, bet vėliau tegrąžino tik 1,022 kv. mylias su sostine Vilniumi. Potsdamo sutartimi Sovietai žadėjo Karaliaučiaus kraštą prijungti prie Lietuvos, tačiau 1947 m. sritis buvo priskirta prie Rusijos.

Mindaugo laikais lietuvių kalbos plotai siekė apie 110, 000 kv. km. Latvių kalbos apie 65,000 kv. km. ir prūsų apie 40,000 kv. km. XVI amžiaus pabaigoje kalbinės Lietuvos plotas apėmė apie 114,000 kv. km. XX amžiaus pradžioje lietuvių kalba dar skambėjo 91,200 kv. km. plote. Dabartinės okupuotos Lietuvos plotas siekia 65,197 kv. km. Vokiečių okupacijos metu Lietuvos plotas siekė 67,199 kv. km. be Klaipėdos krašto.

Nutautinimo audrose

Ilgai trukusi lenkų okupacija Vilniaus krašte, civilinės ir dvasinės lenkų valdžios varoma žiauri antilietuviška politika savo tikslą didžia dalimi pasiekė. Ištisos lietuviškos sritys buvo nutautintos. Šių eilučių autoriui praėjusio karo metu teko dirbti Ašmenoje, Smurgainyse, Kenoje ir ki-

tur. Teko sutikti atkaklių sulenkėjusių žmonių, bet ir vergijos iškamuotų nuoširdžių lietuvių. Teko lankytis Lydoje, Gardine, Suvalkuose ir Naugarduke. Lietuviškai kalbančius teko sutikti tik senesnio amžiaus žmones. Dauguma vartojo gudų, lenkų kalbas, o dar daugiau — savotišką žargoną. Netoli Lydos teko kaime dalyvauti vestuvėse, kuriose senimas padainavo dzūkiškai kelias lietuviškas daineles. Ypač Gardine teko sutikti sulenkėjusių ekstremistų. O juk reikia atsiminti, kad XVIII amžiuje Gardinas buvo antroji Lietuvos sostinė ir kultūrinis, ekonominis bei politinis centras. Čia įvyko daug susijusių su Lietuva didelių dalykų. Čia mirė šv. Kazimieras, įvyko garsusis nebylys seimas, atsisakė sosto paskutinis Lietuvos - Lenkijos karalius ir t.t. Lietuvos finansų ministeris Tyzenhauzas Gardiną padarė žydinčiu miestu ir politinių priešų dėka iš Gardino išėjo tik lazdele pasiramsčiuodamas. Čia 1776 m. pradėjo eiti net "Gardino laikraštis". Neteko išgirsti lietuviško žodžio nepaprastai gražiose Naugarduko apylinkėse, nors čia dar XVII amžiaus gale skambėjo lietuvių kalba. Tik apie 35 km. į pietvakarius nuo Naugarduko, Zietelos vietovėje, žmonės mokėjo lietuvių kalbą ir prisiminė Mindaugo kalną Naugarduke, kitų dar Algirdo kapu vadintą. Dar Mickevičiaus draugas Čečotas apgailestavo, kad lietuvių kalba čia nykstanti, bet, esą, rūpintis tos kalbos išlaikymu neverta, nes tada būsiąs žalojamas lenkiškumo grynumas. Caristinės Rusijos mokyklų reformos metu, 1860 m. Slucko ir Naugarduko gimnazijos pritarė lietuvių kalbos dėstymui mokyklose.

Duomenys iš netolimos praeities

J. Petruitis savo atsiminimuose rašo apie Ašmenos lietuvius, nurodydamas: "Visi lietuviškai kalbėjo ir laukė, kad greičiau lietuviai ateitų į Ašmeną" (t. II, p. 161). Praėjusio karo metu netolimame Smurgainių valsčiuje dar buvo apie 1700 lietuvių. Ašmenos apskrityje dar 1944 m. buvo nemaža lietuvių. Bolševikų statistika po antrojo Pasaulinio karo dar nurodo lietuviškų kaimų apie Ašmeną, Lydą ir Naugarduką. 1862 m. oficiali rusų statistika Vilniaus gubernijoje rado 49,9 proc. lietuvių, 18 proc. gudų, 17 proc.

lenkų ir kitų. Istorinės Lietuvos laikais Vilniaus apskritis buvo beveik viduryje etnografinių Lietuvos žemių ir žmonės kalbėjo tik lietuviškai. 1866 m. statistika Vilniaus apskrityje rodo 61 proc. lietuvių. Su Vilniaus apskričiu kaimynystėje esanti Valažino apskritis dar 1920 m. turėjo nemaža lietuvių, o lenkų valdymo laikais buvo vietovių, kuriose ištisi kaimai kalbėjo lietuviškai. Archeologas G. Engels teigia, kad jau VII amžiuje po Kristaus Lydos, Švenčionių, Vilniaus, Vileikos, Ašmenos ir kitos apskritys priklausė lietuvių tautai. Lenkų istorikas Tyszkiewicz nurodo, kad Trakų, Lydos, Medininkų, Alšėnų ir Krėvos pilys buvo pastatytos lietuvių. Čia primintina, jog Krėvos pilį bolševikai po II pas. karo susprogdino, benaikindami istorinius Lietuvos paminklus. 1895 m. norvegų filologas O. Brochas tyrinėjo Žirmūnų ir Bastūnų dzūkų tarmę ir mini visą eilę lietuviškų kaimų Lydos apskrityje. 1906 m. Žirmūnų parapijiečiai prašė Vilniaus generalgubernatorių pašalinti iš mokyklų lenkintoją B. Sperskį. XIX amžiaus pradžioje daugumas Lydos gyventojų kalbėjo lietuviškai. 1919 m. Slanino, Naugarduko ir Vilkaviškio (Volkovisko) sričių gyventojai norėjo prisijungti prie Lietuvos. Varanavo lietuviai 1920 m. atsiuntė Lietuvos vyriausybei prašymą su daugybe parašų, kad Lietuvos kariuomenė užimtų miestelį ir padarytų tvarką.

Platerio, Balinskio ir Narbuto duomenimis Lydos apskrityje gyventojai 1825 m. kalbėjo lietuviškai. 1862 m. rusas Lebedkinas skelbė, kad Lydos apskrityje lietuvių esą apie 80 proc. Lenkų laikais prie Lydos pilies buvo lentelė — Zamek Giedymina (Gedimino pilis). Kitas nutautintas Lietuvos miestas — Valažinas, ilgus laikus garsėjo rabinų akademija, į kurią studijuoti atvažiuodavo rabinai net iš Anglijos, Egipto, Syrijos ir kitų tolimų kraštų.

Caristinė Rusija Lietuvos žemėmis laikė ne tik Vilniaus guberniją, bet ir Gardino, kurios sudėtin įėjo tokios sritys kaip Naugarduko, Slanimo, Lietuvos Brastos ir kt. Stolpianskis savo statistikoje 1866 m. Gardino apskrityje rado 63 proc. lietuvių. Dar 1906 m. Gardino lietuviai prašė vyskupo lietuviškų pamaldų. 1918 m. Gardine buvo formuojamas Lietuvos kariuomenės gudų pulkas. 1920 m. Gardino gyventojai atsiuntė į Lietuvą atstovus prašydami,

kad Gardiną užimtų Lietuvos kariuomenė. 1941-42 m. Gardiną saugojo lietuviškas savisaugos batalijonas.

Vokiečių okupacijos metu šioje Lietuvos dalyje, nors ir su dideliais sunkumais, pasireiškė gyva lietuviška veikla. Gardine, Lydoje, Seinuose ir kitose aukščiau minėtose vietovėse pasireiškė lietuvybės atgijimas. Įsisteigė lietuvių komitetai. Iš Vilniaus į tas vietoves ėjo daug lietuviškos spaudos. Net Balstogės mieste veikė lietuvių komitetas. Steigėsi lietuviškos bibliotekėlės ir mokyklos. Gardino apskrityje veikė 26 lietuviškos mokyklos. Lydos apskrityje buvo suprojektuotos 37 mokyklos, bet trūko lietuvių mokytojų. Panašiai buvo ir kitose Vilnijos srityse. Tačiau antrą kartą užėję bolševikai, kaip minėta, dideles Lietuvos rytų - pietų sritis prijungė prie Gudijos, lietuviškas mokyklas uždarė, mokytojus ir veiklesnius lietuvius deportavo. Bet kokia lietuviška kultūrinė ir tautinė veikla užgniaužta. Gardinas, Lyda ir kitos vietovės prigrūstos rusų kolonistų. Šiokia tokia lietuvių veikla reiškiasi Seinų - Suvalkų srityje. Visur kitur Vilnijoje sužibusi lietuvybė užgesinta (išskyrus okup. Lietuvai priklausančią dalį). Ir šioje vietoje prieiname tragiškiausią lietuvybės padėties tašką — Gudijai priskirtose Vilnijos dalyse uždarytos lietuviškos mokyklos ir spauda, kai tuo tarpu okup. Lietuvai priklausančioje dalyje lenkai turi daug mokyklų, kelias gimnazijas ir spaudą. Naujoji Vilnia liko lenkinimo centru. Čia veikia net lenkų mokytojų institutas. Taigi slavizmo bangos paskubintu tempu graužia lietuvybę Vilnijoje. Bolševikinėje Lietuvos spaudoje tik retkarčiais pasirodo viena kita žinutė, kad buvo aplankytas Gudijos pusėje esantis lietuviškas kaimelis. Kitokios lietuviškos veiklos nėra. Ji okupantų užgniaužta. Kodėl šitaip daroma, atsakymą duoda pačių bolševikų spauda: "Lietuva yra kaip tik ant kelio Rusijai į Vakarų Europą, ir dėl to yra kliūtimi mūsų revoliucijai. Šis skiriamasis pylimas turi būti sugriautas" (Izvestijos, 1918.XII.25). Čia ir glūdi atsakymas, kodėl Karaliaučiaus sritis priskirta tiesiog prie Rusijos, o lietuviai nutautinami visomis priemonėmis, kai tuo tarpu lenkai net okup. Lietuvoje turi plačių privilegijų. Šitie dalykai ir šitos užmačios, mano nuomone, turėtų ateityje labiau mums rūpėti negu iki šiol.

Lenkų teroras

Pagrobtame Vilniaus krašte lenkų valdžia griebėsi žiauriausių nutautinimo priemonių, kurios prilygsta bolševikiniam brutalumui. Lietuviškos mokyklos buvo uždarinėjamos, mokytojai kišami į kalėjimus ir kankinami. Lenkų valdžia surasdavo šimtus priekabių lietuvius bausti ar juos žudyti. Štai J. Bakanauskas, žymus lietuvių veikėjas, paimtas į kariuomenę ir čia apkaltintas šnipinėjimu Lietuvos naudai, buvo nuteistas sušaudyti. Vedamas šaudyti sušuko: "Broliai lietuviai, kurie tarnaujate lenkų kariuomenėje, neliūdėkite, kad aš žūstu. Aš vienas nieko nereiškiu, bet ateis laikas, kada tūkstančiai tokių kaip aš stos į mano vietą. Nebus čia nelaisvės. Aš jos nesulauksiu, bet mano kapas ir ši vieta bus laisva". Ir su šiais žodžiais lenkų šūviai nutraukė jo gyvybę 1932.X.14. Arba vėl kitas lietuvis veikėjas V. Petroška buvo nuteistas 15 metų sunkiųjų darbų kalėjimo. Teismo salėje jis sušuko: "Tegyvuoja Lietuva su sostine Vilnium. Šalin okupantų šališki teismai. Šalin išsigimusi lenkų šlėkta ... Šalin banditai legionininkai". Lenkų prokuroras atkirto: "Reikia šitą priešą sutriuškinti, nes jis susprogdins Lenkiją". O štai mirus Žaslių klebonui K. Kybeliui, parapiečiai į rankas įdėjo Dievo Motinos paveikslėlį su lietuvišku įrašu. Lenkuojantieji paveikslėlį ištraukė ir sutrypė, o velioniui įspraudė į rankas su lenkišku įrašu. 1936 - 39 m. laikotarpyje lenkai Vilniaus krašte likvidavo 1056 lietuviškas institucijas.

Nemažesnio smurto Vilniaus krašto lietuviai susilaukė ir iš lenkų kunigų. K. Bogužas-Bauža 1808 m. rašė, kad Jogailos atsisėdimas į lenkų sostą užmušęs lietuvių kalbą. Jogailos atsiųsti kunigai skelbė tikėjimą lenkų kalba. 1906 m. lietuviai katalikai skundėsi Pijui X, kad Vilniaus krašte yra lietuviškų parapijų, kurios nuo krikščionybės pradžios negirdėjo gimtojo žodžio. Vilniaus kapitula ir Vilniaus vyskupai buvo daugiausia lenkintojai. Ypatingai tuo pasižymėjo ark. Jalbžykovskis, kuris, 1926 m. žengdamas į Vilniaus sostą, net popiežiaus laišką tepaskaitė lotyniškai ir lenkiškai, ignoruodamas lietuvių kalbą. Dėl šio arkivyskupo antilietuviškos politikos 1928 m. Gervėčių lietuviai jį pasitiko su juodomis vėliavomis. Jalbzykovskiui į pagalbą at-

vyko lenkų policija ir juodas vėliavas plėšė. (J. Cicėnas, Vilnius tarp audrų, p. 194). Kai 1909 m. Paparčių parapijos susirinkime kun. Vadoga kalbėjo lenkiškai ir kai lietuvės moterys paprašiusios, kad būtų kalbama lietuviškai, minėtas kunigas sušuko: "Eikite kiaulių ganyti... Tegul jums lietuviškai kalba Žaslių kunigai". Rudnios klebonas Raupelis taip nemėgo lietuvių, kad prieš juos griebdavosi net smurto veiksmų. M. Biržiška savo knygoje "Vilnius ir Vilniaus kraštas" mini, kad 1919 m. Pariečėje lenkintojas kun. Šimeliūnas lietuvius parapiečius vertė klauptis prieš lenkų erelį, "išvadavusį iš lietuvių" jungo. Kas prieš erelį nesiklaupė, tas buvo įduotas žandarmerijai. (p. 267). Vievio klebonas Verpuchovskis per Nekalto Prasidėjimo atlaidų pamokslą pradėjo lietuvį kunigą vadinti vagimi. Lietuvis Milančius neiškentęs sušuko: "Meluoji prieš Viešpatį Dievą". Lenkai jį primušė ligi sąmonės netekimo. 1924 m. lenkuojantis Rudnios klebonas Szczemirskis, vietos lietuviams įsteigus šv. Kazimiero draugijos skyrių, per pamokslą šaukė: "Kam jums šv. Kazimiero draugija? Jūs geriau kokio velnio vardu vadinkite savo draugiją". Tokio lenkų dvasiškijos elgesio su lietuviais pavyzdžių yra labai daug.

Kokių būta idėjų?

Nors ir žaiuri buvo caristinė Rusija, tačiau dar jos laikais Suvalkai, Seinai, Augustavas, Gardinas, Lyda, Smurgainys ir plačios šių vietovių sritys buvo laikomos tikrąja Lietuva. Istorinės Lietuvos galybės garsai dar buvo girdimi ir tuometinių Europos galiūnų rūmuose. Rusų kunigaikštis A. Gercenas savo knygoje "Praeitis ir godos" rašo: "Vainikavimo metu jis (caraitis) ėjo šalia išblyškusio Nikalojaus, suraukęs pasišiaušusius šviesiai geltonos spalvos antakius, lietuviškosios gvardijos munduru su geltona apykakle" (t. I, p. 79). Tos pat garsios praeities įtakoje kunigaikštis Oginskis, karštas Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos sienų atstatymo šalininkas, kūrė projektus ir siūlė carui Aleksandrui atkurti Didžiąją Lietuvos Kunigaikštiją. Caras tada titulavosi didžiuoju Lietuvos ir Žemaitijos kunigaikščiu. Jeigu ne kitos užpuolusios Rusiją politinės bėdos, gal šia kryptimi ir būtų buvę padaryta kokių žygių. Pirmojo

Pasaulinio karo griuvėsiuose tuometinė kaizerinė Vokietija irgi svajojo atkurti Didžiąją Lietuvos Kunigaikštiją su sostine Vilniuje. Tada ypatingas Vilhelmo patikėtinis Lietuvoje ir vokiečių civilinės valdžios viršininkas dr. Zimmerle su Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos atkūrimo idėja klabino Berlyne kanceliarijų duris. Vilhelmas tai idėjai pritarė, tik jis norėjo, kad Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos soste atsisėstų jo vaikaitis (Žukas, Žv. į pr., p. 419). Kitą momentą aprašo gen. S. Raštikis "Kovose dėl Lietuvos", kai jis praėjusio karo metu turėjo Berlyne pasikalbėjimą su dr. Kleist: "Apie dr. Kleist buvau daug girdėjęs. Dar Lietuvos nepriklausomybės laikais jis lankėsi Kaune su kažkokia politine misija. Tada Kaune buvo kalbama, kad dr. Kleist kažkam buvo prasitaręs, kaip ateityje vokiečiai norėtų sutvarkyti Rytų Europos žemėlapį, būtent: Lenkija turėtų būti susiaurinta iki savo etnografinių sienų, o į šiaurę nuo Lenkijos turėtų būti sukurtos dvi didelės valstybės — Grosslitauen ir Grossfinland (Didžioji Lietuva ir Didžioji Suomija), į Lietuvą turėtų įeiti ne tik etnografiniai lietuvių plotai, bet ir Latvija bei Gudija" (t. II, p. 165). Praėjusio karo metu kažkuriame Leipcigo muziejuje teko matyti pakabintą žemėlapio projektą, kuris, esą, buvęs JAV prezid. Wilsono planas atstatyti Europą po pirmojo Pasaulinio karo. Tame plane buvo nubrėžta Lietuva, į kurios ribas įėjo Lietuvos Brasta, Minskas, Vitebskas ir, berods, didžioji dalis Latvijos. Kadangi prancūzai rėmė didžiosios Lenkijos atstatymo planą, tai Lietuvos reikalas likęs nustumtas į šoną. Kiek tas žemėlapis buvo tikrai tos paskirties — neteko patirti.

Tai tik dalis tų planų, kurie kursavo mūsų dienomis. Praeityje jų buvo dar daugiau. Kadangi tų planų ar idėjų realizavimui nebuvo padaryta atitinkamų žygių arba buvo kitų sukliudyti, taip tos idėjos ir pasiliko popieriuje. Tačiau Lietuvos istorijos puslapiuose aptinkame ne vieną atsitikimą, kad lemiamais momentais nevisada sugebėdavome padaryti deramą sprendimą, pagal lietuvišką posakį: "Palauksime, pamatysime". Ir taip istoriniais akimirksniais mūsų sąskaiton ne kartą sugebėjo pasinaudoti kiti. Savo istorijoje turime daug herojiškų pavyzdžių, bet taip pat nema-

ža ir nesugebėjimo išnaudoti lemiamus momentus. Bet tai įrodinėti nėra šios temos tikslas. Žemiau paliesime tik vieną tragišką momentą — praradimą Vilnijos nepriklausomybės pradžioje. Pažiūrėkime, ką apie tai mano kiti.

Ką jie sako?

Pirmiausia, tos nelaimės užkulisyje stovi iš Lietuvos kilęs Pilsudskis, apie kurį rusų rašytojas M. Gorkis primena šitokius jo paties žodžius: "Aš priklausau prie stiprių-jų žmonių, netgi pasakysiu — prie žmonių, kurie visiškai išskirtinai yra apdovanoti valios jėga ir sugebėjimu daryti sprendimus" (Raštai, 19, p. 298). Taigi šito didybe sergančio vyro ir buvo suplanuotas Vilniaus krašto atplėšimas. Kaip tai įvyko — žinome. Tačiau sugretinkime įvairius pasisakymus tuo reikalu.

"Dėl Vilniaus mes patys esame padarę klaidą. Nekalbėsime jau apie mūsų nesugebėjimą 1918 m. įkurti savo nacionalinę kariuomenę. Nors tuomet Vilniuje ir visoje Lietuvoje tiek entuziastų buvo ... Kai po Didžiojo karo buvo norima kurti mūsų, savoji, kariuomenė, mes buvome didžiai užsifilosofavę, prisidengę keista teorija, kad "sąjungininkai" turi prižiūrėti mūsų teritoriją. Sąjungininkai, esą, "privalo" prižiūrėti, kad kitas niekas jos neužimtų. Lenkams tuomet nei į galvą neateidavo abejoti dėl Vilniaus" (J. Savickis, Žemė dega, t. I, p. 106).

Kariškiai teigia, kad mes Vilnių praradome nelaimingose Augustavo ir Seinų kautynėse, Vilnių lenkai tik vėliau pasiėmė. J. Petruitis "Laisvę ginant" nurodo: "Tada turėjome Lietuvoje pakankamai jėgų ... tačiau tos jėgos buvo išblaškytos maždaug 500 km. fronte nuo vokiečių sienos ... iki pat latvių sienos, lyg būtų manyta tada, kad kas šimtą metrų pastačius nors po vieną žmogų bus apsaugotas mūsų pasienis" (t. II, p. 98-99). Toliau tas pats autorius nurodo, kad vadų tarpe buvo nemažai tokių, kurie lietuviškai nemokėjo, o tarp savęs kalbėjo tik lenkiškai. Jis sako, kad po Širvintų ir Giedraičių kautynių "bereikėjo tik žygiuoti pirmyn ir be didelių, palyginti, aukų atsiimti Vilnių. Nemokėjome išnaudoti situacijos, gaila ir skaudu" (t. p. p. 308).

Autorius pastebi, kad anuomet Kaune veikęs juokų teatras "Vilkolakis" teisingai nurodęs, jog, kai ėjo svarbiausios Seinų operacijos, mūsų užsienio reikalų ministerija buvo sacharino prekyba susidomėjusi, o karo vadovybės viršūnė — vestuvėmis (p. 166). Apie tai K. Žukas savo atsiminimuose rašo: "Mūsų kariuomenės katastrofos dieną ... Vytauto bažnyčioje kun. Tumas suteikė moterystės sakramentą mūsų garbingam armijos vadui plk. Ladygai" (Žvilgsnis į pr. p. 296). Dar būdingiau tas pats autorius aprašo, kad Želigovskio armijai atsidūrus prie Širvintų ir Giedraičių, buvo sužinota, jog Lietuvos kariuomenės vadas gen. S. Žukauskas medžioja Rokiškyje pas grafą Pšezdzieckį ... (p. 324). Buvę galvota generolą Žukauską atiduoti karo teisman, bet norint išvengti skandalo — nutylėta.

Šitokių ir panašių apibudijimų mūsų žymiųjų vyrų atsiminimuose randame nemaža. Kai mūsų kariuomenė ir žemesnieji vadai rodė nepaprasto narsumo, vadovaujančiose viršūnėse buvo apsileidimo ir kartais gal net išdavimo. Tai liudija buvusios bylos, pulk. Ozolio neaiškūs dvaro gavimo motyvai Ilukštės krašte ir t.t. Šalia to vieną būdingą dalyką nurodo atsiminimuose J. Petruitis. "Giedraičių kautynėms pasibaigus, pakartotinai prašiau divizijos štabą pavesti mums likviduoti įsibrovusią į mūsų užpakalį lenkų kavaleriją (Tatarska Jazda). Bet nesutiko. Kodėl ji nebuvo tuomet suimta, ir šiandien dar niekaip negaliu to suprasti. Kokiu būdu ji galėjo pereiti per 9-to pulko barą, taip pat nesuprantu" (t. II, p. 289). Gi vokiečiams nugalėjus Lenkiją paskutinio karo metu, mūsų diplomatas J. Savickis nurodo: "Mūsų armija, atrodo, tučtuojau turėjo eiti vaduoti Vilniaus lietuvių, Maskvos 1920 m. sutartimi Lietuvai pripažintų. Demokratinis pasaulis taip laukte laukė, kad Lietuva užims jai prideramas provincijas ir įsistiprins pačiame Vilniuje. Ir Lietuvos kariuomenė laukė ir buvo išsiilgusi žygio. Ir Lietuvos žmonės. Tuomet politinis problemos momentas, atrodo, būtų sureguliuotas visiškai. Vokiečiai pritarė, net iniciatyvos ėmėsi, ir rusai, atrodo, būtų sutikę su faktu" (Žemė dega, p. 132).

Dėl tų atsiminimų bei praeities vertinimų, aišku, gali būti įvairių nuomonių. Dėl vieno kito tuose atsiminimuose

kelto dalyko jau yra buvę ir nemažos polemikos. Tad ir mes nesiimame tvirtinti, jog tai visai tiksli istorija ir šimtu procentų tikslūs josios vertinimai. Atsiminimuose visuomet yra nemaža subjektyvumo. Tačiau vis dėlto juose yra ir neabejotinos mums skaudžios teisybės.

Pagaliau pažiūrėkime, ką mano ir aiškina apie Vilniaus užgrobimą pats gen. Želigovskis. Jis savo atsiminimuose nurodo, kad Pilsudskis įtikinėjo, jog Vilnių reikia būtinai užimti, nes kitaip istorija nedovanosianti. Želigovskis rašo: "Maršalas manė, kad tik aš vienas tai galiu padaryti. Tik turime žinoti, kad visus turime prieš mus, net lenkų visuomenę, kuri nesupranta lietuvių klausimo. Gali ateiti valanda — kalbėjo maršalas — kada turėsi prieš save ne tik pasaulio opiniją, bet ir Lenkijos. Gali ateiti valanda, kad net aš būsiu priverstas stoti prieš tamstą. Reikia visa tai pasiimti ant savęs. To įsakyti negaliu. Tokie dalykai neįsakomi. Trumpai pagalvojęs pasakiau, visą tą bylą imu ant savęs". Būdinga, jog Želigovskis aiškina, kad Vilnių užėmusi lenkų kariuomenė buvusi sudaryta iš Vilniaus krašto piliečių ir jie ėjo atsiimti savo krašto iš lietuvių atėjūnų. Pats Želigovskis, prisistatęs savo atsiminimuose lietuviu, rašo: "1920 m. spalio 9 d. su kariuomene, sudaryta iš Lietuvos ir Gudijos sūnų, užėmė Vilnių ne lenkų gen. Želigovskis, bet lietuvis Želigovskis, tas, kuris būdamas vaikiščiu ateidavo iš Župronių į Vilnių mokyklos egzaminams ir nakvodavo ant miesto parko suolų" (Tėv. Sargas, 1955, nr. 2, M. Krupavičiaus vertimas).

Ir štai šitoje vietoje atmezgame vieną tragišką lietuvių tautos praeities mazgelį, kuris skamba šitaip: Pilsudskis — Lenkijos valstybės kūrėjas ir ilgametis valdovas, organizavo ir planavo Vilniaus pagrobimą, keikė lenkus ir didžiavosi esąs lietuvis, gen. Želigovskis taip pat didžiuojąsis esąs lietuvis vadovavo Vilniaus užgrobimui. Taigi du "lietuviai" vadai atplėšė Vilnių ir jo kraštą nuo Lietuvos ir prijungė prie Lenkijos bijodamiesi pačių lenkų visuomenės pasmerkimo. Dabar prie šitos tragikos prijunkime dar vieną vaizdelį. M. Krupavičius rašo, kaip jis 1935 m. Lenkijoje sutiko vieną sulenkėjusį lietuvį, kuris vaišių metu dalyvaujant ir nemažai lenkų, kalbėjo ir "po trumpos įžangos pasisakė

esąs kiaulė, latras, savo tėvynės išdavikas, už stiklelį degtinės pardavęs Lietuvos sostinę lenkams. Pro ašaras pasakė, kad jis esąs judas, nes pardavęs savo tėvynę Lietuvą. Jam už tai Dievas nedovanosiąs, bet ir Lenkiją prakeiks už tokius darbus ... Visi kiti pietų dalyviai sėdėjo kaip perkūno pritrenkti". Kai rytojaus dieną Krupavičius nuėjo to tautiečio atsisveikinti, "pasakė, kad už vakarykščią kalbą jam teks nukentėti, bet nesigailįs ją pasakęs, nes nuo Želigovskio seimo rinkimų jis neturėjęs ramybės. Dabar jis esąs ramus, kaip po išpažinties" (t. p.)

Dar keli būdingi momentai

Jau kalbėjome, kaip lenkų valdžia ir kunigija varė Vilnijos lenkinimą ir kokių griebdavosi priemonių. Nepaminėjome gana būdingo fakto, kuris atsitikdavo su dvarais. Dar prieš pirmą Pasaulinį karą Vilnijoje lenkai išparceliuodavo kokį nors dvarą ir jo žemes parduodavo už pusdykę iš Lenkijos atvykstantiems kolonistams. Lietuviams tokių žemių stengdavosi neparduoti. Pav. netoli Seinų buvo išporceliuotas didžiulis Grudzievščiznos dvaras, o žemės išparduotos iš Kielcų srities atsikėlusiems lenkams. Tai tik vienas pavyzdys kaip lenkai kolonizuodavo lietuviškas Vilnijos sritis. Tokių pavyzdžių yra ne vienas.

Arba vėl. Kam teko būti Lenkijoje, tas patyrė būdingą lenkų laikyseną svetimtaučio, o ypatingai lietuvio atžvilgiu. Prašnek lenkiškai ir jau lenkai sakys, kad tu esi grynakraujis lenkas. Leiskime šia tema pakalbėti kun. A. Petrauskui, M.I.C., kuris dar prieš pirmą Pasaulinį karą buvo paskirtas rusų kariuomenės kapelionu į Varšuvą. Nuvykęs į pareigas prisistatė savo viršininkui prelatui lenkui. Štai, ką rašo tas lietuvis kunigas savo atsiminimuose: "Kabinete būdami mudu tik dvieje pradėjome kalbėtis labai draugiškai ... Po kiek laiko jis prisiartina prie manęs ir nusišypsojęs sako: "Niekas nesakytų, kad kunigas nesi lenkas. Ir veidas tipiškai lenkiškas, ir balsas, ir tonas, net kalboje nedaug lietuviško akcento girdisi"... Tuo tarpu aš žinojau, kad manyje nieko lenkiško net ir su žiburiu ieškodamas nerastum... Suprask lenko gudrumą. Kaip jie moka

savo prekę girti ir piršte kitiems įpiršti. Vadinasi, viskas tavyje lenkiška, viskas gerai, tik atsižadėk lietuvybės, būk lenkas ir mes tave priimame mielai į savųjų tarpą ... Kiek ant tos meškerės neišmanėlių yra sugavę ir dar nuolat gaudo. Juk mums pusę, jei ne daugiau, Lietuvos nuviliojo į savo pusę ... Mums lietuviams kaip tik to trūksta ir dėl to taip dažnai mes pralaimime savo reikalus kaip su lenkais, taip ir su kitomis tautomis. Kas mus nenutautina? ... Nebent tie, su kuriais netenka mums niekuomet susidurti ... Ims lietuvis kitos tautos žmoną — vaikai eina paskui motiną. Ištekės lietuvaitė už kitos tautos vyro — vaikai būtinai bus svetimos mums tautos" (Praeities Pabiros, 41-42 p.).

Šitokias liūdnas mintis iššaukė lenko žurnalisto konstatavimas, kad Lietuvos sienos atkeltos prie Vilniaus vartų. Ar Visagalis mūsų tautai leis atgauti tas lenkišku-gudišku klodu pridengtas nuo amžių lietuviškas žemes ir pribudinti širdis, užsnūdusias savai tautai? S. Sužiedėlis rašo: "Jaunystėje ir man teko būti Gardino bei Lydos apylinkėse, nes ten užaugau. Kur tik ėjau, niekur nepasitaikė, kad lietuviškai kuriame kaime nesusikalbėčiau — ligi pat Gardino ir Lydos. Lietuviškoji kalba maišėsi su gudiškąja ir lenkiškąja ... kaip ji atsirado, turėjau progos patirti iš savo paties giminių, kurias lankiau netoli Lydos dar 1938 m. Toje šeimoje senukai kalbėjo gražia ir gryna lietuviška kalba, net miela buvo klausytis, vyriausio sūnaus šneka jau buvo slaviško akcento paveikta ir daugiau slavizmų prisigėrusi, antrasis sūnus kalbėjo lietuviškųjų, gudiškųjų, ir lenkiškųjų žodžių mišraine ir jis save laikė gudu". (Tėv. Sargas, 1956, nr. 1, p. 40). Gi šiandien, neabejotina, kad padėtis dar liūdnesnė ir kiek ji tęsis, kas gali pasakyti. Lietuva suspausta slavizmo replėse. Didžiulis atsakingumas, kaip tas Mozės debesis, stovi prieš mus. Kas išliks nesuabejojęs, tas turės nukasti dideles kalvas, kad prikeltų lietuvį ir pastatytų jį ant protėvių žemės, kuri nuo neatmenamų amžių jam teisėtai priklauso.

ĮVYKIAI IR MINTYS

LIETUVOS LAISVINIMO BARE

LIETUVIŲ POLITINIŲ GRUPIŲ ANTRASIS APJUNGIMAS LIETUVOS IŠLAISVINIMO DARBUI

Kiekvienos kovos laimėjimui reikia sutelktų jėgų ir vienos vyriausios vadovybės. Lietuvių tauža žinojo tą tiesą iš pirmos dienos, kai Sovietų Rusijos karinės jėgos atėmė jai laisvę ir sugriovė josios nepriklausomą gyvenimą. Tą pat dieną ir telktis pradėta, ir vyriausioji vadovybė kilo iš tų santalkų. Tai buvo **Aktyvistų Frontas**, įvykdęs sukilimą ir atstatęs Lietuvos vyriausybės veikimą 1941 metais, prieš vokiečiams Lietuvą užplūstant.

Nacionalsocialistinė Vokietija išsilaisvinusios Lietuvos teisių nepagerbė ir ją okupavo. Vietoje raudono okupanto iš Rytų, atsirado rudas okupantas iš Vakarų. Reikėjo ir jam priešintis, ir jo priespaudos nusikratyti. Vėl teko jėgas telkti ir iš naujo pogrindyje vyriausią vadovybę sudaryti. Čia labai aktyviai reiškėsi politinės partijos ir naujai atsiradę sąjūdžiai. Jos faktiškai jau vykdė pasipriešinimą vokiečiams, informuodamos ir instruktuodamos tautą. Reikėjo tik tuos grupių telkinius apjungti ir visų susitarimu vyriausią vadovybę sudaryti. Po ilgesnių pasikalbėjimų buvo susitarta, visos partijos ir sąjūdžiai apjungti ir bendra vyriausia vadovybė sudaryta. Tada atsirado **Vyriausias Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas**, kurio veiklai šių metų rudenį sueina 22 metai. Jis kilo iš tautos rezistencinio ryžto, iš sąmoningosios politiškai organizuotos visuomenės, pasiryžusios kovoti už Lietuvos laisvę iki laimėjimo. Lietuvos išlaisvinimas yra politinė problema, todėl ir vyriausias išlaisvinimo organas atsirado politiškai organizuotos visuomenės pastangomis, visų partijų, sąjūdžių ir srovių susitarimu.

Per 22 metus daug kas pasikeitė. Keitėsi Lietuvos okupantai, keitėsi okupacijos žiaurumo įtampa, bet pati okupacija tebesitęsia, ir lietuvių tautos teisė pačiai spręsti savo likimą bei savarankiškai tvarkytis tebėra rusiškojo komunizmo brutaliausiu būdu mindžiojama. Keitėsi ilgainiui ir pats VLIKas. Kovojo prieš okupaciją Lietuvoje, tą kovą tęsė Vokietijoje, dabar dirba JAV. Aplinkybėms keičiantis, keitėsi VLIKo struktūra, atėjo naujų žmonių, bet VLIKas, kaip vyriausias Lietuvos išlaisvinimo organas ir autentiškas lietuvių tautos balsas bei jos valios reiškėjas, išliko ir tebėra tas pats. Būta nesusipratimų tarpusavyje, kai kada stipresnių. Grupiniai ir asmeniniai santykiai nevisada buvo reikiamoje aukštumoje. Dar Vokietijoje taip buvo įsiaitrinta, jog kai kurios grupės pasitraukė iš bendro darbo ir ilgai VLIKe nebedalyvavo. Pasi-

karščiuota ir pertempta buvo tų, kurie iš VLIKO pasitraukė. Tačiau neparodyta pakankamai apdairumo ir susiderinimo pastangų taip pat tų, kurie VLIKe pasiliko ir vieni tą naštą nešė daugiau kaip 10 metų. Niekas ta padėtimi nebuvo patenkintas, bet atstatyti vienybę vis nevyko. Pastangų sueiti visiems vėl į bendrą darbą buvo daug, bet rezultatų nepasiekta. Iniciatyvos imdavosi išskirtinai VLIKE dirbusios grupės. Pasitraukusios grupės jokių pastangų nerodė ir į VLIKo ar vlikinių grupių iniciatyvą atsiliepdavo abejingai arba net neigiamai. Jų narių žymi dalis sielojosi vienybės atstatymu ir bendru darbu, bet vadovybės buvo tam reikalui šaltos. Reikėjo ilgesnio laiko, kol vienybės atstatymo reikalas pribrendo.

Iki tas laikas atėjo, visokių siūlymų daryta tam klausimui spręsti. Vieni siūlė VLIKą panaikinti ir kitą jo vietoje organizuoti. Kiti siūlė palikti tokį, koks yra, tik jo vardą pakeisti. Dar kiti — VLIKą paversti Lietuvių Bendruomenės padaliniu, ar jos priežiūroje veikiančia komisija. Pagaliau dar kiti manė, kad Lietuvių Bendruomenė turinti įeiti į VLIKą su 50 proc. balsų svoriu.

Tos kalbos ir kai kurie kiti siūlymai ėjo ir iš oficialių LB pareigūnų. Tokie užmojai sukėlė tam tikrų neaiškumų VLIKo ir Lietuvių Bendruomenės tarpusavio santykiuose. Tuos neaiškumus reikėjo išsiaiškinti, kol nekilo didesnė trintis. VLIKo pirmininkas Dr. A. Trimakas tad susisiekė su PLB valdyba Kanadoje ir sutarė sušaukti VLIKo ir PLB atstovų pasitarimą. Pasitarimo datą numatė ir dienotvarkę surašė VLIKo prezidiumas. PLB valdybai tai akceptavus, pasitarimas įvyko 1963 m. kovo 16-17 dienomis New Yorke.

VLIKui atstovavo Antanas Trimakas, Juozas Audėnas, Jonas Stikliorius, Vaclovas Sidzikauskas ir Stasys Lūšys. PLB valdybai — Juozas Sungaila ir Jonas Matulionis. Darbotvarkėje buvo šie klausimai: 1) Pasitarimo prasmė — ref. A. Trimakas, 2) Lietuvos laisvinimo uždaviniai — ref. V. Sidzikauskas, 3) Kultūriniai darbai — ref. PLB atstovas, 4) VLIKo ir PLB tarpusavio santykiai — ref. S. Lūšys ir 5) Lėšų kaupimas — ref. J. Audėnas. Po trumpo Dr. A. Trimako žodžio, PLB pirmininkas J. Sungaila pareiškė, kad pateiktoji dienotvarkė jiems nepriimtina, pranešimo apie kultūrinius darbus jie nedarysią ir šiame pasitarime nesvarstysią. Vienintelis PLB atstovus interesuojąs dienotvarkės klausimas — tai VLIKo ir PLB santykiai. Jei būsią pakankamai laiko, galima būsią išklausyti V. Sidzikausko pranešimo apie Lietuvos laisvinimo uždavinius pabaigoje, o dabar siūląs pasitarimą pradėti VLIKo ir PLB tarpusavio santykių klausimo svarstymu. Netikėtas vienašališkas iš anksto praneštos ir akceptuotos dienotvarkės atmetimas padarė slegiančio įspūdžio. VLIKo atstovai nėjo dėl to į ginčus, ir pradėta svarstyti VLIKo ir PLB tarpusavio klausimas. Referavo Stasys Lušys. Pradžioje buvo suglaustai priminta VLIKo atsiradimas, jo paskirtis ir atrama tautoje per politiškai organizuotą visuomenę, nueitas kelias, sunkumai, užsitęsusi kova dėl Lietuvos laisvės. Priminta ir VLIKo nusprendimas steigti Liet. Bendruomenę, paskelbti Lietuvių Chartą ir nusakyti LB paskirtį bei uždavinius. Jei tų dalykų žmonės nepamirštų, VLIKo ir LB-nės tarpusavio santykių klausimas niekada nekiltų. Jei jis iškyla, tai dėl to, jog kai kas nebesusivokia darbo pasiskirstymo tvarkoje. VLIKo ir

LB darbo laukai, o taip pat vartojamos priemonės labai skiriasi. Tiesa, abi institucijos dirba tai pačiai kenčiančiai Lietuvai, todėl darbe susitinka, bet tik kaip bendros kovos draugai. Jei tas susitikimas virstų susidūrimu nedraugiškumo prasme, būtų didelis nesusipratimas ir labai didelis nuostolis visai lietuvių kovai už tautos teises. Kad to neatsitiktų, susirinkta pasitarti ir neaiškumus išsiaiškinti. VLIKas nesikesino ir niekada nesikesins į LB veiklos sritį — kultūrinę veiklą, lietuvybės išlaikymą, kultūrinių vertybių kūrybos skatinimą, tai kūrybai sąlygų sudarymą ir p. Tai yra Lietuvių Bendruomenės darbo laukas. LB pastaruoju laiku pradėjo reikšti noro eiti į politiką, kritiškai vertinti VLIKo darbus, siūlyti jo esminį perorganizavimą, paverčiant jį tik išeivijos organu LB priežiūroje. Su tuo daug kas nesutinka ir kiltų kietas pasipriešinimas tokioms tendencijoms. Suprantamas yra LB veikėjų susidomėjimas Lietuvos laisvinimo problemomis bei VLKo atliekamais darbais. Lygiai taip pat VLIKe dirbantieji domisi LB veikla, nes jie patys yra tos Bendruomenės nariai ir jos steigėjai. Kad vieni ir kiti būtų patenkinti ir turėtų galimybės iniciatyvai pareikšti, siūlymus daryti ir iš arti darbus matyti, nėra reikalo ką perorganizuoti ar į vienas rankas viską suimti, bet tik bendradarbiavimo būdą sutarti ir to susitarimo laikytis. Referentas rado tris galimybes VLIKui ir LB glaudžiai bendradarbiauti: specialius atstovus, periodines konferencijas ir LB įstojant į VLIKą nariu. Bendradarbiaujant per specialius atstovus, LB paskirtų savo atstovą prie VLIKo, o VLIKas — prie PLB. Tie atstovai dalyvautų visuose VLIKo ir PLB organuose, pradedant seimais, baigiant valdybomis. Jie turėtų progos matyti viską, kas daroma, o taip pat teises daryti siūlymus, teikti sumanymus ir kritiškai pasisakyti dėl atliekamų darbų. Bendradarbiaujant per periodines konferencijas — VLIKo ir PLB tokios bendros vadovybių konferencijos turėtų įvykti nerečiau kaip du kartus per metus. Į jas reikėtų dar kviesti Diplomatinės Tarnybos ir Amerikos Lietuvių Tarybos atstovus. Konferencijose būtų susipažįstama su vykdomais darbais o taip pat aptariami sumanymai ir planai ateičiai. Visi turėtų galimybės matyti, kas daroma, ir siūlyti, ką reikėtų daryti netolimoje ateityje. Jei tie du bendradarbiavimo būdai būtų nepriimtini Lietuvių Bendruomenei, tai galimas būtų dar trečias, referento nuomone paskutinis — LB įstoja į VLIKą nariu su pilnomis teisėmis ir visomis pareigomis. Negalės LB įstoti į VLIKą nariu su privilegijomis — 50 proc. ar 25 proc. balsų svoriu. Tai sugriautų dabar esamą darbingą pusiausvyrą ir sukeltų pasipriešinimą pačioje Bendruomenėje. Faktiškai būtų ne atėjimas nariu į VLIKą, bet VLIKo užviešpatavimas ir jo pagal savo valią valdymas. Toks VLIKo ir LB tarpusavio santykių sutvarkymas ne ramybę atneštų, bet maišatį. Ar LB galėtų įstoti į VLIKą nariu lygiomis teisėmis ir lygiomis pareigomis su visomis kitomis VLIKą sudarančiomis grupėmis, referentas abejojo. LB yra visai kitos prigimties lietuvių išeivijos telkinys ir su politinėmis grupėmis tuo būdu maišytis nebūtų tikslinga. Todėl referentas to trečio būdo nepalaiko, tik jį pasitarimo dalyviams perduoda, nes jis kai kurių LB žmonių yra keliamas.

Iškeltais klausimais diskusijos buvo ilgos, bet nekonstruktyvios. LB atstovai jautriai kalbėjo apie

vienybės reikalingumą ir jos palaimą, bet nekėlė jokio konkretaus pasiūlymo, kaip to pasiekti. Kietais žodžiais smerkė nevieningumą ir jo sukėlėjus J. Sungaila, bet neminėjo, kas tie sukėlėjai yra ir kaip iš tos negerovės išeiti. Kartkartėmis teko priminti konkrečių siūlymų reikalingumą, nes be to nebus atsiekta nieko. Referento iškelti trys variantai buvo priimti palankiai visų, bet kai reikėjo apsispręsti už kurį jų pasisakyti, atsakymo vis nebuvo. Ne vieną valandą taip padiskutavus, iš J. Sungailos ir J. Matulionio užsiminimų pradėjo ryškėti PLB atstovų linkimas už referento iškeltą trečią variantą, LB-nė ateina į VLIKą nariu. PLB esanti jau nusistačiusi sudaryti politinę komisiją, tai toji komisija ir galėtų atstovauti PLB-nei VLIKe. VLIKo atstovų daugumai trečio varianto pasirinkimas nebuvo arti širdies, bet jei pati PLB to nori, priešintis nebuvo kaip ir su tuo sutikta. Tik V. Sidzikauskas aiškiai parėmė PLB atėjimą į VLIKą nariu, motyvuodamas, kad su LB ateis į VLIKą nauja stipri jėga — lietuviškoji išeivija. Posėdžiui labai užsitęsus ir PLB atstovų nusistatymui paaiškėjus, eita prie nutarimų ir komunikato formulavimo. Komunikatą surašyti pavesta J. Sungailai ir V. Sidzikauskui. Esminė komunikato dalis buvo taip suredaguota: "Pasitarimas priėjo vieningą išvadą, kad lietuvių išeiviją apjungiančioji ir jai atstovaujančioji PLB, per savo sudarysimą politinę komisiją, organizaciniai integruojasi į vyriausią politinę Lietuvai laisvinti vadovybę — VLIKą. Ir VLIKas ir PLB sieks, kad VLIKe būtų apjungti visi pasireiškusieji lietuvių politiniai susigrupavimai, stovintieji ant Lietuvos nepriklausomybės platformos. Pasitarime pasiektam sutarimui sukonkretinti ir kitam pasitarimui paruošti, VLIKas ir PLB skiria po vieną atstovą. Kitą pasitarimą sukvies PLB".

Sekančią dieną PLB atstovai. J. Sungaila ir J. Matulionis, tarėsi su Talkos ir Lietuvių Fronto vadovybėmis. Po pasitarimų pareiškė, kad vakar sutarto ir suredaguoto komunikato atsisako ir jo nebepasirašysią. Kilo tuoj klausimas pasitarimo išvadų bent kokių, juk visą dieną posėdžiauta ir kalbėtasi. Susirinkti naujo posėdžio nebebuvo galima, tai J. Sungaila ir St. Lušys ėmėsi iniciatyvos surašyti kitą komunikatą, be tos dalies, nuo kurios PLB atstovai atsimetė. Jų surašytas komunikatas buvo toks: "Pasitarimas rado būtina apjungti visas lietuviškas jėgas Lietuvos laisvinimo darbui ir pritarė PLB iniciatyvai, galimai artimiausiu laiku, sukviesti visų tų politinių jėgų pasitarimą šio apsijungimo būdui sutarti". Tas antrasis komunikatas dienos šviesos taip pat neišvydo. Jo skelbimui pasipriešino tuometinis VLIKo pirmininkas Dr. A. Trimakas. Kai esminė pirmojo komunikato dalis išmesta ir visos dienos darbas bei susitarimas PLB atstovų vienašališku sprendimu anuliuotas, nesą jokios prasmės skelbti pasitarimo nuotrupas, nieko naujo nesakančias, o nutylėti VLIKo ir PLB savitarpio santykius, kurie tik ir tebuvo svarstyti šiame pasitarime. Dr. A. Trimako motyvai buvo labai svarūs, pritarė jam VLIKo prezidiumas ir eilė kitų VLIKo narių. Tuo būdu VLIKo ir PLB atstovų pasitarimas, susirinkęs visai eilei svarbių klausimų svarstyti, o svarstęs tik vieną VLIKo ir PLB tarpusavio santykių klausimą, baigėsi be jokių teigiamų rezultatų. Visuomenė buvo painformuota apie tokio pasitarimo buvimą, bet ji negalėjo būti painformuota apie to pasitarimo

rezultatus, nes jų nepasiekta nuo jų sekančią dieną atsimetus.

Vežant PLB atstovus į aerodromą, užsiminta kiek apie jų pasitarimus su Talkos ir Lietuvių Fronto vadovybėmis. Abu atstovai teigė, kad pasitarimai buvę labai draugiški ir sekmingi. Jie jiems duodą gerų vilčių vienybei pasiekti. Buvo labai įdomu sužinoti konkrečiai bent tų vilčių pagrindą, bet nepavyko. Susidarė įspūdis, kad VLIKo žmonėms nenori tai sakyti, o gal ir neturėjo ką sakyti. Toliau kalbantis, Dr. J. Sungaila užsiminė apie PLB, VLIKo ir kitų politinių grupių atstovų susirinkimą, kuris visus apjungsiąs ir įsteigsiąs naują Vyriausią Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą. Iš to darėsi kiek aiškiau, kur glūdi tos visų apjungimo viltys. Bus kuriamas naujas VLIKas, o dabartinis, sukurtas Lietuvos pogrindyje, iš Lietuvos kilęs, bus likviduotas. Toje versijoje nebuvo nieko naujo VLIKo žmonėms; gal kas naujo buvo PLB atstovams. Tokius ir panašius siūlymus iš VLIKo išėjusių grupių žmonės buvo darę jau ne vieną kartą. Teko tada visai aiškiai ir stipriai PLB atstovams pasakyti, kad VLIKą sudarančios grupės niekada nesutiks Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto nužudyti jokia forma. Nesutiks nė jo vardo keisti po 20-ties kovos ir sekmingo darbo metų, nes nėra tam nė mažiausio politinio intereso. Tada Dr. J. Sungaila įrodinėjo, kad jei į VLIKą ateisianti nariu PLB ir sugrįšią į jį iš VLIKo išėjusios grupės, tai VLIKas vistiek būsiąs nebe tas, bet naujas. Buvo paaiškinta ir tas atvejis: jei į VLIKą ateis PLB ir sugrįš iš jo pasitraukusios grupės, tai ne VLIKas pasidarys naujas, bet tie, kurie į VLIKą ateis, bus nauji VLIKe.

Nors to nesekmingo VLIKo ir PLB atstovų pasitarimo komunikatas nebuvo paskelbtas, bet vienas sutarimas buvo laikomas galiojančiu, kad sekantį PBL VLIKo ir VLIKe nedalyvaujančių grupių pasitarimą vienybės reikalu rūpinsis sukviesti PLB valdyba. Ji to darbo ėmėsi ir visus kontaktavo. Buvo nutarta sukviesti PLB, VLIKe dalyvaujančių grupių, Talkos grupių, Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio ir Lietuvių Fronto Bičiulių atstovus. Kiekviena grupė galėjo atsiųsti du atstovus. Pasitarimas įvyko 1963 m. birželio 22 dieną New Yorke. Susirinkimą pradėjo ir jam pirmininkavo PLB pirmininkas Dr. J. Sungaila. Svarbiausiu darbų tvarkos klausimu buvo politinio darbo vienybės atstatymas. Buvo pateiktas vienintelis VLIKo praplėstojo prezidiumo projektas vienybei atsatyti. Jo tekstas buvo toks:

"VLIKą ir Talką sudarančios politinės grupės ir kovos organizacijos, Lietuvių Frontas, Lietuvos Atgimimo Sąjūdis ir Pasaulio Lietuvių Bendruomenė apsijungia Vyriausioje Lietuvos laisvinimo organizacijoje — Vyriausiame Lietuvos Išlaisvinimo Komitete, kurio pagrindą sudaro 1944 metų vasario 16 dienos deklaracija ir Wuerzburgo 1945 m. liepos 1 dienos protokolas.

VLIKo pilnatį sudaro aukščiau minėtų organizacijų po 3 atstovus.

PLB atstovų skaičius nustatomas atskiru susitarimu.

VLIKo praplėstąjį prezidiumą sudaro kiekvienos organizacijos, VLIKe dalyvaujančios, po vieną atstovą.

VLIKo pilnaties, praplėstojo prezidiumo, vykdomojo prezidiumo ir kitų VLIKo organų kompetencijas nustato VLIKo statutas.

Lietuvybės išlaikymu ir lietuvių kultūros laisvajame pasaulyje ugdymu bei reprezentavimu ir toliau rūpinasi PLB.

Šis susitarimas įgyja galios, kai jį patvirtina, VLIKas, Talka, LF, LAS ir PLB."

PLB pirmininkas J. Sungaila pareiškė gilų susirūpinimą politinio Lietuvos išlaisvinimo darbo vieningumu, reiškė vilties, kad šis visų politinių grupių atstovų susirinkimas ras visiems priimtiną kelią apsijungti ir bendrai darbą dirbti. PLB-nė norinti tik visų politinių grupių vienybės. Jei tai būtų atsiekta, pati Lietuvių Bendruomenė nematanti gyvo reikalo jungtis į politinį organą bent tuo tarpu. Kitų grupių įvadiniai pareiškimai buvo santūrūs, visi pripažino didžią vieningo darbo vertę ir reiškė noro susitarti ir kartu Lietuvos išlaisvinimo darbą dirbti. Niekas nebekėlė VLIKo vardo keitimo, ar naujo VLIKo kūrimo klausimo, kaip anksčiau būdavo daroma. Nepatiko tik VLIKo praplėstojo prezidiumo pateiktas apsijungimo projektas tautininkų ir frontininkų atstovams. Nepatiko 1944 metų vasario 16 dienos deklaracijos suminėjimas ir 1945 m. Wuerzburgo protokolo priminimas. Labiausiai užkliuvo Wuerzburgo protokolas, kur kalbama apie išlaisvintos Lietuvos vyriausybės sudarymą ir konstitucinius nuostatus, neatsižvelgiant į tautininkų valdymo laikais padarytus konstitucinius pakeitimus. Lietuvių Fronto Bičiulių atstovas V. Vaitiekūnas iškėlė dar Lietuvos Darbo Federacijos klausimą ir nesusipratimą VLIKo su LF atstovu J. Brazaičiu, kuriuos taip pat reikią išsiaiškinti ir pataisyti, kad vienybę būtų įmanoma atstatyti. Wuerzburgo protokolo klausimas nesanti vienintelė kliūtis kelyje į apsijungimą. Visais tais klausimais ilgai kalbėta ir įvairių nuomonių pareikšta. Vasario 16 dienos deklaracija (1944) yra VLIKo gimimo metrikai, jo paskirtis ir uždaviniai. Yra ten ir būsimosios Lietuvos vizija. Ji negali būti liečiama, ji yra labai reikalinga. Wuerzburgo protokolas yra istorinis dokumentas, kai kas jau nebeaktualu dabar, bet buvo aktualu tada, kai jis buvo pasirašytas visų grupių atstovų ir tų paip pat, kurios tą klausimą kelia šiandieną. Tie dokumentai bendram Lietuvos laisvinimo darbui suteikia daugiau istorinio svorio ir spalvingumo, bet jokiu būdu nėra kenksmingi. Dėl jų diskusijų užtęsti nereikėtų.

Buvo matyti, kad šis pasitarimas vienybės klausimo neišspręs, bet bus gera pradžia tolimesnėms konsolidacijos pastangoms. Nusistatyta visus padiskutuotus klausimus palikti atvirus ir išrinkti 6 asmenų komisiją, kuri neaiškumus aiškins, nelygumus lygins ir visų grupių apsijungimo paruošiamuosius darbus užbaigs. Vieningai visiems sutariant, vienbalsiai buvo išrinkta šios sudėties komisija: Juozas Audėnas, Martynas Brakas, Stasys Lušys, Bronius Nemickas, Jonas Puzinas ir V. Vaitiekūnas.

(Bus daugiau)

Stasys Lušys

KONSULARINĖ SOVIETŲ SĄJUNGOS IR JAV SUTARTIS

Kalbant dėl Sovietų Sąjungos ir JAV konsularinės sutarties, kuri neseniai pasirašyta ir pateikta senatui patvirtinti, tenka pirmiausia priminti, jog istorijos eigoj — jau gilioj senovėj — pirmiausia atsirado konsulatai. Tai buvo pastovios valstybinės įstaigos sveti-

muose kraštuose, kurios ten atsidūrusiems savo krašto žmonėm teikė tam tikrą globą bei apsaugą. Ambasados atsirado tik vėliau. Po atsitiktinių atstovybių ilgainiui buvo tarp valstybių susitarta vieniems pas kitus turėti pastovias savo krašto atstovybes. Laipsniai tarp tų atstovybių atsirado dar vėliau, derinantis daugiausia prie atstovaujančios valstybės dydžio. Tie skirtumai buvo ir tebėra ne teisinio, bet daugiau protokolinio pobūdžio.

Daug apskritai apie konsulatus nekalbant, tenka tik priminti, jog konsulatai visais laikais buvo ne kas kita, kaip svetimšalių teisių saugotojai bei gynėjai tame krašte, kur jie laikinai ar pastoviai apsigyvena. Išvykdamas į svetimą kraštą, emigrantas vyksta tarsi į kokią nežinią su daugybe klausimų. Kaip jis svetimame krašte įsikurs — ar galės įsigyti nuolatinę gyvenvietę, kaip bus su jo amato teisių apsauga? Arba vėl: kas jam užtikrins, kad jo atsivežta prekė nebus iš jo atimta ar kuriuo kitu būdu suvaržyta jo laisvė? O svarbiausia, žinoma, ar bus atsižvelgta į svetimšalio asmens teises ir teises jį čia atsiuntusios bendrovės, arba — kaip bus apsaugota susisiekimo laisvė vandens keliais. Į visus šiuos klausimus senovėje, kaip ir dabar, turėjo atsakyti konsulatų įstaigos.

Su ambasadomis ir ambasadoriais kalbos būdavo kitos, nes seniau jos būdavo siunčiamos "ad hoc" kokiam svarstytinam reikalui atsiradus ar iškilusiam ginčytinam klausimui vietoje išspręsti, pvz., dėl sienų išlyginimo ir pan.

Ambasados anais laikais būdavo gausios ir iškilmingai pasirodydavo. Taip yra žinoma viena Venecijos respublikos ambasada su 80 žmonių palyda į Romą su dovanomis įvairiems tos valstybės "aukštiems žmonėms".

Taigi ambasados ir ambasadoriai kiekvieną kartą reikalus vietoje aptardavo. Kita kalba būdavo su konsulais ir konsulatais. Mat, kaip minėjom, jie buvo pastovios įstaigos, jų teisės nuolat plėtėsi, kadangi to reikalavo pačios gyvenamo laiko aplinkybės, todėl rasdavosi reikalas dėl jų tartis, jas praplečiant ar siaurinant. Iš to ilgainiui išsirutuliojo konsularinės sutartys (konvencijos).

Ar be tokių konvencijų mūsų laikais galima apsieiti? Niekas, aišku, neginčys, kad, turint rašytinį susitarimą, darbas esti lengvesnis, nesusipratimų su svetimšaliais esti mažiau arba jie visai išnyksta. Bet ir be tokios konvencijos apsieiti galima. Ir Amerika be tokios konvencijos su Sovietų Sąjunga per keliasdešimt metų išsivertė.

JAV pripažino Sov. Sąjungą 1933 metais. Tačiau ligi šiol nesant tarp šių valstybių konsularinės sutarties, pasitaikančius nesusipratimus jos išlygindavo per savo atstovybes.

Čia klausimas, ar tokios konsularinės konvencijos yra kraštui naudingos, nesvarstomas. Turint prekybos mainų reikalus su kitais, ne komunistiniais kraštais, konsulatai ir atitinkamos konsularinės konvencijos, žinoma, gali padėti ir daug padeda. Tačiau ar lygintina Sovietų Sąjunga su kitais kraštais? Ar ligšiolinė patirtis neįrodė, kad bolševikams susitarimai "neprivalomi", kai jie netarnauja jų tiesioginei politinei naudai.

Mes negalime amerikiečių laikyti tokiais naiviais, kad jie nežinotų, kaip bolševikai nevykdė ir nevykdo karo metu sudarytų finansinių sutarčių, kurių apimtis be nuošimčių siekia daugiau kaip vienuolikos bilijonų dolerių! Tai nebuvo žodiniai susitarimai, bet

už tokią sumą karo eigos metu jie gavo iš Amerikos gėrybių...

Sakoma, kad konvenciją priėmus, Amerikos piliečiams nuvykus į Sov. Sąjungą būsią saugiau. Amerikos ir kitų laisvų kraštų piliečių, kur jie bebūtų, kurion šalin benukeliautų, laisvės niekas nevaržo, juoba dar ir todėl, kad kiekvienas, prieš vykdamas į pasirinktą šalį, gauna leidimą, vadinamą vizą. Buvo laikai prieš 1914 metus, kada ir to nereikėjo, tačiau užsitęsęs pirmasis Pasaulinis karas pareikalavo kontrolės įvažiuojantiems svetimšaliams, kas ir kokiais reikalais vyksta, kad apsisaugojus nuo šnipų bei kitokių piktadarių.

Ir Sovietų Sąjungos nepasieksi, vizos iš jų negavęs bei neprirašęs kelių lapų žinialapių. Tik visa bėda, kad konsularinė konvencija neapsaugos Amerikos piliečio nuo slaptosios policijos arešto, tardymo ir, dažniausia, pakaltinimo šnipinėjimu, kad patys save galėtų pateisinti dėl neteisėtų svetimšalių suiminėjimo.

Bolševikai į šią konvenciją įtraukė pastraipą, kuri jų konsularinius agentus apsaugo nuo kriminalinės atsakomybės, eventualiai ir nuo teismo. Ši didžiausia spraga ir yra tas bolševikų laimėjimas konvencijoje, kad jie gali į šį kraštą įvesti šimtus naujų savo valdininkų, o Amerikos saugumas, nutvėręs diversinį darbą vykdant, tegali pareikalauti juos atšaukti, bet ne teisti.

Kad JAV šiuo metu visais jai prieinamais keliais ieško artimesnio susipratimo su Sovietais, tai visuomenė žino nebe nuo dabar. Todėl bolševikai "tebesibrangina", kaskart vis daugiau "užsiprašo". Tuo pačiu tikslu JAV ir Sov. Sąjunga, po gana ilgai užsitęsusių derybų, pagaliau 1964 m. birželio 1 dieną Maskvoje pasirašė konsularinę konvenciją, kuri po metų ištraukta skubotai iš stalinės ir pateikta senatui ratifikuoti.

1933 metais Amerikai užmezgus su Sovietų Sąjunga diplomatinius santykius, Sovietų konsulatai buvo atidaryti New Yorke ir San Francisco 1934 m. ir Los Angeles 1937 m. JAV pirmą savo konsulatą buvo atidariusios tik 1941 m. Vladivostoke. 1948 m. Sov. Sąjunga savo konsulatus Amerikoje uždarė. Prieš uždarydama savo konsulatą Vladivostoke Amerika buvo paprašiusi sutikimo atidaryti savo konsulatą Leningrade. Sutikimas buvo gautas, bet konsulato tenai neatidarė.

Prieš keletą metų prasidėjo kalbos apie konsularinės konvencijos sudarymo reikalą. Nuo 1960 metų tos kalbos padažnėjo ir 1964 m. birželio 1 d. ji buvo pasirašyta, o birželio 12 d. atsidūrė atitinkamoj senato komisijoj. Po metų senato komisija užsienio reikalams 1965 liepos 12 d. ją patiekė susipažinti bei jos priimtinumą svarstyti.

Senatui šią konvenciją pristatė vienas Valstybės departamento pareigūnų, o į keliamus klausimus atsakė pats Valstybės departamento sekretorius Rusk, rekomenduodamas ją priimti ir ratifikuoti. Rugpiūčio 3 d. ši konvencija,kaip priimtina, jau buvo perduota senatui pabalsuoti. Tai ta pati eiga kaip ir su visomis kitomis sutartimis, kurias Amerika pasirašo su kitais kraštais.

Šitoje konvencijoje nieko naujo ar ypatingo nerandame. Visai neminima tai, kas mums pabaltiečiams ypatingai svarbu, būtent, kad ši konvencija neapima tų sričių, kurias Amerika laiko Sovietų okupuotomis bei kurių okupaciją ji daugeliu atvėjų yra pasisakiusi **nepripažįstanti.** Ar su tokia Amerikos pastaba Sov. Sąjunga šią

konvenciją būtų pasirašiusi, sunku pasakyti, bet nesant šios pastabos, konvencija gali būti aiškinama kaip tylus Pabaltijo okupacijos pripažinimas, nors sekretorius Rusk, liudydamas konvencijos klausimu, senato komisijoj pabrėžė, kad jos sudarymas JAV nusistatymo Pabaltijo klausimu nepakeičia.

Tos įstaigos ir žmonės, kurie tą konvenciją ruošė, pasirašė ir ją formaliai patiekė senatui patvirtinti, aiškina, kad 1964 metais Sov. Sąjungoj atsiradę net 12.000 amerikiečių turistų, todėl konvencija esanti reikalinga jų teisėms saugoti. Senatui pareikšdamas savo pastabas dėl konvencijos, Amerikos saugumo viršininkas Hooveris sako, kad, ją priėmus ir pradėjus steigti naujas sovietines įstaigas su diplomatinės neliečiamybės teise tarnautojams, prie dabar turimų 800 sov. tarnautojų prisidės nauji šimtai, ir Amerikos saugumui pavojai tik padidės. Šiam teigimui paremti jis prie savo pareiškimo pridėjo ir didžiulį tų sov. įstaigų tarnautojų sąrašą, kurie buvo išvaryti iš Amerikos tik už šnipinėjimą!

Pasaulis pastaruoju laiku jau yra įsitikinęs, kad Sov. Sąjunga teturi du už kitų pranašesnius dalykus: tai propagandą ir šnipinėjimą. Ir atominė jų bomba pagaminta išvogtų dokumentų bei diversantų pagalba. Konsularinę konvenciją senato komisijoj svarstant, be Hooverio ir keli žinomi senatoriai — Dodd, Lauche, Hickenlooper, Williams ir kt. — pasisakė, kad jie iš šitos konvencijos nemato tos naudos, kurią jos sudarymo šalininkai nurodo.

Pristatydami konvenciją senatui patvirtinti, jos autoriai nori įtaigoti, kad ji būsianti didelė mūsų ten nukeliavusiems žmonėms užuovėja. Pagal sutartį, Amerikos pilietį Sovietijoje areštavus, trijų dienų laikotarpyje jis turės teisę susisiekti su Amerikos konsulatu, o iki šiol galėdavęs tik po to, kai jau būdavęs pravestas suimtojo tardymas, kuris pagal bolševikų nuostatus galėjęs užsitęsti net 9 mėnesius! Tik visa bėda, kad žmonės čia bolševikų nepažįsta ir jų metodų nežino, nes juk nėra jokios garantijos, kad koks enkavedistas prie Juodųjų jūrų pakraščio, Kaukazo kalnuose, ar dar kur kitur skubės pranešti JAV įstaigoms apie įvykdytą Amerikos piliečio suėmimą.

Kalbėdamas apie derybas dėl šios konvencijos 1964 m. gegužės 27 dieną prezidentas išsitaręs, kad ši konvencija būsianti lyg kokia įžanga į tarpvalstybinių santykių atoslūgį, mažindama kad ir nedidelius nesusipratimus bei tuo pačiu pasitarnaudama taikos reikalui. Suglaudžiant čia pateiktas pastabas, turime apgailestauti, kad nei Hooverio, nei mums žinomų senatorių, nei pagaliau pabaltiečių pareiškimai tos sutarties ratifikavimo, kuriam reikia dviejų trečdalių senato daugumos, tikriausiai nesutrukdys. Amerikos politikos iš spaudos puslapių ir vienadienių pasisakymų susekti neįmanoma. Toji politika, kaip seniau, taip ir dabar yra Valstybės Saugumo komiteto narių kruopščiai saugoma paslaptis. Tačiau ši nelemta konvencija mums visiems yra įspėjimas, kad būtume pasiruošę sutikti ir kitų, kartais gal dar nemalonesnių dalykų.

Dr. P. Mačiulis

PABALTIJO KLAUSIMAS J. A. VALSTYBIŲ KONGRESE

Postalininio laikotarpio pasikeitimai Sov. Rusijoje ir prasidėjusi trintis komunistiniame bloke žymiai paveikė JAV užsienio politikos linkmę ir įnešė kiek pakitimų tarptautinėj situacijoje. Pilnai įvertindama komunizmo pavojų pasaulio taikai, JAV vyriausybė ėmė tirti galimybes, kaip tą trintį pagilinti ir tuo pačiu paskatinti Sov. Rusijoje jėgas, kurios vestų į eventualų evoliucionavimą demokratėjimo kryptimi. Prie šios linijos prisiderino ir didžioji dalis šio krašto viešąją opiniją formuojančios periodinės spaudos. Tos politinės linkmės bent dalinio vykdymo pasekoje išryškėjo sistemingas vengimas bet kurių veiksmų ar pareiškimų, kurie galėtų bet kuriuo būdu erzinti dabartinius Sov. Rusijos valdovus.

Tokioje atmosferoje, be abejo, mūsų pastangos pagreitinti Lietuvos išlaisvinimo momentą, negalėjo derintis su dabartinėmis JAV užsienio politikos nuotaikomis Sov. Rusijos atžvilgiu. Taigi kiekvienas dabartinės administracijos palankus Lietuvos klausimu gestas yra vertas ypatingo dėmesio. Buvo apsiprasta su kasmetiniu JAV Kongrese Lietuvos Nepriklausomybės sukakties paminėjimu su visa eile mūsų reikalui palankių kalbų. Prieš keletą metų pradėta Prezidento kasmet skelbti Pavergtųjų Tautų savaitė pastaruoju metu ėmė daugelį nuvilti, nes dėl aukščiau minėtų tendencijų ją skelbiančioje Prezidento proklamacijoje veltui ieškotum užuominos, kad čia turima mintyje Sov. Rusijos pavergtos tautos.

Šių metų birželio 21 dieną JAV Atstovų Rūmai priėmė atstovo iš Connecticut J. S. Monagan pasiūlytą rezoliuciją Pabaltijo laisvės klausimu. Jos priėmimas nebuvo staigmena, nes tam tikslui pasiekti buvo nemažą pastangų padėta. Rezoliucijai Lietuvos laisvės reikalu Kongrese pravesti sąjūdis prasidėjo 1961 m. Kalifornijos lietuvių veikėjų tarpe. Jie manė, kad vyriausybę palankia mūsų bylos reikalu linkme paveikti reikėtų per kongresą. Jų pastangomis pirmosios tuo reikalu rezoliucijos buvo įneštos senatoriaus T. H. Kuchel — Senate (1961.II.6) ir atstovo G. P. Lipscomb — Atstovų Rūmuose (1961.II.9). Vėliau į šį sąjūdį buvo įtraukti latviai ir estai ir jo veikla išplėsta po visą kraštą. Kasmet įnešamų rezoliucijų skaičius augo. Atstovo Monagan rezoliucijos priėmimo metu jų buvo arti 90 Atstovų Rūmuose ir 9 — Senate. Pažymėtina, kad Rezoliucijoms Remti Komiteto veiklos nebuvo pajėgta įjungti į ALTo darbų apimtį, nors pastangų ta kryptimi netrūko. Sąjūdis liko partizaniniu, kas negalima laikyti teigiamu reiškiniu.

Kad ši rezoliucija buvo šiuo metu Atstovų Rūmų priimta, lėmė eilė aplinkybių. Be abejo, kai Atstovų Rūmų Užsienio Reikalų Komisijoj atsirado netoli šimto pasiūlytų rezoliucijų projektų, jas ignoruoti buvo politiškai netikslinga, nes tai reiškė paneigti beveik penktadalio Rūmų narių iniciatyvą. Tuo metu artėjo Sov. Rusijoj triukšmingai rengiami Pabaltijo kraštų pavergimo paminėjimai, kuriuose turėjo būti akcentuojamas "savanoriško" tų kraštų prie Sov. Rusijos prisijungimo mitas. Ne be Valstybės Departamento žinios, kuris anksčiau rezoliucijų pajudinimo reikalui nebuvo palankus, šių metų gegužės 17 d. buvo pradėti apklausinėjimai, kuriuos vykdė Europos Pa-

komisijo vedėja atstovė Edna Kelly. Jais buvo siekiama ištirti padėtį Rytų Europos kraštuose. Jų metu iš lietuvių plačius pareiškimus padarė VLIKo pirm. V. Sidzikauskas ir neseniai iš Lietuvos atvykęs A. Milukas. Netrukus po to Atstovų Rūmų Užsienių Reikalų komisija priėmė atst. J. S. Monagan naujai pasiūlytą rezoliuciją. Tada sekė tik formalus jos priėmimas, niekam nebalsuojant prieš, ir pačiuose Atstovų Rūmuose.

Priimtąją rezoliuciją čia duodame originalo kalboje.

R. 416

Whereas the subjection of peoples to alien subjugation domination, and exploitation constitutes a denial of fundamental human rights, is contraty to the Charter of the United Nations, and is an impediment to the promotion of world peace and cooperation; and

Whereas all peoples have the right to self-determination by virtue of that right they freely determine their political status and freely pursue their economic, social, cultural and religious development; and

Whereas the Baltic peoples of Estonia, Latvia, and Lithuania have been forcibly deprived of these rights by the government of the Soviet Union; and

Whereas the government of the Soviet Union, through a program of deportation and resettlement of peoples, continues in its effort to change the ethnic character of the populations of the Baltic States, and

Whereas it has been the firm and consistent policy of the Government of the United States to support the aspirations of the Baltic peoples for self-determination and national independence; and

Whereas there exist many historical, cultural, and family ties between the peoples of the Baltic States and the American people; be it

Resolved by the House of Representatives (the Senate concurring) that the House of Representatives of the United States urge the President of the United States —

(a) To direct the attention of world opinion at the United Nations and at other appropriate international forums and by such means as he deems appropriate, to the denial of the rights of self-determination for the peoples of Estonia, Latvia and Lithuania, and

(b) To bring the force of world opinion to bear on behald of the restoration of these rights to the Baltic peoples.

Kiek savo motyvais rezoliucija yra reali ir tiksliai aptarianti esamą Pabaltijo kraštų padėtį bei Sov. Rusijos nusikalstamus veiksmus jų atžvilgiu, tiek savo nutariamojoj — išvadinėj dalyje yra diplomatiškai atsargi. Nuo pat savo veiklos pradžios Rezoliucijoms Remti komitetas pasistatė sau tikslu, kad JAV Kongrese būtų priimta rezoliucija, įpareigojanti valstybės Prezidentą iškelti Lietuvos bylą J. Tautose, reikalaujant, kad Sov. Rusija tuojau atitrauktų iš Pabaltijo savo kariuomenę, grąžintų iš Sibiro tremtinius ir įvykdytų laisvus rinkimus Jungtinių Tautų priežiūroje. Viso to, kaip matome, priimtoje rezoliucijoje nėra. Joje Prezidentas raginamas, kad jis atkreiptų pasaulio opinijos dėmesį J. Tautose ir kituose tarptautiniuose forumuose jo manymu tinkamomis priemonėmis į apsisprendimo teisės Pabaltijo tautoms paneigimą ir kad jis pastū-

mėtų pasaulio opinijos jėgą remti šių teisių joms sugrąžinimą.

Nėra abejonės, kad dabartinėje tarptautinėj situacijoj negalėjo būti priimta tokia rezoliucija, kokios siekė Rez. Remti komitetas, nors tokio turinio rezoliucijų ir buvo kai kurių atstovų pasiūlyta. Žinant, kad Kongresas nedaro nutarimų, kurie būtų priešingi vyriausybės užsienio politikos linijai, anokios rezoliucijos priėmimo nebuvo galima iš viso šiuo metu tikėtis. Todėl reikia pripažinti, kad rezoliucija buvo priimta tokia, kuri atitiko dabartinę tarptautinę situaciją, bet kartu išreiškė ir JAV pastovų sielojimąsi Pabaltijo išlaisvinimo klausimu.

Dar reikia priminti, kad ši rezoliucija turi būti priimta ir Senate, nes ji turi formalinę pastabą — Senatui pritariant (the Senate concurring). Rūmai galėjo priimti ir tik savo nuosavą rezoliuciją be minėtos pastabos. Žinoma, moralinis bendros, abiejų rūmų priimtos rezoliucijos svoris yra didesnis, tačiau, jei Senatas jos šioje sesijoje nepriimtų, Atstovų Rūmuose priėmimas nustotų formalios reikšmės. Kiekvienu atveju šios rūšies rezoliucijos nėra reikalingos prezidento parašo ir turi jam patariamąją, o ne įsakomą galią.

Rezoliucijos priėmimas, nežiūrint jos pobūdžio ribotumo, mūsų laisvės kovai turi žymios reikšmės. Už Lietuvos ribų esantiems ji parodė, kad Lietuvos laisvės klausimas, nežiūrint mums nepalankių vingių tarpt. situacijoje, nėra beviltiškoje būklėje, kad mūsų reikalas nėra didžiųjų valstybių sostinėse užmirštas. Tiems gi, kurie rezoliucijų pravedimą yra pasistatę savo pirminiu tikslu, tai yra įrodymas, kad jų pastangos neina veltui, nors kelias iki galutinio tikslo — nutarimo Jungtinėse Tautose — dabartinėse sąlygose dar yra ilgas ir sunkus.

Dar reikšmingesnis rezoliucijos priėmimo poveikis bus lietuviams, gyvenantiems pavergtoje tėvynėje juo labiau, kad net okupantai savo šventinėse kalbose (Suslovas — Vilniuje), minint Lietuvos pavergimo sukaktį, negalėjo to fakto nutylėti. Tai bus reikšminga paskata lietuviams ištverti ir gal atgauti gerokai sugniuždytą jų pasitikėjimą Vakarais. JAV viešoji nuomonė, kurią labiausiai reprezentuoja periodinė spauda, dar tebėra abejinga Pabaltijo pavergimo klausimui ir žymi jos dalis vengia tą reikalą bet kaip paminėti. Rezoliucijos priėmimas tik labai nežymiai tą tylos sąmokslą tepralaužė, tačiau šio krašto visuomenė patyrė, kad dabartinė administracija, nežiūrint pastangų neerzinti Sov. Rusijos vadų, Pabaltijo pavergimo klausimo nėra pamiršusi. Vakarų Europos spauda šį įvykį gan plačiai paminėjo.

Rezoliucijos priėmimą tenka vertinti, kaip reikšmingą žingsnį Lietuvos laisvinimo kovoje. Jis įrodo, kad reikia ieškoti vis naujų kelių ir priemonių pasaulio viešajai opinijai ir politiniams centrams paveikti. Sunku numatyti, kaip ir kokiomis priemonėmis JAV Prezidentas vykdys tai, ką rezoliucija jį ragino atlikti. Jei jis šio raginimo paklausys ir imsis atitinkamų žygių J. Tautose ir kitur, netenka abejoti, kad visa tai žymiai lems, kad ir kelias į pagrindinio tikslo pasiekimą — Lietuvos laisvės klausimo iškėlimą J. Tautose — bus sutrumpintas.

St. Dz.

KANADA IR EUROPOS TAUTŲ LAISVĖ

Kanada yra buvusi Didž. Britanijos kolonija, vėliau gavusi dominijos teises, todėl jai nesvetimi ir kitų kolonijinių kraštų reikalai.

Ir dabar Kanada dar palaiko su Anglija glaudžius santykius Commonwealtho rėmuose bei tebelaiko save monarchinės valdymosi santvarkos atstove. Anglijos karalienę Elzbietą taip pat tebelaiko savo monarchu, nors šiaip visose srityse tvarkosi visai savarankiškai, neišskiriant nė užsienio politikos. Jos vyriausybei vadovauja ministeris pirmininkas kontakte su ministerių kabinetu, parlamentu — žemaičiais rūmais, ir galima sakyti daugiau tik dėl formos laikomu senatu — aukštaisiais rūmais. Karalienei čia atstovauja generalinis gubernatorius prie federalinės valdžios ir jo pavaduotojai prie provincijų vyriausybių. Šie gubernatoriai šiuo metu jau yra ne iš Anglijos atsiųsti, bet patys kanadiečiai.

Prieš 1957 m. daugiau kaip dvidešimt metų Kanadą valdė liberalai, vadovaujami savo lyderio William Lyon Mackenzie King, kuris buvo ir Kanados federalinės vyriausybės Otavoje ministeris pirmininkas. Jam mirus, partijos vadovavimas ir ministerio pirmininko pareigos atiteko prancūzų kilmės katalikui Louis St. Lorent. Kaip Mackenzie, taip ir St. Lorent laikais buvo vesta nesiangažuojanti užsienio politika. Savarankiškumą gal dar kiek slėgė ir dominijos statusas, o gal buvo tik siekiama ramybės. (Dominijos vardas daugiau beveik niekur nebevartojamas).

1957 m. valdžią į savo rankas paėmė Progresyvieji Konservatoriai su naujai išrinktu partijos lyderiu John G. Diefenbaker. Konservatorių partija Kanadoje laikoma daugiau probritiška, kaip liberalų. Jos abi yra pagrindinės krašto partijos. Be jų yra dar dvi smulkios — Socialistų Kreditistų ir Naujųjų Demokratų Socialistų.

Anglus įprasta laikyti pragmatistais, ypač užsienio politikoje, siekiančiais tik praktinės naudos pagal principą "kam neskauda — tas nedejuoja". Tačiau Kanados konservatoriai šioj srity yra kitokie. Jie, perėmę į savo rankas krašto valdymą, suaktyvino Kanados užsienio politiką, netgi Jungtinių Tautų forume.

Pirmasis skambutis

Reikšminga yra kalba, pasakyta Kanados parlamente ukrainiečių kilmės parlamentaro dr. J. W. Kucherepos, kurią jis atsiuntė rašančiam šias eilutes. Kocherepa šioje kalboje šitaip pasisakė:

— Pasaulinė padėtis šiuo metu daugeliu atžvilgių yra aliarmuojanti. Tačiau nenustokime tikėjimo. Mūsų Kanada susideda iš daugelio tautybių žmonių ir, be abejonės, mūsų tikslas bei uždavinys — siekti šiame rūpesčių pilname pasaulyje taikos ir pastovumo. Mūsų kieta ir stipri valia privalo būti dar stipresnė ir kietesnė, ir jos turi nepalaužti jokie ginklai, jokios bombos, jokie sputnikai ir mutnikai. Mes privalome pasirodyti pasauliui kaip tvirtų principų žmonės. Mes turime moralinį uždavinį padėti dešimtims milijonų žmonių, kurie yra pavergti tarptautinio tirono, vadinamo komunizmu.

Jų pavergimas — mes tikime — greitai baigsis, jei tik laisvieji žmonės visame plačiame pasaulyje to sieks. Privalome siekti, kad komunistų ekspansija būtų sustabdyta. Komunizmo ašis, ant

kurios sukasi jos tikslai ir siekiai, privalo būti palaužta, ir tuo būdu privalo pranykti diktatoriniai režimai iš pavergtųjų kraštų. Kad to pasiektume, mes privalome energingai veikti įvairiais kanalais: per Britų Commonwealthą, per NATO, šelpdami ir gelbėdami neišsivysčiusius kraštus, o ypatingai per Jungtines Tautas, kur privalome reikalauti laisvės toms tautoms, kurios viena ar kita forma yra pavergtos naujo rusiškojo imperializmo.[1]

Ši parlamentaro Kucheropos kalba, matyt, ir buvo tartum pirmasis skambutis Kanados vyriausybei tuo reikalu ką nors daryti.

J. G. Diefenbaker apie neokolonializmą Jungtinėse Tautose

1960 m. rugsėjo 26 d. Jungtinių Tautų generalinėj asamblėjoj Kanados ministeris pirmininkas J. G. Diefenbaker prabilo neokolonializmo klausimu. Jo kalbą rašančiam šias eilutes ministerio pirm. sekretorius Cl. Gauthier su lydraščiu atsiuntė 1960 m. spalio 12 d. štai keletas ryškesnių tos kalbos vietų, liečiančių sovietinį kolonializmą ir pavergtąsias Rytų Europos tautas:

—... Dabar norėčiau atkreipti žvilgsnį į dalyką, apie kurį neseniai kalbėjo Sovietų Sąjungos ministerių tarybos pirmininkas — būtent kolonializmą. Jis patarė ir reikalavo priimti šioje sesijoje deklaraciją "dėl visiško ir galutinio eliminavimo kolonijinių režimų". Manyčiau, jog tam reikalavimui reikia pritarti. Sovietų ministeris pirmininkas taip pat kalbėjo apie kolonijinius ryšius, eksploataciją ir svetimų valstybių jungą. Deja, tai žodžiai ir nuomonė asmens, stovinčio to krašto vyriausybės prieky, kuris šiandien laikytinas didžiausia pasaulyje kolonijine jėga, ir kurio nuomonę kitų buvusių koloninių kraštų atžvilgiu paneigia šiandien keturiolikos naujų valstybių priėmimas Jungtinių Tautų nariais. Juk priimtosios tautos visos yra buvusios kolonijos, o dabar joms duota laisvė. Argi buvo pamiršta, kas įvyko labai neseniai, tik sesiją pradedant.

Po paskutiniojo karo 17 kolonijinių sričių bei teritorijų su daugiau kaip 40 milijonų žmonių gavo laisvę ir visišką nepriklausomybę iš Prancūzijos. Tame pat laikotarpyje 14 buvusių kolonijų ir teritorijų su puse bilijono gyventojų gavo visišką nepriklausomybę iš britų, pasilikdami tik Britų Commonwealthe kaip lygūs su lygiais. Taigi laisvę gavo apie 600 milijonų daugiau kaip trylikoj kraštų, kurių dauguma jau atstovaujama čia, Jungtinėse Tautose.

Nedaug čia yra tokių, kurie galėtų taip autoritetingai kalbėti apie kolonijas ir jų likimą, kaip Kanada, nes pastaroji kadaise pati buvo Prancūzijos ir Anglijos kolonija. Mes esame, galima sakyti, pirmoji šalis, kuri beveik prieš šimtą metų konstituciniu keliu ir būdu nuo kolonijinės padėties perėjo į nepriklausomą gyvenimą, nenutraukdama santykių ir ryšių su Britų Commonwealthu.

Dabar čia noriu sustoti ir keliu klausimą: — Kokiam žmonių skaičiui leido išsilaisvinti Sovietų Sąjunga? Argi mes pamiršome, kaip viena pokarinių kolonijų, būtent Vengrija, siekė atsikratyti Sovietų kolonijos padėties. Ir kas su ja atsitiko, kokie buvo to rezultatai? Primenu šitai todėl, kad Britų commonwealthe tokių dalykų neatsitinka ir neatsitiks. Persvarstydami 1945 metų Vengrijos įvykius, kaip mes galime suprasti ir išsiaiškinti prieš kelias dienas Chuščiovo pasakytus žodžius: "Buvo mūsų toks nusista-

tymas ir pasiliks toks pat, jog Afrikos, kaip ir kitų kontinentų žmonės, kovoją dėl savo laisvės, privalo tą laisvę gauti ir nusimesti nuo pečių kolonijinį jungą bei išsirinkti sau tokią valdžią, kokią jie nori". Šiuos žodžius aš priimu ir tikiu, jog tai gal bus Sovietų nusistatymo ateičiai pasikeitimas.

Kaip bus su Lietuva, Latvija, Estija? Kaip su laisvę mylinčia ukrainiečių tauta ir daugeliu kitų Rytų Europos žmonių, kuriuos aš čia nesiryžtu visus nė suminėti, nes galiu kurią tautą praleisti ir nepaminėjęs.

Ponas Chruščiovas toliau teigė, jog visiškas ir galutinis visų formų kolonijinių režimų eliminavimas privaląs būti paskubintas, nes to istorija reikalaujanti.

Gerai, bet argi galėtų būti šiuo atvėju dvigubas mastas? Aš prašau Sovietų ministerių tarybos pirmininką kaip galima greičiau suteikti jų valdomoms tautoms teisę laisvai apsispręsti ir įvykdyti tuose kraštuose laisvus rinkimus, leisti jiems nusistatyti ir laisvai pasisakyti, kokios valdžios, kokios santvarkos jie nori.[2]

Kitas viešas J. G. Diefenbakerio pasisakymas

Truputį daugiau kaip metams praėjus, Kanados federalinės vyriausybės min. pirmininkas ir Progresyviųjų Konservatorių partijos lyderis 1961 m. lapkričio 22 d. vėl kalbėjo pavergtųjų tautų reikalu Toronte, iškeldamas visai realiai opiausius ir skaudžiausius klausimus. J. G. Diefenbakeris šioje savo kalboje teigė:

— Kanada yra susirūpinusi dėl didžiojoj pasaulio daly paneigtų pagrindinių žmogaus teisių bei laisvių, kurios privalo būti respektuojamos, įjungiant į tai ir kiekvienos tautos visišką ir pilną teisę savarankiškai apsispręsti. Tos teisės privalo priklausyti visiems, neatsižvelgiant į jų rasę, spalvą ar kilmę. Kanada siekia ir sieks tokios padėties, kad kolonijų tautos gautų apsisprendimo ir nepriklausomo gyvenimo teises.

Sovietų Sąjunga, per savo atstovus kalbėdama Jungtinėse Tautose, dar priskaito 88 kitų valdomas kolonijines teritorijas su maždaug 71,100,000 gyventojų. Tie žmonės tebesą ir 1962 m. sausio 1 d. dar pasiliksią kolonistų valdžioj. Bet gi Sovietai niekad nekalba apie save. Jie nepasako ir nenurodo, kokia pažanga jų yra padaryta šioje srityje. Jie niekad neužsimena apie tuos maždaug 37 kraštuose 850 mil. žmonių, kurie nuo 1945 metų atgavo iš nekomunistinių kraštų nepriklausomybę. Be to, Sovietai tyli ir apie tuos 96 milijonus nerusų kilmės žmonių, kurie šiuo metu yra valdomi Sovietų ir kuriems niekad nebuvo leista pasisakyti, ar jie tokio valdymo nori, ar ne.

Į kokių valstybių tarpą save rikiuotų ar benorėtų įskaityti, Sovietų Sąjunga yra kolonijinė jėga ir imperialistinis kolosas. Ji dominuoja, yra pajungusi ir išnaudoja didžiules Azijos - Kaukazo sritis, kurios buvo paverstos kolonijomis 19 amžiaus pradžioje imperinės Rusijos laikais. Sovietai ir dabar tas sritis eksploatuoja, turėdami ten neišsibaigiančius ir pigius žaliavų išteklius, o taip pat pigią darbo jėgą ir jėga užgrobtas rinkas.

Mums gerai žinomi ir kiti faktai. Juk Sovietai, susitarę su Hitleriu, pasiuntė savo armiją, kuri įžygiavo į Estiją, Latviją ir Lietuvą, o taip pat rytinę Lenkiją, Besarabiją, paversdama tuos kraštus kolonijinėmis Sovietų Sąjungos privincijomis.

Jei Sovietai sako, jog tie kraštai patys prie jų prisijungė, tai

norėtųsi paklausti, ar yra pasaulyje suvereninė, nepriklausoma, demokratiška ir ekonomiškai stipri, su aukštu pragyvenimo lygiu valstybė, kuri laisva valia pasikviestų pas save karines okupacines jėgas ir pati paprašytų, kad didysis jos kaimynas ją pavergtų. Taigi ar galima patikėti, kad toks pavergimas būtų džiaugsmingai sutinkamas ir sveikinamas, ypač pavergimas tokio kaimyno, kurio pragyvenimo lygis yra žemesnis, kur nėra demokratinių institucijų ir kur valdžia laikosi diktatūrine jėga.

Ne, nėra ir negali būti tokio krašto, kuris pats pasikviestų šitokią invaziją ir tokį pavergimą.

Sovietų Sąjunga yra įteikusi Jungtinėms Tautoms memorandumą dėl kolonijinių kraštų išlaisvinimo. Čia norėčiau pacituoti iš to dokumento. Tada pamatysite ir galėsite spręsti, ar begali būti didesnė veidmainystė, kaip ši sovietinė. Tenai rašoma: "Jungt. Tautos privalo reikalauti, kad kiekvienai kolonijai būtų suteikta pagrindinė laisvo valdymosi teisė ir kalbos, susirinkimų, politinių partijų steigimo bei kitos laisvės".

Deja, Sovietų kolonijų kraštuose tokių laisvių nebuvo ir nėra.[3]

J. G. Diefenbakerio laiškas

Matydamas, kad Kanados vyriausybė gyvai susirūpinusi pavergtųjų tautų laisve, ir sekdamas anuometinės Kanados valdžios energingą ta kryptimi veiklą, parašiau min. pirmininkui J. G. Diefenbakeriui laišką. Gautame iš jo 1962 m. rugp. 29 d. asmeniniame atsakyme ponas J. G. Diefenbakeris taip rašo:

"Mielas Pone Alšėnai,

Man buvo malonu gauti Jūsų rugpiūčio 23 d. laišką, kuriame Jūs taip palankiai vertinate mano pastovią nuožiūrą, jog Sovietų imperializmas turi būti viešai pasmerktas tarptautinėse institucijose, neišskiriant nė Jungtinių Tautų.

Kanados vyriausybė rimtai ketina pasiūlyti Jungtinėse Tautose tuo reikalu rezoliuciją, ir aš esu gavęs iš daugelio šaltinių paraginimų, kad tą rezoliuciją pasiūlyčiau pats asmeniškai.

Dar kartą dėkoju už Jūsų malonų laišką.

Nuoširdžiai Jūsų

John G. Diefenbaker"

Kanados konservatorių vyriausybė, vadovaujama J. G. Diefenbakerio, mums lietuviams parodė ypač gražų mostą, patvirtindama ir įtraukdama į kas metai leidžiamą specialų konsularinį leidinį Nepriklausomos Lietuvos generalinį konsulą Dr. J. Žmuidziną. Gen. konsului V. Gyliui Toronte staiga mirus, tas postas keletą metų niekieno nebuvo užimtas, atrodo, todėl, kad anuometinė Kanados vyriausybė į tai nkereipė didesnio dėmesio.

Šiandieninė padėtis

Šiuo metu Progresyviųjų Konservatorių prie Kanados vyriausybės vairo nebėra. Kraštą valdo Liberalai, kurių lyderis ir ministeris pirmininkas yra Lester Pearson. Tačiau padėtis žymiai nepasikeitė. Paėmusi Kanados federalinės valdžios vairą į savo rankas, liberalų partija neatšaukė ligtolinių užsienio politikos gairių nė vienoj srity, taigi ir tų, kurios liečia pavergtųjų tautų klausimą. Tik šiandieninė Kanados vyriausybė, sakytume, yra tylesnė užsienio politikos baruose, ne tiek juntamas josios užsiangažavimas, kaip Diefenbakerio laikais.

Kodėl liberalai užsienio politikoj tylesni už konservatorius, sunku pasakyti. Iš dalies gal todėl, kad ši partija paėmė į savo rankas krašto valdžią, gavusi rinkimuose labai mažą daugumą, ir laikosi valdžioj tik vienos iš mažųjų partijų — socialistų kreditistų — paremiama. Neturėdama parlamente aiškios daugumos, matyt, nenori pagrindiniuose dalykuose ryškiau pasisakyti.

Dabartinis Kanados min. pirmininkas L. Pearson praėjusių metų pabaigoje išsiuntinėjo mažumų spaudai pareiškimą, kuriame sakoma: "Jau keleri metai, kaip Kanados ambasada Maskvoje klabina sovietinės valdžios duris dėl Sovietų Sąjungos ribose gyvenančių asmenų, kurie nori gauti leidimus atvykti į Kanadą pas savo šeimas, bet kurių prašymai sovietinių įstaigų vis atmetami. 1962 m. birželio mėnesį tuometinis mūsų ambasadorius pakartotinai kreipėsi į užsienių reikalų ministerio pavaduotoją ir kartu įteikė ilgoką sąrašą asmenų, padavusių tuo reikalu prašymus. Tų pat metų lapkričio mėnesį jis kreipėsi minimu reikalu į p. Chruščiovą asmeniškai. Š. m. rugpiūčio 8 d. dabartinis mūsų ambasadorius įteikė tuo reikalu p. Chruščiovui mano laišką, rašytą liepos 3 d. Į jį p. Chruščiovas atsakė rugsėjo 21 d. laišku. Aš apie laiško gavimą pranešiau lapkričio 3 d. laišku, kuris buvo įteiktas p. Kosyginui gruodžio 2 d.

Pažymėtina, jog aš kreipiausi į p. Chruščiovą humanistiniais motyvais, siekdamas baigti kančias tų šeimų, kurių dalis neturi šeimyninio gyvenimo jau dvidešimt metų. P. Chruščiovas į mano kreipimąsi atsakė gana greitai ir pozityvia prasme. Kadangi iš sovietinės valdžios gavome formalų užtikrinimą, kad su p. Chruščiovo pasitraukimu jos politika nebus keičiama, tikimės, jog vis didesnis skaičius asmenų ateinančiais mėnesiais gaus leidimus išvykti iš Sovietų Sąjungos ir prisijungti prie savo šeimų Kanadoje".[4]

Kaip matėme, ir dabartinei Kanados vyriausybei pavergtųjų reikalai rūpi, nors šiuo kartu tik šeimų sujungimo srity.

Pr. Alšėnas

---

1. Canada House of Commons debates, official report, 1957.XI.12, p. 7.
2. Rankraščio teisėmis J. G. Diefenbakerio kalbos J. Tautose tekstas, 4-5 psl.
3. The New Review, Toronto, 1962 m. nr. 2. "The Liberty Speech of Diefenbaker", p. 9 ir 10.
4. "Premjeras apie šeimų sujungimą". Tėv. Žiburiai, 1964.XII.24.

KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ EILĖSE

NOUVELLES EQUIPES INTERNATIONALES (NEI) ORGANIZACINIAI PAKITIMAI

Nouvelles Equipes Internationales — NEI — Europos kraštų krikščionių demokratų partijų tarptautinė organizacija veikė pagal 1949 m. gegužės 16 d. Tarybos (Le Comité Directeur) priimtą statutą. Tame laiko tarpe toji organizacija reiškėsi veiklos aktyvumu. Ji lemiamai prisidėjo prie krikščioniškosios demokratijos idėjų paplitimo Pietų Amerikos kraštuose. Ji taip pat paska-

tino krikščionių demokratų partijų apsijungimą pasauliniu mastu. Tų pastangų dėka įkurta krikščionių demokratų pasaulinė sąjunga (Union Mondiale Démocrate Chrétienne), kurios vyriausioji institucija yra krikščionių demokratų pasaulinis komitetas (Le Comité Mondiale).

Krikščionių demokratų partijų ir jų sukurtų tarptautinių organizacijų veiklai derinti suorganizuotas krikščionių demokratų studijų ir dokumentacijos tarptautinis centras Romoje (Centre International D. C. D'Etudes et de Documentation).

Komunizmo pavergtųjų Vidurio ir Rytų Europos kraštų egzilyje veikiančios k. d. partijos — Lietuvos, Latvijos, Lenkijos, Čekoslovakijos, Slovėnijos, Vengrijos ir Rumunijos — buvo pilnateisėmis NEI narėmis, o per Vidurio Europos Krikščionių Demokratų Sąjungą jos dalyvauja k. d. pasaulinėje organizacijoje.

1965 m. birželio 28 d. Briuselyje NEI Taryba patvirtino naują statutą ir naują organizacijos pavadinimą: L'Union Européenne des Démocrates Chrétiens (UEDC) — Krikščionių Demokratų Europinė Sąjunga (KDES).

KDES veiklą vykdo taryba (Le Comité Directeur), vykdomasis Komitetas (Le Bureau) ir generalinis sekretoriatas (Secrétoriat Général).

Tarybą sudaro vykdomojo komiteto nariai; po du atstovus nuo kiekvienos partijos, įeinančios į vykdomąjį komitetą; po vieną atstovą nuo kiekvienos partijos, priimtos pagal statuto 6-ąjį paragrafą (egzilinės partijos); du jaunųjų krikščionių demokratų tarptautinės organizacijos atstovai; du atstovai KD grupės Europos Seime ir dar keletas organizacijų atstovų stebėtojų teisėmis.

Vykdomąjį komitetą sudaro Europos KD partijų atstovai po vieną nuo kiekvienos partijos; KD grupės pirmininkas Europos Seime ir jaunųjų krikščionių demokratų tarptautinės organizacijos pirmininkas.

Vykdomąjį komitetą sudarančios partijos eilės tvarka skiria pirmininką dvejų metų laikotarpiui. Pirmininko paskyrimas Tarybos tvirtinamas.

Egzilines KD partijas liečia statuto 6-asis paragrafas, kuris sako: "Į KDES gali būti priimtos senųjų KD partijų atstovai ar specialios atstovybės tų kraštų, kuriuose laisvi rinkimai laikinai negalimi".

Egzilinių partijų dalyvavimas KDES yra žymiai susiaurintas. Joms numatyta galimybė tik Taryboje turėti po vieną atstovą, o tuo tarpu laisvųjų Europos kraštų KD partijos turės po tris atstovus — po vieną nuo kiekvienos partijos ir po du iš vykdomojo komiteto.

Tame pačiame vykdomojo komiteto posėdyje, 1965 m. birželio 28 d., atsistatydino iš pirmininko pareigų Theo Lefevre (belgas) ir naujuoju KDES pirmininku išrinktas Mariano Rumor — Italijos Democrazia Christiana politinis sekretorius.

NEI generalinis sekretorius Jean Seitlinger tas pareigas eis ir Krikščionių Demokratų Europinėje Sąjungoje iki š. m. lapkričio mėn., kada Taryba vėl susirinks posėdžio.

ANTRASIS PASAULINIS JAUNŲJŲ KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ KONGRESAS

Po antrojo Pasaulinio karo, tarptautiniams ryšiams vis labiau plečiantis ir įvairių kraštų politinėms organizacijoms vis tampriau savitarpyje bendradarbiaujant, 1947 m. Chaudfontaine (Belgijoje) suvažiavę Europos krikščionių demokratų partijų atstovai įsteigė tarptautinį sąjūdį "Nouvelles Equipes Internationales" (N. E.I.). Šiame tarptautiniame sąjūdyje veikė komisija jaunimo reikalams. 1951 m. Bad Ems (Vokietijoje) įsteigta Tarptautinė Jaunųjų Krikščionių Demokratų Unija (U.I.J.D.C.), kurios centras yra šiuo metu Briuselyje.

Nuo savo įsisteigimo iki šiol Tarptautinė Jaunųjų Krikščionių Demokratų Unija suorganizavo 12 europinių kongresų. Paskutinieji įvyko 1961 m. Liuksemburge, 1962 m. Vienoje, 1963 m. Liege. Be kongresų, kasmet įvyksta UIJDC įvairių darbo komisijų studijų dienos bei kiti suvažiavimai aktualiaisiais šių dienų politikos klausimais.

Krikščionių demokratų ideologijai pasaulyje vis labiau plečiantis, Tarptautinė Jaunųjų Krikščionių Demokratų Unija 1962 m. persiorganizavo į pasaulinį sąjūdį. Tais metais Caracas'e (Venecueloje) įvyko pirmasis pasaulinis jaunųjų krikščionių demokratų kongresas, kuriame dalyvavo ir lietuvių jaun. krikščionių demokratų atstovai.

Š. m. birželio mėn. 10-18 d.d. Berlyne įvyko antrasis pasaulinis jaunųjų krikščionių demokratų kongresas. Šio kongreso tema buvo: "Jaunieji krikščionys demokratai už laisvę, taiką ir teisingumą".

Kongrese dalyvavo 18 Europos ir visų Pietų Amerikos kraštų jaun. krikščionių demokratų organizacijų atstovai bei stebėtojai iš Skandinavijos valstybių ir Afrikos. Kaip garbės svečiai į kongresą buvo atvykę įvairių kraštų ministeriai, parlamentų nariai, ambasadoriai, politinių partijų lyderiai, krikšč. darbo federacijų delegatai ir kt. Iš šių pažymėtini: T. Lefevre — Belgijos ministeris pirmininkas ir Nouvelles Equipes Internationales pirmininkas, J. H. Duefhues, Kiesinger, G. Schroeder, B. Beck — Vokietijos vyriausybės ministeriai, A. Colin — Europos parlamento narys, S. Fernandez — Čilės parlamento narys, T. R. Vicuna — Čilės senato pirmininkas, V. Vanistendael — Tarpt. Krikšč. Sindikatų Sąjungos gen. sekretorius, Dr. R. Caldera— Pietų Amerikos Krikščionių Demokratų Unijos pirmininkas. Dr. H. Cornejo Chavez — Peru Krikščionių Demokratų Unijos pirmininkas. F. Montoro — Brazilijos Krikščionių Demokratų Unijos pirmininkas ir daugelis kitų.

Telegramomis ir raštais kongresą sveikino daugelio valstybių prezidentai, ministeriai, žymūs politikai ir visuomenininkai: Italijos ministeris pirmininkas prof. Aldo Moro, buv. Vokietijos kancleris K. Adenauer, dabartinis Vokietijos kancleris Dr. L. Erhard, Čilės prezidentas Eduardo Frei, Europos Parlamento pirmininkas P. Pflimlin ir kt. Iš lietuvių pusės specialiu laišku kongresą pasveikino Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjungos Centro Komiteto pirmininkas A. J. Kasulaitis.

Buvo sudarytas II-jo pasaulinio kongreso Garbės Komitetas, į kurį buvo pakviesti įv. valstybių prezidentai, vyriausybių atstovai, politinių partijų lyderiai, visuomenininkai ir kt. Į kongreso Garbės Komitetą buvo pakviestas ir

A. Kasulaitis — L.K.D.S. Centr. Komiteto pirmininkas.

Jaun. lietuviams krikščionims demokratams kongrese atstovavo inž. A. Venskus (iš Paryžiaus), dr. J. Norkaitis (iš Stuttgarto), V. Bičiūnaitė (iš Čikagos) ir M. Gailiušytė (iš Clevelando, šiuo metu studijuojanti Paryžiuje).

Kongreso iškilmingo atidarymo metu jaun. lietuvių krikščionių demokratų vardu žodį tarė lietuvių delegacijos pirmininkas ir J. I.J.D.C. Egzekutyvo narys inž. A. Venskus, iškeldamas Pabaltijo kraštų 25 metų okupacijos sukaktį bei tragišką dabartinę padėtį Lietuvoje — žmogaus pagrindinių teisių ir laisvių paniekinimą, genocidą, prievartos darbus, religinį persekiojimą, krašto rusinimą ir kitas mūsų pavergto krašto problemas. Savo kalbą inž. A. Venskus užbaigė kreipdamasis į kongreso dalyvius, kad pavergtai Lietuvai būtų pritaikyti kongreso temos principai: laisvė, teisingumas ir krašto nepriklausomybė bei taika.

Kongreso temos gilesniam išstudijavimui buvo sudarytos šios darbo komisijos: politinė, progreso sąlygų, krikščionių demokratų solidarumo klausimų (šioji buvo suskirstyta dar į paskiras darbo grupes —solidarumo ir kooperacijos, studentų problemų, jaunųjų darbininkų, spaudos ir propagandos, tarptautinių institucijų problemų). Lietuvių delegacija aktyviausiai reiškėsi politinėje komisijoje, kur turėjo galimybių iškelti pavergtos Lietuvos problemas, paremdama statistiniais duomenimis ir dokumentuotais faktais — kas yra ypač šiandien svarbu, informuojant pasaulio kraštus apie mūsų pavergtos Tėvynės padėtį.

Kongrese skaitytos šios svarbesnės paskaitos: "Šių dienų politinė padėtis" (skaitė S. Fernandez — Čilės parlamento narys ir J. Mastias — Prancūzijos Jaunųjų M.R.P. pirmininkas), "Šių dienų vispusiško progreso sąlygos" (skaitė H. Geiger — Vokietijos Jaun. Krikšč. Demokratų Sąjungos įgaliotinis tarptautiniams klausimams), "Krikščionių demokratų solidarumas" (skaitė S. M. Gebhardt — UIJDC Pasaulinio Komiteto gen. sekretorius) ir kt.

Kongreso delegatų (dalyvavo po 4 iš kiekvieno krašto) gilus domėjimasis paskaitomis, labai aktyvus dalyvavimas komisijų darbuose, gyvos diskusijos, dažnai užsitęsusios iki vėlyvos nakties, dar kartą vaizdžiai išryškino gyvai ir realiai šių dienų gyvenimo evoliucijoje besireiškiančias jaun. krikščionių demokratų idėjas, jų artimiausius siekius ir veržlią, pilną dinamizmo dvasią.

Gausus ir aktingas Pietų Amerikos jaun. krikščionių demokratų dalyvavimas kongrese, jų gyvos diskusijos ir dažnos intervencijos kongreso metu įrodė, kad daugeils P. Amerikos valstybių savo politiniams ir socialiniams klausimams išspręsti randa galimą tik vieną kelią — krikščioniškąją demokratiją, kuri tame kontinente savo idėjomis, socialine programa ir šūkiu **taiki revoliucija** patraukia didelių masių simpatijas ir yra lemiama užtvara prieš komunizmo pavojų.

Pavergtų kraštų jaun. krikščionių demokratų dalyvavimas kongrese taip pat turėjo didelės reikšmės — ne tik šių kraštų sovietinės priespaudos priminimu, bet ir informuojant kongreso dalyvius apie 100 milijonų pavergtųjų tragišką likimą bei komunistinio režimo metodus tautiniame, religiniame, socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Tenka pasidžiaugti, kad lietuvių delegacija kongrese buvo viena iš aktyviausių, keliant šias problemas.

Antrojo pasaulinio jaunųjų krikščionių demokratų kongreso dalyviai buvo gražiai globojami Junge Union Deutschlands (V. Vokietijos Jaun. Krikšč. Demokratų Sąjungos), kuri šio reikšmingo tarptautinio suvažiavimo paruošimui padėjo daug pastangų. Kongreso dalyviams buvo suruošta daugelis priėmimų ir bankietas, į kurio garbės prezidiumą buvo pakviestas inž. A. Venskus — Vidurio Europos Jaun. Krikščionių Demokratų pirmininkas ir lietuvių delegacijos vadovas. Kongreso dalyviai taip pat buvo priimti Berlyno burmistro Schoeneberg rotušėje.

Kongresas vyko visam pasaulyje plačiai žinomuose kongreso rūmuose (Kongresshalle), prie kurių, šalia kitų tautų vėliavų, plėvesavo ir Lietuvos trispalvė — bylojanti prieš čia pat esančią geležinę uždangą apie didįjį lietuvių laisvės troškimą ir nepailstamą ryžtą Tėvynės nepriklausomybei atgauti.

EUROPOS JAUN. KRIKŠČIONIŲ DEMOKRATŲ IR KONSERVATORIŲ VADOVŲ KONFERENCIJA

Jau kuris laikas Europoje veikia jaun. krikščionių demokratų ir jaun. konservatorių organizacijų darbo bendruomenė (Working Committee).

Šioji darbo bendruomenė, įsteigta 1964 m. Hamburge, dalyvaujant Skandinavijos kraštų jaun. konservatoriams ir Vakarų bei Vidurio Europos jaun. krikščionims demokratams, savo veikloje vadovaujasi bendrais minimų organizacijų krikščionybės, žmogaus teisių, laisvės ir teisingumo idealais, siekiant gilesnio krikščioniškos kultūros ugdymo jaunoje kartoje bei aktyvesnio Europos apjungimo.

Paskutinis šios darbo bendruomenės suvažiavimas įvyko gegužės mėn. 22-23 d.d. Stockholme, dalyvaujant jaun. konservatorių ir jaun. krikščionių demokratų vadovams.

Lietuviai ir kitų pavergtų kraštų jaun. krikščionys demokratai minimoje darbo bendruomenėje dalyvauja nuo pat jos įkūrimo. Stockholmo konferencijoje iš lietuvių pusės dalyvavo A. Venskus (iš Paryžiaus), kuris drauge atstovavo iš visų pavergtų kraštų jaun. krikščionims demokratams. Konferencijos metu A. Venskus pasakė kalbą, primindamas suvažiavusiems atstovams 100 milijonų Vid. ir Rytų Europos gyventojų sovietinę priespaudą, jų kovą ir nuolatines pastangas tremtyje už okupuotų kraštų laisvę bei teisę į nepriklausomą gyvenimą.

Konferencijos metu įvyko spaudos konferencija, kurioje dalyvavo žymesnių švedijos laikraščių (kaip "Svenska Dagbladet" ir kt.) korespondentai ir bendradarbiai. Šioje spaudos konferencijoje buvo taip pat progos priminti pavergtų kraštų sovietinę priespaudą. A. Venskus ypatingai iškėlė pavergtos Lietuvos probemlas, pasiremdamas paskutinėmis krašto padėties informacijomis bei statistiniais duomenimis.

Konferencijos dalyviai buvo gražiai globojami švedijos jaun. konservatorių, kurie jų atvykimo į Stockholmą proga suruošė eilę priėmimų bei susitikimų su švedijos politinių organizacijų vadovais. "Svenska Dagbladet" konferencijos dalyvių pagerbimui suruošė priėmimą — pietus.

TIES KNYGA PASILENKUS

KONTROVERSIJOS ANTANO SMETONOS MONOGRAFIJOJE

Lietuvių praeities žalojimas tęsiamas

Gal būt, nė vienos tautos istorija praeityje ir dabar nebuvo taip iškraipoma ir klastojama, kaip lietuvių. Tam tikrais politiniais ir imperialistiniais tikslais kitataučiai metraštininkai bei istorikai vienus Lietuvos įvykius, kaip krikštą, kryžiuočių keslus pavergti Lietuvą. Tannenbergo mušį, Lietuvos valstybės vaidmenį Rytų Europoje ir kt. klaidinančiai nušviečia, o kitus — Algirdo laimėjimą prie Mėlynųjų Vandenų, Lucko suvažiavimo istorinę reikšmę, kultūrinį lietuvių pirmavimą Rytuose veik visai nutyli. Carinės Rusijos istorikai nutautinimo tikslais lietuvius laikė sulenkėjusiais rusais, nacių istorikai žalojo M. Lietuvos istoriją, o dabartiniai Lietuvos okupantai savo kolonijinei politikai Pabaltyje pateisinti aukštyn kojom apvertė visą Lietuvos istoriją — nuo pradžios iki paskutiniųjų laikų.

Juo liūdniau, kad ir patys lietuviai nesivaržo žaloti savo tautos praeitį: vieni nepajėgdami atsipalaiduoti nuo svetimųjų primestos Lietuvos istorijos sampratos, kiti dėl perdidelio kritiškumo, o treti dėl siauro partiškumo. Visoje eilėje tremty parašytų atsiminimų bei straipsnių yra nemaža paskleista netiesos apie lietuvių praeitį, ypač tautinio atgimimo laikotarpį bei Lietuvos valstybės atstatymą. Bet juos visus pralenkė A. Merkelis "Antano Smetonos" monografijoje, išleistoje 1964 m. antroje pusėje. Jei pirmieji, griežtai laikydamiesi savo politinio "credo", iškraipė vieną kitą įvykį, ar klaidingai nušvietė nesavos grupės veiklą, tai A. Merkelis savo knygoje visą nepriklausomybės laikotarpį subjektyviu tautininkišku dažu nudažė. Bendras knygos įvertinimas buvo "Draugo" II dalyje š. m. vasario 27, todėl nėra reikalo kartoti tas pačias mintis. Šio straipsnio tikslas panagrinėti stambesnius knygoje pastebėtus netikslumus, arba, autoriaus terminologija, kontroversijas. Straipsnyje paliečiami trys periodai: iki Lietuvos valstybės atkūrimo, demokratinių seimų laikotarpis ir diktatūrinio valdymo metai. Veikalas didelis, daug medžiagos surinkta. Vienu straipsniu viską apžvelgti neįmanoma. Tenka ribotis tik kai kuriais svarbesniais klausimais.

Mintaujos didvyriai. 1896 m. Mintaujos gimnazijoje lietuvių katalikų mokinių kovai prieš rusišką maldą A. Merkelis yra paskyręs nemaža vietos (33-40), net mokinių prašymų tekstai Rusijos švietimo ministeriui ir popiežiui įdėti, tačiau pats įvykis reikiamai neišryškintas. Iš autoriaus aprašymo atrodo, kad viską patys mokiniai savo iniciatyva atlikę. Tačiau Pr. Dovydaitis, remdamasis kun. P. Martišiaus pasakojimu, tą įvykį žymiai kitaip nušviečia. Mokiniai buvo kapeliono Pr. Urbonavičiaus paakinti rusiškai nesimelsti, tik per tardymą niekas iš mokinių kapeliono neišdavė. Tačiau po dviejų dienų kapelionas buvo atleistas iš pareigų. Prieš mokinių streiką kun. Pr. Urbona-

vičius kreipėsi asmeniškai į Rygos apygardos mokyklų vadovybę, prašydamas neversti moksleivių rusiškai melstis, nes mokiniai esą tuo įsakymu nepatenkinti, ir mokyklų vadovybė galinti turėti dėl to nemalonumų. Streiko metu gimnazijos direktoriaus kapelionas buvo pakviestas ir paprašytas nuraminti mokinių streiką. Kapelionas sutiko nuraminti streiką, bet griežtai pasisakė prieš rusišką malda. Pašalinus mokinius iš gimnazijos, kapeliono pasamdytas advokatas parašė carui ir carienei prašymą leisti lietuviškai ar bent lotyniškai melstis. Byla buvo laimėta, mokiniai galėjo grįžti į gimnaziją, tik kapelionas nebuvo grąžintas. Ir popiežiui parašytas prašymas ne be kapeliono pagalbos, tačiau A. Merkelis apie tai nė žodeliu neužsimena. (Plg. Gerų moksleivių geras kapelionas, Ateitis, 1938-39 m. 8 nr. 478-480).

Liudvika Didžiulienė savo atsiminimuose papildomai apie Mintaujos gimnazijos lietuvių mokinių streiką rašo, kad po mokinių streiko kun. Bakučionis bažnyčioje pasakęs minėtiną pamokslą, išgyręs streikininkus ir pranašavęs jiems gražiausią ateitį. Girdi, nereikią valdžios bijoti, nes valdžia laikina. Caro laikais toks pamokslas grėsė Sibiru. Kun. Bakučionis ir M. Čepas rūpinosi gauti pamokų išvarytiems mokiniams, o L. Didžiulienės paprašytas dr. J. Šliūpas iš Amerikos atsiuntęs 500 rublių išvarytiems mokiniams sušelpti. (Ką aš beatsimenu, 1926 m. 121-122).

A. Merkelio minimas Palangos progimnazijos kapelionas kun. K. Genys už pasipriešinimą įsakymui rusiškai melstis dar prieš Mintaujos mokinių streiką irgi neteko vietos. Šiaulių gimnazijos kapelionas kun. J. Remeikis buvo ištremtas Kretingos vienuolynan. Vc. Biržiška Kražių skerdynių bylą ir Šiaulių gimnazijos mokinių pasipriešinimą vertimui melstis rusiškai laiko rusų tikybinės politikos sušvelnėjimo priežastimi (Plg. Liet. Enc. XXV t. 132).

Kada prasidėjo aktyvus lietuvių priešinimasis? A. Merkelis gerokai klysta, tvirtindamas, kad aktyvusis lietuvių pasipriešinimas rusų valdžiai prasidėjęs tik nuo 1883 m. su "Aušros" pasirodymu (130). Tai yra atgyvenusi senųjų aušrininkų pažiūra. Kun. J. Tumas, kurį A. Merkelis mėgsta dažnai cituoti, jau yra rašęs, kad lietuvių tautinio atgimimo pradžia laikyti "Aušros" pasirodymą labai netikslu. Atrodytų, lyg iki to laiko lietuvių nebuvo nieko veikta. Jis sako: "Mes įsikandome tą vieną "Aušrą" ir mums ėmė rodytis, jog šis, būtent, laikotarpis ir yra kilniausia tautos gamybos viršūnė dėl to tik, kad nuo to laiko mes aiškiai ėmėme "sakytis" esą lietuviais..." (Vaižganto raštai, XI t., 7). Jei nelaikytume tuo 1831 ir 1863 m. sukilimų, tai lietuvių aktyvi kova su rusifikacija prasidėjo 1868-69 metais, vysk. M. Valančiui išleidus politines brošiūras, kurios nurodė kovos su rusifikacija programą. Tos programos lietuviai laikėsi veik be pakeitimų iki XIX a. pabaigos. Pati "Aušra" buvo nelegali ir valdžios persekiojama, bet jos turinys caro valdžios atžvilgiu buvo taikus, nepalyginamai taikesnis už minėtas vysk. M. Valančiaus brošiūras.

Pirmas kunigų bendradarbiavimas su pasauliečiais. Taip pat neatitinka praeities įvykių pasakymas, kad 1907 m. "Vilniaus Žinių" leidimo reikalu "pirmą

kartą prie bendro spaudos stalo suėjo pasauliečiai ir kunigai, jei neskaityti mažai reikšmingos ir seniai pamirštos tilžinės 1887-88 m. Šviesos leidimo" (73). Nereikia pamiršti, kad kunigai jau bendradarbiavo su pasauliečiais "Aušroje", kol J. Šliūpo ateistinės mintys ten nebuvo pasireiškusios. Pirmuosius ketverius metus nuoširdžiai bendradarbiauta "Varpe". Kunigai rėmė tą laikraštį raštais ir pinigais, dalyvavo varpininkų suvažiavimuose ir turėjo savo atstovą valdyboj. Tik dėl "Varpo" redaktorių netaktiškų kunigų ir ypač Bažnyčios vyriausios vadovybės puolimų kunigai pasitraukė iš varpininkų eilių ir pradėjo leisti "Tėvynės Sargą".

1905 metų revoliucija, vienas iš svarbiausių lietuvių laisvės kovų įvykių, knygoje yra tik labai paviršutiniškai užsimintas (63-66). Daugiau dėmesio skirta dr. J. Basanavičiui, negu pačiai revoliucijai. Vilniaus Seimo vyriausiu organizatoriumi minimas dr. J. Basanavičius. Tačiau jog seimo iniciatorium buvęs "Vilniaus Žinių" redaktorius Jonas Kriaučiūnas turėjo panaudoti visą savo sugebėjimą, kol įtikino dr. J. Basanavičių sumanyto lietuvių suvažiavimo reikalingumu, nepaminėta. Pažymėtina, kad iš viso lietuvių literatūroje ir istorijos vadovėliuose daugiau kalbama apie Seimo prezidiumą, o Seimo iniciatorius nutylimas. Jei ne J. Kriaučiūnas, tai vargu ar būtų įvykęs Vilniaus Seimas, kuriuo šiandien taip didžiuojamės. Ir turime kuo didžiuotis, nes iš daugiau kaip šimto Rusijos pavergtų tautų 1905 metų revoliucijos proga tik vieni lietuviai turėjo tokį suvažiavimą ir pareiškė savo politinius reikalavimus.

Vilniaus Seimo sekretoriatą sudarė Juozas Gabrys, Liudas Gira ir Pranas Klimaitis. Jonas Kriaučiūnas į sekretoriatą neįėjo (65), nes jo neįleido, griežtai protestuodamas, P. Višinskis. M. Biržiška Liet. Enciklopedijoje (IV. 516) klaidingai yra nurodęs Vilniaus Seimo sekretoriato sudėtį. (Plg. Pr. Klimaitis, Didysis Vilniaus Seimas, Židiny 1931 m. 1, 2, 4 nr. ir J. Gabrio atsiminimus N. Romuvoje, 1936-37 m.).

Draugija, literatūros, mokslo ir politikos mėnesinis žurnalas, 1907 metais prelato Jakšto pradėtas leisti, nebuvo vien kunigų laikraštis (125), kaip Seinuose leistas "Vadovas", bet skirtas brandinti visam lietuvių kultūriniam gyvenimui. "Draugijoje" bendradarbiavo šalia kunigų visa eilė pasauliečių intelektualų, jų tarpe ir A. Smetona su A. Voldemaru. A. Merkelis daug dėmesio skiria dr. J. Basanavičiaus įsteigtai Lietuvių Mokslo Draugijai, bet šiandien nebus suklysta, pasakius, kad "Draugija" turėjo daugiau reikšmės lietuvių kultūriniam brendimui negu Lietuvių Mokslo Draugija. Tad gerokai prasilenkiama su tiesa stambioje studijoje vienu sakiniu teužsimenant "Draugiją" ir teigiant, kad ji vien kunigų reikalams tarnavusi.

Vysk. Pranciškus Karevičius. Kalbant apie pirmojo Pasaulinio karo vokiečių okupaciją Lietuvoje ir Tautos Tarybos santykius su vokiečiais bei išgavimą iš Vokietijos kaizerio Lietuvos nepriklausomybės pripažinimą, negame praleisti nepaminėję vysk. Pr. Karevičiaus veiklos bei jo žygių pas Vokietijos reichskanclerį ir generolą Ludendorfą Lietuvos nepriklausomybės pripažinimui išgauti. M. Yčas taip apibūdina jo veiklą: "Kaip mato-

me, Žemaičių vysk. Karevičiaus parama mūsų politikos reikaluose buvo nemaža. Jis savo autoritetu padėjo Liet. Tarybai ginti mūsų žmones nuo okupacijos agentų daromųjų skriaudų, vaizdžiai išdėstydamas faktus gen. Ludendorfui ir grafui Hertlingui. Pagaliau dėl jo intervencijos buvo pagreitintas pripažinimo akto išgavimas Lietuvos nepriklausomybei".

"Netrukus po vyskupo Karevičiaus pas generolą Ludendorfą ir reichskanclerį padarytų žygių, 1918 m. kovo 23 d. matome Lietuvos Tarybos įgaliotinius — A. Smetoną, dr. J. Šaulį ir kun. J. Staugaitį — pas tą patį reichskanclerį pašauktus jau galutinai susitarti dėl Lietuvos nepriklausomybės klausimo išsprendimo" (Atsiminimai, III. 160).

Reikėjo tačiau paminėti ir II Lietuvių konferenciją Kaune, nors joje A. Smetona ir nedalyvavo.

Seiniškis "Šaltinis" ir "Nedėldienio Skaitymai" buvo katalikų laikraščiai, o ne klerikalų, kaip A. Merkelis mano (66). Rinkiminėse agitacijose ir mitinguose vartoti koliojimosi žodžiai nesiderina su rimtos knygos turiniu.

Demokratinių seimų veiklos vertinimas. Steigiamojo Seimo ir kitų trijų demokratinių seimų veikla iki šiol dar nėra objektyviai ir nešališkai nušviesta. Šešerių metų demokratinės Lietuvos valstybės kūrybos ir organizavimosi darbas pradėtas vertinti tik A. Smetonos prezidentavimo laikais, švenčiant pirmąjį ir antrąjį Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį. Tada jau buvo nepalankios sąlygos objektyviai vertinti demokratinių seimų veiklą: reikėjo ieškoti įrodymų diktatūriniam režimui pateisinti. Todėl buvo stengiamasi surasti tame laikotarpyje daugiau juodų dėmių apkaltinti lietuvių tautą nepribrendimu demokratiškai tvarkytis. Imta kalbėti apie demokratinės santvarkos krizę, privedusią kraštą prie Gruodžio 17 d. perversmo ir po jo sekusios diktatūros.

Kadangi Steig. Seime ir kituose seimuose daugumą atstovų turėjo krikščionių demokratų blokas, nors jis visą laiką siekė koalicijos su valstiečiais liaudininkais, liberalų ir socialistų taip pat kiekviena proga nepalankiai atsiliepiama apie krikščionių demokratų valdymą. Objektyviau stengėsi pažiūrėti į tą laikotarpį dr. Vl. Viliamas str. "Lietuvos Seimai ir jų grupinė diferenciacija" (Tėvynės Sargas, 1955 m. 1 ir 2 nr., 1956 m. 1 nr. ir 1957 m. 1 nr.). Tačiau ir jis pakankamai plačiai tikrojo seimų darbo nenušvietė.

A. Merkelis A. Smetonos monografijos ketvirtame skyriuje "Demokratijos sūkuriuos" gana paviršutiniškai ir daugiau neigiamai žiūrį į demokratinių seimų veiklą. Tie klausimai, kurie turėjo ryšio su A. Smetona, kaip Kauno Universiteto įkūrimas, Lietuvos sienų su Latvija nustatymas ir ypač Klaipėdos krašto atvadavimas, yra plačiau nušviesti. Kad krikščionių demokratų valdymo metu "daug kas gero Lietuvai padaryta" (302) užsimenama tik keturiomis eilutėmis (t. p.). Autorius pripažįsta, kad Steig. Seimui reikėjo "skubiai spręsti daug ir painių klausimų: žemės reformos, savo valiutos įvedimo, nepriklausomybės pripažinimo iš didžiųjų valstybių išgavimo, surizgę santykiai dėl nebaigto Vilniaus ginčo, Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos ir daugelis kitų" (270). Nors

dauguma jo atstovų "buvo visiškai nepasiruošę savo svarbioms bei atsakingoms pareigoms, apie valstybės reikalus labai mažai ar net visai nieko nenusimanė" (263), "jų kalbose daug demagogijos, arogancijos buvo" (ten pat), buvo jauni, 29 neturėjo nė trisdešimt metų ir tik 8 buvo daugiau kaip penkiasdešimt (270) (reikia atsiminti, kad tada ir A. Smetona dar neturėjo 50 metų, P.), tačiau tie jauni ir nepatyrę Steig. Seimo atstovai, užsidegę tėvynės meile, atliko didelį Lietuvos valstybės kūrimo darbą. Lietuvai buvo duotas teisinis konstitucinis valstybės pagrindas, išleista visa eilė svarbių įstatymų, įvesta tvirta ir pastovi valiuta, pravesta radikali ir kraštui naudinga žemės reforma, išdalyta daugiau kaip 400,000 ha žemės ir įkurta 41,000 naujų ūkių, nau jakuriams duota 12 milijonų beprocentinės paskolos, Steig. Seimo ir kitų seimų išmokėta daug valstybės skolų, paskutiniais me tais valstybės biudžetas subalansuotas su pertekliumi, atlikta daug darbų melioracijos, miškų, vandenų, gyvulininkystės gerinimo srityse. (Plg. Dr. Vl. Viliamas, op. ct. Tėvynės Sargas, 1957 m. 1 nr. 40). Krašto švietimas trigubai pakeltas, įsteigtas universitetas, Dotnuvos Žemės Ūkio Akademija, visa eilė žemės ūkio mokyklų. (Plg. Dr. Vl. Viliamas, op. ct., Tėvynės Sargas, 1956 m. Nr. 1 (13), 60 psl.).

A. Merkelis visai neužsimena, kad 1920 m., lenkams sulaužius Suvalkų sutartį ir plačiu frontu puolant Lietuvą, Steig. Seimas buvo sudaręs Mažąjį Seimą iš 7 narių, o visi kiti išvyko į kraštą organizuoti pavojuje atsiradusios tėvynės gynybos ir net tiesiai į fontą.

Steigiamasis Seimas ir trys demokratiniai seimai, nors pasitaikė kai kurių nesklandumų jų veikloje, kas pasitaiko net ir senose valstybėse, savo egzistenciją pilnai pateisino. Jie atliko didelį valstybės kūrimo ir organizavimo darbą. Šiandien jų veiklos vertinimai, paremti vien anuo metu parašytomis satyromis ar pasikarščiavusių publicistų ištraukomis neišlaiko jokios istorinės kritikos.

Autorius demokratinių seimų veiklos vertinimo nenuoseklumą parodo, tvirtindamas: "Steigiamojo Seimo rinkimai buvo Lietuvos demokratijos brandos egzaminai, ir jau pati rinkimų eiga parodė, kad jie blogai išlaikyti" (262). O anksčiau paduota A. Smetonos kalba, sveikinant susirinkusį Steigiamąjį Seimą, taip skamba: "Ši diena Lietuvai prakilniausia: susilaukėm šios valandos, kada tautos valia, buvusi ilgus amžius prislėgta, suvaržyta, vėl iškilo aikštėn ir susidėjo į stiprų aiškų vienetą ... Ši diena garbinga mūsų Tėvynei ..." (248).

Vertinant demokratinių seimų darbus, reikia nepamiršti, kad po 125 m. vergijos svetimųjų valdžioje visų paniekinta mužikų tauta, be savos tradicinės aristokratijos, nusikračiusi vergijos pančiais, gaivališkai kūrė jauną demokratinę valstybę, kuriai ir iš vidaus, ir iš oro grėsė daug pavojų. Vieni, stengdamiesi išsaugoti dar tik besikuriančią ir besiginančią nuo priešų ginklu valstybę, galvojo, jog tokiu nepaprastu metu negalima iš karto pilnai pritaikyti normalaus gyvenimo tvarkos bei reikalavimų, o prie to reikia prieiti lygiagreta su gyvenimo normalėjimu. Kiti gi, žiūrėdami daugiau savo doktrinos rekalavimų, kaip gyvenimo tikrovės,

reikalavo normalaus gyvenimo tvarkos tuojau, neatsižvelgdami į pavojų valstybei. Iš to ypač ir kilo partiniai ginčai. Ilgainiui grupiniai aštrumai būtų išsilyginę ir Lietuvos valstybės demokratinis gyvenimas būtų įėjęs į normalias vėžes. Bet po Gruodžio 17 d. perversmo atėjusi A. Smetonos diktatūra netobulėjo ir nešvelnėjo, o priešingai, kaskart vis savo varžtus didino, piliečių laisves siaurino, individualią iniciatyvą slopino ir vis labiau stengėsi visą tautą formuoti pagal vieną politinę liniją.

Žemės reforma Lietuvos istorijoje yra epochinės reikšmės. Ji buvo radikali, bet tuo metu būtina ir naudinga. Ir šiandien kiekviena proga laisvoji lietuvių spauda vertai didžiuojasi šia Steigiamojo Seimo pravesta ir kun. M. Krupavičiaus sumaniai įvykdyta reforma. Bet A. Merkeliui atrodo, kad "Lietuvos žemės reformos įstatymas kontroversiškas", o "jo įgyvendinimas dar kontroversiškesnis" (295), nes jis galėjo "suardyti Lietuvos žemės ūkį ir pakenkti jos užsienio politikai" (296). Tačiau žemės reforma ne tik nepakenkė Lietuvos žemės ūkiui, bet jį žymiai pakėlė. O kaip ji galėjo pakenkti užsienio politikai, autorius nenurodo. Tiesa, lenkai dvarininkai per Apaštalų Sosto atstovą arkv. Zecchinį mėgino daryti spaudimą Lietuvos episkopatui, kad sutrukdytų žemės reformos vykdymą, bet vysk. Pr. Karevičius priekaištus atrėmė. (Plg. Kan. M. Vaitkus, Žemės reforma beldžiasi, Tėvynės Sargas, 1949 m. 2-3 nr.). Žemės reforma užkirto kelią Lietuvos kaime plisti komunizmui ir panaikino Lietuvoje lenkinimo lizdus.

A. Merkelis pripažįsta, kad Tautos Pažangos partija vėliau pasivadinusi Tautine Sąjunga, dėl "griežtos opozicijos radikaliam žemės reformos įstatymui" negalėjo pravesti nė vieno atstovo" nei į Steigiamąjį Seimą nei į kitus du seimus" (295). Juk ir 1919 m. A. Smetona, sužinojęs, kad kun. M. Krupavičius, važinėdamas po Lietuvą savo kalbose kelia reikalą nusavinti dvarų žemes ir išdalinti žmonėms, nieko geresnio nesugalvojo, kaip pranešti vokiečiams, kad jį areštuotų. Tik tas gėdingas sumanymas nebuvo įvykdytas, nes Tarybos sekretorius P. Klimas A. Smetonos įsakymo nepersiuntė vokiečiams. (Plg. Dr. D. Jasaitis, Mykolas Krupavičius, Tėvynės Sargas, 1955 m. 2 nr.).

Knygoje nieko neužsiminta apie tai, kad A. Smetona, tapęs prezidentu, tuoj pat ėmėsi gelbėti dvarininkus, kuriuos dar galėjo išgelbėti: padidino žemės normą iki 150 ha ir daugeliui dvarininkų tariamai atlyginimo sąskaiton davė išsikirsti po 25 ha miško. Ir taip retos Lietuvos girios dar daugiau praretėjo, o gauti pinigai už parduotą mišką išleisti užsienyje. Pvz., Naryškinų, kurie iš Rusijos carų buvo gavę Lietuvoje dvarus, įpėdinei Onai 1932 m. iš Lietuvos iždo išmokėta 200,000 litų už nusavintas žemes ir leista išsikirsti 400 ha miško (Bostono "Darbininkas" 1932.I.15, 2).

Įrodymui, kad žemės reformos vykdymas buvęs "dar kontroversiškesnis", Merkelis griebiasi žemos demagogijos. Seime žemės ūkio ministeris kun. M. Krupavičius, užklaustas, kam duodąs žemės, trumpai replikavęs, jog žemės duodąs visiems, tik vieniems bolševikams žemės neduosiąs, nes tai esąs priešvalstybinis elementas. Iš tos replikos autorius daro išvadą, kad kun. M. Krupavičius vienas sprendęs apie Lietuvos piliečių

"valstybingumą ir antivalstybingumą, tai yra tokį labai opų klausimą, kurio kompetencija demokratinėje santvarkoje priklauso tik teismui" (295). Bet A. Merkelis nemalonėjo pažiūrėti į Žemės Reformos įstatymą, paskelbtą Vyr. žin. 1922 m. balandžio 3 d. Nr. 83. Įstatymo paragr. 13 sako: "Kiekvienos savarankiškai gyvenančios bežemių ir mažažemių žemės darbininkų šeimos galva arba savarankiškai gyvenąs atskiras asmuo turi teisės gauti žemės šio įstatymo nustatytomis sąlygomis". O par. 19 sako: "Žemė negali būti duodama: a) svetimų valstybių piliečiams ir b) Lietuvos piliečiams, kurie teismo keliu yra nuteisti už nusikaltimus, jei jiems yra atimtos ar susiaurintos teisės, išskyrus už politinius nusikaltimus rusų ar okupacinių valdžių teismų".

Žemės reformos įstatymą vykdė Žemės Reformos Valdyba per savo įgaliotinius apskričių žemės tvarkytojus, apskričių ir valsčių žemės reformos komisijas. Nepatenkintieji galėjo skųstis Žemės Reformos Valdybai (Plg. Žemės Reformai vykdyti taisyklės, Vyr. Žin. 1922 m. 102 nr.).

Konstitucija. Tikroji Lietuvos konstitucija, kurioje išreikšta tautos daugumos valia yra 1922 m. Steigiamojo Seimo išleistoji. Tai pagrindinis nepriklausomos Lietuvos valstybės dokumentas. Ji nustatė Lietuvai demokratinius pagrindus. Su šios konstitucijos paskelbimu buvo užbaigtas nepriklausomos valstybės atkūrimo darbas. Lietuvos nepriklausomybės istorijoje ji užima vieną iš svarbiausių vietų. Tačiau A. Merkelis pro ją praeina, net nenurodydamas jos turinio. Jis kaltina konstitucijos autorius, kad jie daugiau dairėsi "į kitų valstybių konstitucijas, negu į savo tautos gyvybinius reikalus" (270). Tačiau nepasako, į kokius gyvybinius reikalus jie privalėjo atsižvelgti ir neatsižvelgė. Senų valstybių konstitucijos, nenutrūkstant nepriklausomam valstybiniam gyvenimui, vystėsi šimtmečiais. Tuo tarpu Lietuva, turėjusi garsią praeitį, savo kuriamai konstitucijai nieko negalėjo pasinaudoti iš praeities, kuri buvo jau tolima ir gerokai atitrūkusi nuo atkuriamos Lietuvos valstybės gyvenimo.

Smulkiai aiškindamas vien prezidento A. Smetonos 1928 m. išleistą ir marionetinio seimo 1938 m. konstitucijas bei neduodamas 1922 m. konstitucijos turinio, autorius ir šiuo atveju yra pasielgęs vienašališkai.

Veik nieko nepasakyta apie išleistą tvirtą naują valiutą, kuri ir didžio ekonominio sukrėtimo metu išsilaikė nepajudinama.

Sutartis su Latvija. Vargiai galima sutikti, kad sienų klausimas su latviais "Lietuvai buvo gana palankiai išspręstas" vien todėl, kad lietuvių delegacijai pir mininkavo A. Smetona. Gal būt, kad sienų klausimo su latviais anomis sąlygomis nebuvo galima tinkamiau išspręsti, bet jis Lietuvai nebuvo palankus: lietuvišką Palangos sritį reikėjo prikti grynai lietuviška Ilūkštos derlinga apskritimi ir grąžinti latviams Lietuvos savanorių atkovotą iš bolševikų nuo Zarasų iki Daugpilio sritį.

Laisvių suvaržymas. A. Merkelis piktinasi, kad demokratinių seimų laikais buvo suvaržytos demokratinės laisvės, o ypač galingoji "demokratinės santvarkos jėga — spaudos laisvė". Girdi, toks elgesys rodo tometinės vyriausybės" visišką demokrati-

nį ir valstybinį nesubrendimą" (297), nes A. Smetona už nesilaikymą Kauno miesto ir apskrities komendanto įsakymo, išleisto spaudos reikalu, buvęs nubaustas. Tais laikais buvęs vidaus reikalų ministeris ir gerai pažinojęs to meto Lietuvos padėtį R. Skipitis taip sako: "Mūsų mažą, tik besikuriančią valstybę supo priešai, kurie laukė progos mūsų tėvynę pavergti... O mūsų valstybės aparatas, saugojantis įstatymais nustatytą tvarką, tuomet dar buvo silpnas ir neprityręs ... tik krikščionių demokratu blokas, realiai vertindamas padėti, turėjo drąsos vienu ar kitu būdu laisves suvaržyti arba palaikyti administracijos veiksmus, varžančius laisvę... Toks krikščionių bloko nusistatymas tikrai buvo valstybinis" (Nepriklausomą Lietuvą statant, 279-380).

Bet A. Merkelis nieko neužsimena apie A. Smetonos laikais piliečių laisvių ir ypač spaudos laisvės suvaržymus. Spaudos priežiūra jo buvo pavesta tiems patiems "karo komendantams, kurių bendrasis išsilavinimas nesiekė toliau keturių gimnazijos klasių" ir nedaug išmanančių cenzorių sauvaliavimui. Kai kartais cenzoriai ką nors pražiopsodavo, tai karo komendantai dvigubai atsiimdavo. Kaip būdingą pavyzdį galima nurodyti satyros žurnalą "Kuntaplį", kuris, nuotrauka įrodęs, kad jaunalietuviai buvo nuplagijavę iš vokiečių žurnalo savo garbės žymenį "Trys liepsnos", buvo nubaustas 1,000 litų. Visus kitus laikraščių ir redaktorių nubaudimus čia būtų sunku suminėti, nors A. Merkelis yra suregistravęs visas demokratinės vyriausybės baudas, skirtas tautininkų spaudai (269).

Oportunistai. Remiantis tik Maironio satyra kaltinti, kad, Lietuvos nepriklausomybę atgavus, dauguma valdžios siekė "grynai oportunistiniais (sumetimais), nes, esant valdžioje dau giau galimybių pralobti" (299), nenurodant konkrečiai tos daugumos, yra labai žemo lygio publicistika. Oportunistų visais laikais buvo, yra ir bus. Nemažesni oportunistai buvo ir tie, kurie, aiškiai žinodami, kad neturi daugumos tautos pasitikėjimo, kariuomenės ir policijos pagalba stengėsi laikytis valdžioje kuo ilgiausiai.

Suminėtos krikščionių demokratų bylos, pakenkusios 1926 metų rinkimams. Paminėtas dr. J. Purickis, kuris Vyriausio Tribunolo buvo išteisintas, ir kitos daugiau politinio pobūdžio bylos (302). Tačiau nė žodeliu neužsiminta milijoninė Kauno pašto viršininko Sruogos išeikvojimo byla, buvusio Tautininkų Sąjungos pirmininko ir "Maisto" direktoriaus J. Lapėno bei kitos panašios bylos. Išeikvojimo bylų A. Smetonos laikais buvo pakankamai daug, kurių vienos pateko į teismą, kitos užkliuvo prokuratūroj.

Opozicija. Knygos autorius savotiškai supranta opoziciją demokratinėje santvarkoje. Jis pripažįsta jos neišvengiamumą ir net būtinumą, "nes joje glūdi visa demokratijos esmė". Dar 1913 m. A. Smetona rašė: "Jei nebūtų opozicijos, tai reiktų ją pramanyti" (268). Steigiamojo Seimo laikais Tautos Pažangos partija buvo opozicijoje ir galėjo kritikuoti vyriausybės darbus, nes "nedalyvavo vyriausybėje" (268). Bet kai atsiranda opozicija iš priešingos pusės, ji kaltinama nedemokratiškumu ar net apšaukiama valstybės priešu.

Valstybės Tarybos nario A.

Stulginskio krikščionių demokratų vardu pareiškimas, 1918 m. lapkričio 15 d. Voldemaro vyriausybės deklaraciją svarstant, kad "... kiekvienas katalikų teisių mindžiojimas ir siaurinimas bus kovos obalsis. Kitų neskausime, bet ir savęs skausti neduosime" (261), A. Merkelio išaiškintas, kaip iškrypimas iš "demokratinio kelio į klystkelius" (Ten pat.).

Ir III Seime krikščionių demokratų opozicija koalicinei liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybei beatodairiškai pasmerkta: "Jie patys Seimo darbą trukdė įvairiais paklausimais ir interpeliacijomis, po kurių sekdavo ilgiausios demagogija atmieštos kalbos"... (309). Bet A. Merkelis neprisimena, kad kai kurios tų interpeliacijų buvo pasirašytos ne vienų krikščionių demokratų, bet ir Tautininkų bei Ūkininkų partijos atstovų, kad tos interpeliacijos buvo dėl to, jog kai kurioms politinėms Lietuvos grupėms kryžius buvo baisesnis už raudoną vėliavą, kad vidaus reikalų ministeris V. Požėla sulaikydavo biudžete numatytus išmokėjimus kunigams, kad švietimo ministeris V. Čepinskis leido atidaryti pafrontėje visą eilę lenkų mokyklų, kad raitoji Kauno policija kanopomis trypė lietuvių studentų eitynes. Tačiau A. Merkelis veik nė žodžiu neužsimena socialdemokratų interpeliacijų krikščionių demokratų vyriausybėms dėl kiekvieno areštuoto ir teisiamo Lietuvos komunisto, siekusio valstybės išdavimo. O po gruodžio 17 d. perversmo opozicija pavadinta "perdėm ekstremistinė", "prieš-valstybinė" ir "visuomenėje visiškai neturėjusi pasisekimo" (404). Kitoje vietoje apie A. Smetonos opoziciją taip išsireikia: "Ekonominei ar kuriai kitai krizei ištikus kraštą, susidaro labai palankios sąlygos opozicijai, kurios vyriausias tikslas kritikuoti, diskredituoti ir kompromituoti vyriausybę, inkriminuojant jai nebūtus dalykus" (442).

Ministeriai pirmininkai. Prof. A. Tumėnas, buvęs konstitucinės komisijos pirmininkas, dviejų kabinetų teisingumo ministeris ir teisės mokslų profesorius A. Merkelio supratimu "buvo silpnas ministeris pirmininkas" (269). Bet A. Smetonos laikų ministeriai pirmininkai J. Tūbelis, gen. J. Černius ir ypač kun. V. Mironas mažų mažiausia nebuvo geresni premjerai. Kai kas iš jų demokratiniais laikais tikrai nebūtų turėjęs progos tapti ministeriu pirmininku.

Gruodžio 17 d. perversmas nėra dar reikiamai kritiškai išnagrinėtas, todėl teikia progos kiekvienam laisvai apie jį kalbėti ir jo kaltininkais laikyti, kas patinka. A. Merkelis vyriausiais perversmo kaltininkais laiko krikščionis demokratus. Girdi, 1926 metų vyriausybė "radikaliomis reformomis sukėlė kovingą, jokių priemonių nepaisančią krikščionių demokratų opoziciją, ilgainiui pradėjusią grėsti perversmu" (341). Kitoje vietoje jau aiškiai primetama krikščionims demokratams, kad jie "daugiausia perversmą inspiravo ir organizavo" (340). Nurodo net spalio 16 d. "Ryto" redakcijoje įvykusį slaptą sukilimo reikalu posėdį, kuriame dalyvavę kun. M. Krupavičius, ats. pulk. V. Grigaliūnas - Glovackis, plk. Petruitis ir kiti. Bet autorius šio krikščionių demokratų kaltinimo neparemia jokiu autentišku šaltiniu, jokiu konkrečiu faktu. Tuo tarpu gyveni-

mo įvykiai ir pati perversmo eiga rodo ką kitą.

Kiekviena politinė partija demokratinėje santvarkoje, dalyvaudama rinkimuose ir parlamente, siekia įgyvendinti savo skelbiamą programą per savo vyriausybę. Ir krikščionys demokratai Lietuvoje, kur absoliutę daugumą sudarė katalikai, per rinkimus siekė laimėti daugumą ir įvykdyti savo programą. Jie siekė valdžios teisėtu demokratinių rinkimų keliu. Gi laimėję atstovų daugumą, visą laiką siekė sudaryti koalicines vyriausybės. Jei to pasiekė nevisuomet, tai ne dėl savo kaltės. Yra žinoma, kad 1926 m. rinkimų duomenims paaiškėjus, kariškiai norėjo padaryti perversmą ir siūlė kun. M. Krupavičiui nepaleisti valdžios iš savo rankų. Tačiau jų pasiūlymas buvo griežtai atmestas (Plg. Dr. D. Jasaitis, Mykolas Krupavičius, Tėvynės Sargas, 1955 m. 2 nr., 18). Gen. K. Ladygai papasakojus kun. M. Krupavičiui, kad ruošiamas perversmas, Krikščionių Demokratų partijos centro komitetas tam pačiam kun. M. Krupavičiui pavedė įspėti liaudininkus, kad jų politika sukėlė perversmo pavojų ir kad perversmas jau ruošiamas. (Žiūr. Draugas, 1956 m. gruodžio 12 ir 13 d. nr. nr.). Krikščionys demokratai laikė, kad jaunai Lietuvos valstybei perversmas yra labai žalingas ir pavojingas, tad norėjo, kad jo būtų išvengta. Pagaliau liaudininkai taip pat neturi abejonės, jog tasai perversmas buvo tautininkų darbas. Dr. K. Grinius savo pasikalbėjime su "Naujienų" korespondentu J. Kedainiu net paliudijo, kad tautininkai buvo numatę griebtis perversmo, jei krikščionys demokratai laimėtų, dar prieš 1926 m. rinkimus. Apie tai jau kalbėjo prieš rinkimus A. Voldemaras susiblokavusių partijų — liaudininkų, tautininkų ir Ūkininkų Partijos — pasitarime. Krikščionims demokratams po rinkimų valdžios vairą perdavus liaudininkams, jų rinkimų bloko partneriai tą perversmą įvykdė prieš juos, nes, dr. K. Griniaus nuomone, tautininkai sirgo nepasotinamu troškuliu valdyti.

Krikščionių demokratų vadai viešai yra pareiškę, kad perversmo rengime nedalyvavę, tik po perversmo iš ryto buvę pakviesti į perversmininkų štabą pasitarti. Ir R. Skipitis savo atsiminimuose prisipažįsta neturįs pagrindo tvirtinti, kad "Krikščionių blokas buvo formaliai nutaręs remti perversmą" (Op. ct. 410). Jaunimas, studentai ateitininkai, pasipiktinę žiauriu policijos elgesiu su demonstrantais, aktyviai reiškėsi pačiame sukilime, bet ne jo organizavime. Jei po perversmo krikščionys demokratai rėmė A. Smetonos kandidatūrą į prezidentus, tai ne dėl to, kad "daugiausia tikėjos iš jo laimėsią" (342), bet rinkosi iš dviejų blogybių mažesniąją.

Gruodžio 17-sios perversmą vykdė kariai ir jie, greičiausiai, buvo įsitikinę, kad savo tuo žygiu gelbsti Lietuvą iš pavojaus. Tačiau duomenys rodo, kad karius perversmui daugiausia bus paskatinę tautininkai, siekdami paimti valdžią į savo rankas, nes, būdami mažiausia politinė grupė, teisėtu parlamentiniu keliu nesitikėjo to pasiekti. Tautininkai daugiausia ir pasinaudojo tuo perversmu. (plg. dr. V. Viliamas, op. ct. Tėvynės Sargas, 1957 m. 1 nr., 60).

Pagal R. Skipičio atsiminimuose (op. cit. 40-428) ir pa-

ties A. Merkelio knygoje (327-338) duodamą gruodžio 17-sios perversmo aprašymą šalia kariškių aktyviausi jo dalyviai buvo tautininkai — A. Voldemaras, kuris jau nuo pat vidurnakčio posėdžiavęs perversmininkų štabe (332) ir "jautėsi, kaip ministeris pirmininkas" (R Skipitis, op. ct. 424), bei A. Smetona. Pastarasis, A. Merkelio tvirtinimu, "perversmą organizuojant ir vykdant daug lėmė savo autoritetu kariuomenėje ir visuomenėje" (340). Nors ir ne tautininkas, bet artimas A. Smetonos bičiulis St. Šilingas irgi dalyvavo; jis ir raštą A. Smetonai suredagavo.

Logiškai svarstant neįtikėtina, kad krikščionys demokratai būtų buvę vyriausi perversmo iniciatoriai ir būtų nepasirinkę nė vieno iš svarbiausių vyriausybės postų — prezidento ar ministerio pirmininko. Ir po perversmo įvykiai parodo, kas skubėjo pasinaudoti perversmo vaisiais: 1927 m. vasario 6 d. Kaune įvykęs Tautininkų Sąjungos skyrių pirmininkų pasitarimas pirmiausia pareikalavęs "paleisti Seimą, pakeisti konstituciją ir Seimo rinkimų įstatymą" (343). Kam tokie nutarimai buvo reikalingi ir naudingi? Ar krikščionims demokratams?

Daug ką pasako ir A. Smetonos laikysena III-me Seime. "Atrodė, rašo Skipitis, kad jis visai nenorėjo gilintis į Seime svarstomus dalykus ... Jis keliais atvejais mane įtikinėjo, jog Seimo atstovai nepribrendę valstybiniams uždaviniams spręsti, kad mūsų tauta dar nėra tiek politiniai išprususi, kad galėtų demokratiniais balsavimais išsirinkti tinkamą Seimą, kad iš viso kažin ar betinka mūsų laikams demokratinė valdymosi forma" (Op. ct. 416). R. Skipičio pastangos iškelti demokratijos pirmenybes A. Smetonos visai nedominę. Jo mintyse brendo diktatūros idėja.

Valstybės Vadas. A. Merkelis įvairiais būdais stengiasi įrodinėti, kad Gruodžio 17 d. perversmo vykdytojų A. Smetona buvo paskelbtas Valstybės Vadu ir jam patikėtas lietuvių tautos likimas. Skaitant perversmo aprašymą (327 - 338), peršasi išvada, kad ne kariškių, kurie vykdė perversmą, bet siekiančių atsistoti valstybės priekyje asmenų buvo iš anksto jau apgalvotas Valstybės Vado titulas. Patį raštą kariuomenės vardu suredagavo, vėliau tapęs Lietuvos autoritetinio režimo vyriausiuoju architektu, teisininkas St. Šilingas. Jis žinojo, ką rašo. Kariškiams žodis "vadas" yra labai įprastas: kariuomenės vadas, divizijos vadas, pulko vadas. Taigi prezidentą galima vadinti valstybės vadu. Ir St. Šilingo suredaguotame rašte valstybės vado titulas pavartotas gana nežymiai. Tuo tarpu A. Smetonos atsakyme vado titulas aiškiai pabrėžtas: "pasiėmęs Valstybės Vado pareigas eiti jas tol, kol pati tauta, teisėtu keliu pašaukta, išves kraštą iš susidariusios padėties" (330). Valstybės Vado planuotojų kortas sumaišė atvykę į perversmininkų būstinę adv. R. Skipitis ir V. Sidzikauskas. Po rašto įteikimo R. Skipitis St. Šilingui pastebėjęs: "Mes teisininkai neturėtume laužyti valstybės konstitucijos". St. Šilingas atkirtęs: "... Geriau paaukoti konstituciją valstybei, negu valstybę konstitucijai" (333). Tačiau R. Skipičio ir V. Sidzikausko pastangomis bent laikinai buvo išgelbėta konstitucija: prezidentas K. Grinius pavedė A. Voldemarui sudaryti vyriausybę ir atsistaty-

dino. A. Smetona buvo seimo išrinktas nauju prezidentu, o ne Valstybės Vadu. Tik A. Smetona, išrinktas prezidentu, nesilaikė duotos priesaikos laikytis konstitucijos, ją sulaužė, paleidęs seimą ir veik dešimt metų valdęs kraštą be jokio seimo, net be jokios iš šalies kontrolės, visą valdžią sutelkęs savo rankose. 1933 m. gruodžio 15 d. tautininkų suvažiavimas A. Smetonai suteikė "Tautos Vado" titulą, kuris tautininkų tarpe ir jų spaudoje buvęs labai populiarus.

1928 metais A. Smetonos paskelbta konstitucija nieko bendro neturėjo su prezidentine demokratija, kurios idėją jis pats spaudoje kėlė Steigiamojo Seimo metu (270). Ir A. Merkelis abejoja, ar 1928 m. konstitucija buvusi demokratiška (365). Jau pats faktas, kad prezidentas išleido konstituciją, yra antidemokratiškas. 1931 m. gegužės 2 d. paskelbtas savivaldybių įstatymas, pagal kurį visi savivaldybių darbai, "Židinio" apžvalgininko nuomone, "turint gero noro ir energijos, galėjo būti atlikti vidaus reikalų ministerio" (1931, 6 nr. 529). Ir tų pačių metų lapkričio 25 d. paskelbtas Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas, kuris, pasak A. Merkelio, buvo "labai svarbus esamam režimui išlaikyti, suteikiant jam teisines normas" (391). Juo prezidento rinkimai buvo pavesti paties prezidento skirtam vidaus reikalų ministeriui ir jo patikėtiniams apskričių viršininkams vykdyti. Tie du įstatymai savo dvasia labai gimininga Napoleono III išleistiems įstatymams, kurių pagalba jis įkopė į imperatoriaus sostą. Marionetinio seimo rinkimams iš anksto pasirengta, apsisaugojant nuo opozicijos. 1936 m. vasario 1 d. išleistas naujas draugijų įstatymas, "žymiai suvaržąs jų veikimo laisvę ir jų priežiūrą pavedąs vidaus reikalų ministeriui" (450). Tuo įstatymu pasiremiant, vasario 6 d. uždarytos visos politinės Lietuvos partijos, išskyrus tik tautininkų partiją. Gegužės 9 d. paskelbtas Seimo rinkimų įstatymas, pagal kurį kandidatus į Seimo atstovus turėjo teisę siūlyti tik apskričių tarybos ir apskričių teisėmis miestų valdybos. Taigi ir seimo atstovų rinkimai, kaip prezidento rinkimai, pavesti vidaus reikalų ministeriui ir jo patikėtiniams. 1936 metų seimo rinkimų įstatymu su mažais pakeitimais lengvai galėjo pasinaudoti 1940 metų Lietuvos okupantai. 1936 m. buvo išrinkti "tautininkai arba jiems prijaučią" (454), o 1940 m. į liaudies seimą — komunistai arba jiems prijaučią.

A. Merkelio aiškinimas, kad A. Smetona Valstybės Vado principą stengėsi pagrįsti istoriškai (404), niekuo nepagrįstas. Kitoje vietoje jis pareiškia abejonę, ar A. Smetonos diktatūrinis, sušvelnintai autoritetiniu vadintas, režimas Lietuvai tiko (374). R. Skipitis pripažįsta, kad demokratinė santvarka "geriau atitiko mūsų tautos psichologiją, negu po to atėjęs vadizmas" (Op. ct. 408). Ir vyriausi Gruodžio 17 d. perversmo vykdytojai plk. J. Petruitis bei gen. P. Plechavičius nemanė A. Smetoną pastatyti visam laikui "Valstybės Vadu". Jie, pastebėję A. Smetonos diktatūrinius planus, greit perėjo į opoziciją ir buvo pašalinti iš kariuomenės. Gen. P. Plechavičius, atleistas iš kariuomenės, turėjo drąsos nueiti pas M. Sleževičių ir atsiprašyti jį, siūlydamas "perversmą atversti atgal". Tik M. Sle-

ževičius, atsižvelgdamas į pavojingą Lietuvai padėtį, pasiūlymą atmetė. (Plg. Mykolas Sleževičius, 1954 m. 317).

Nesileisdamas į platesnius A. Merkelio tvirtinimų aiškinimus, kad A. Smetona siekęs tautos vienybės, konsolidacijos, ugdęs taurios asmenybės tautos vadus, čia pacituosiu žinomo žurnalisto bei visuomenininko J. Keliuočio 1935 m. pareikštas mintis po įvykusio pasaulio lietuvių kongreso "Naujoje Romuvoje" (33-34 nr.).

"... Taip ir praėjo pirmas pasaulio lietuvių kongresas niekam blogo nepadaręs, bet ir nieko naujo, nieko ryškesnio ir drąsesnio nepradėjęs. Jis praėjo toj pačioj neryžtingumo, neapsisprendimo ir palaidumo dvasioj, kuria nudažytas visas mūsų gyvenimas".

"Dėl tokių faktų turime giliai pagalvoti ir galop ryžtis nors drąsesniam veiksmui. Juk nei viena būtybė, norinti turėti vaisingą, prasmingą ir dinamišką gyvenimą, negali gyventi tokiu neapsprendimu, tokiu svyravimu ir tūpčiojimu vietoje. Juk tai pūvimas, o ne gyvenimas; tai stenėjimas, o ne žygiavimas ... Tad kam dabar mums patiems save pančioti ir savo jauną energiją dusinti?"

"Na, pagalvokime, kogi mes dabar norime? Visi kalbame apie tautinę konsolidaciją, t. y. apie visų geros valios lietuvių sutelkimą darniam kultūriniam, tautiniam ir valstybiniam darbui. Vadinasi mes jos norime, jos ilgimės ir apie ją nuolat svajojame. Tai kamgi taip ilgai delsiame? ... Kas nors mums trukdo? ...

"Arivistai trukdo? Jie vagia. Jie neteisėtai pasipuošia laurais. Jie grobsto vietas. Jie šmeižia visus šviesesnius ir gabesnius žmones, kad su jais nereiktų dalintis vietomis ir varžytis dėl įtakos...".

"... Juk kad sumažėtų išeikvojimai, pasisavinimai ir visos kitos aferos, reikalinga griežta atitinkamų organų vieša spaudos kontrolė ir griežtas vagių izoliavimas iš viešojo gyvenimo. O dabar yra organizacijų, kurios vagis priimdinėja savo nariais, pasitaiko laikraščių, kurie vagiui, norėdami sušvelninti užsitarnautą bausmę, apšaukia jį dideliu rašytoju ir nuolat rengia įvairius jo jubiliejus; yra vagių, kurie kviečiami į viešų iškilmių garbės prezidiumus; ... Skirstydami vietas ir stipendijas, tik pašalinkime visokį protekcionizmą ir partiškumą, o pradėkime rinktis tik gabiausius, geriausiai pasirengusius ir doriausius žmones, tuojau įstaigose atsiras gabesnių ir šviesesnių žmonių, tuojau pas jaunimą atsiras didesnis darbo pamėgimas...".

"Paprastai jaunoji generacija atnaujina tautos gyvenimą ... Bet ar mūsų jaunuomenė rengiama tokiai reikšmingai misijai? Ar nuoširdžiai laukiama iš jos to naujojo žodžio? Priešingai, dažnai jos bijoma, išgąstaujama jos revoliucingumo ir jos dinamiškumas stengiamasi slopinti, o ne ugdyti. Jieškoma joje ištikimų sau pakalikų, kurie tik kaip papūgos aklai kartotų savo vyresniųjų žodžius ir pataikautų kiekvienai jų silpnybei".

Toliau J. Keliuotis nurodo Italijos pavyzdį, kur vykstąs tikrai dinamiškas gyvenimas, kur nereikią "nuolat įtikinėti, kad Mussolini yra didelis valstybės vadas", "nebijoma ir tautos kontrolės", niekas ten neskelbiąs, kad tik keli yra išmintingi, o kiti visi kvailiai", neniekinamas prieš jį buvęs laikotar-

pis. o tik skelbiama, kad jame brendo naujoji galinga Italija".

J. Keliuočio straipsnis vaizdingai apibūdina A. Smetonos diktatūrinius laikus ir nereikalauja papildomų komentarų.

Tautininkų partija. A. Merkelis gerokai painiojasi, aiškindamas Tautininkų Sąjungos apolitiškumą (402), kad ji neturėjusi įtakos "vyriausybės vedamai politikai..." (399), kad ji buvusi tik tarpininkė tarp vyriausybės ir visuomenės (403). Bet prezidento rinkimuose "jau daug galėjo lemti ir, be abejo, lėmė tautininkai, kurie jau buvo gana gerai organizuoti" (394). Tautininkų sąjungos įstatai buvo perredaguojami ne sąjungos išrinktos komisijos, bet Valstybės Taryboje ir St. Šilingas vakarais eidavęs į prezidentūrą konferuoti su A. Smetona, J. Tūbeliu ir kitais tautininkų įstatų reikalu. Tautininkų Sąjungos įstatų pagrindinius dėsnius formulavo A. Smetona ir jis buvo išrinktas vyriausiu sąjungos vadu (399-401). 1936 metais išrinkto seimo sudėtis politiniu atžvilgiu buvo... "vienoda: daugumas narių buvo tautininkai arba jiems prijaučią" (454). Uždarius politines partijas krašte teliko tik viena politinė organizacija — Lietuvių Tautininkų Sąjunga (450).

Gen. P. Kubiliūno sukilimas, vykdytas 1934 m. birželio 7 d., irgi neteisingai aprašytas. A. Smetonos monografijoje pasakojama, kad gen. P. Kubiliūnui nuvykus į prezidentūrą, prezidentas nedavęs jokių pažadų pavesti A. Voldemarui sudaryti vyriausybę ir, būdamas apsuptas kariuomenės dalinių, griežtai atsisakęs kalbėti (426). Yra dar to įvykio nešališkų liudininkų, kurie gerai atsimena, kaip gen. P. Kubiliūno sukilimas vyko. Kaip tik jame dalyvavę karininkai ir smerkė gen. P. Kubiliūną, kad jis perlengvai pasitikėjęs A. Smetonos pažadu sudaryti naują vyriausybę ir atitraukęs karines sargybas nuo prezidentūros. Gi prezidentas, pasijutęs laisvas, susisiekė su sau patikimais žmonėmis ir įsakė likviduoti sukilimą. Ir šį kartą A. Smetona sulaužė duotą žodį.

J. Tūbelio ūkio politika. J. Tūbelis, pasak A. Merkelio, turėjęs sveiką kraštui ekonominės politikos požiūrį, jis "iš viso buvo priešingas betkurioms užsienio paskoloms, o ypač ginklavimosi reikalams..." (439). Kad J. Tūbelis buvęs priešingas bet kokioms užsienio paskoloms, gali būti ir tiesa. Tačiau prie to tenka pastebėti keletą dalykų. Visų pirma nevisuomet beatodairinis priešingumas paskoloms yra finansinės išminties ženklas. Paskolos ginklavimuisi J. Tūbelio ministeriavimo laikais gal ir nebūtų buvę tikslu, nes techninė pažanga mūsų sekmingo gynimosi galimybes didesnio konflikto atveju buvo labai žymiai sumažinusi. Tačiau ir tai dar ne aksioma — nepriklausomybės kūrimo laikais mes skolinomės ginklams, ir tai išėjo į naudą. Bet paskolos krašto ūkiui išvystyti ir kultūrai pakelti daugeliu atvejų kaip tik yra tikras ūkio politikos kelias. Ar tasai kelias ir J. Tūbelio ministeriavimo laikais nebūtų buvęs Lietuvai naudingesnis, kaip priešingumas "betkurioms užsienio paskoloms", A. Merkelis nėra įrodęs, o tuo pačiu nėra įrodęs ir J. Tūbelio tikros ar tariamos ūkio politikos išmintingumą. Jo ekonominę politiką ne vienas ekonomistas — A. Rimka, J indrišiūnas ir kt. — yra nepalankiai

vertinę. Ne iš vieno rimto asmens teko girdėti nuomonę, jog J. Tūbelis tinka būti apskrities agronomu, bet ne ministeriu pirmininku ar finansų ministeriu. Tai viena. Antra, kad J. Tūbelio finansų ministeriu ir ministeriu pirmininku buvimo laikais Lietuvos įsiskolinimas nemažėjo, bet didėjo. Tasai įsiskolinimas savo viršūnę pasiekė 1939 m.: 134,146 mil. litų — 68, 915 mil. litų užsieny ir 65,231 mil. litų vidaus. A. Merkelio niekinamais seimų laikais Lietuvos biudžetas buvo ne tik subalansuojamas, bet kartais net ir su perteklium — 1924 m. su 3.47 mil. litų. Mokamos buvo nepriklausomybės kūrimo laiku padarytos skolos — išpirkta pirmoji vidaus paskola, 1919 m. nepaprastoji krašto gynimo reikalams paskola, valstybės iždo skolos laikštai, išmokėtos skolos Anglijai ir Prancūzijai ir sutvarkytas skolos mokėjimas JAV, 1924 m. įmokant 1,049,918.97 dol. ir toliau mokant sutartomis metinėmis ratomis. Taigi tautininkai perėmė Lietuvą valdyti be jokių žymesnių skolų. Tūbeliui Lietuvos ūkį betvarkant, kaip matėme, skolos labai žymiai išaugo. Būdamas priešingas užsienio paskoloms, jis vis dėlto neišvengė Švedų degtukų tresto 60 milijonų litų paskolos, už kurią reikėjo švedams atiduoti degtukų monopolį, ir mūsų piliečiai net neteko teisės vartoti žiebtuvėlį — sugauti jį vartojant, turėjo mokėti 5 litus baudos. Vėliau, tur būt, vengdamas antros tokios pat paskolos, J. Tūbelis išrado kaip prasimanyti pinigų ir laikantis savo priešingumo "betkokioms užsienio paskoloms" — įvedė atskaitymus biudžetui subalansuoti iš tarnautojų atlyginimo, visai neklausdamas, kaip po to atskaitymo savo biudžetą subalansuos tarnautojai. Ir blogiausia ne tai, kad buvo skolinamasi užsieny bei atskaitoma iš tarnautojų atlyginimo, bet kad taip susidarę sumos nevisuomet reikiamu mastu patarnavo mūsų ūkio kėlimui ir kultūrinei pažangai. Perdidelis procentas valstybės lėšų nevisuomet ėjo pateisinamoms išlaidoms — kaip tautininkų galios ugdymui ir išsilaikymui valdžioj.

Suvalkijos ūkininkų streiką, vieną iš tamsiausių A. Smetonos vyriausybės dėmių, A. Merkelis, nesiskaitydamas su tikrais įvykiais, šališkai aprašo, suteikdamas jam vien komunistinį atspalvį (443-446). Tiesa, komunistai visada stengiasi prie bet kokio krašte pasireiškiančio neramumo prisiplakti, drumsti valstybės vidaus gyvenimą, bet Suvalkijos ūkininkų streikas toli gražu nebuvo komunistų inspiruotas nei jų vadovaujamas. Rėmimasis beveik tik komunistų išleistais šaltiniais bei literatūra, aprašant minėtus įvykius, neišlaiko jokios istorinės kritikos. 1935 m. spalio 12 d. buvusių Lietuvos prezidentų ir ministerių pirmininkų įteiktame memorandume prezidentui A. Smetonai pasakymas, kad "sunkios krašto būklės ir ekonominio skurdo slegiamus piliečius bando panaudoti savo tikslams Lietuvos nepriklausomybės priešai ir tamsūs neatsakingi elementai" (446) buvo tik konstatavimas esamos nenormalios ekonominės būklės, bet ne "smarkus valstiečių streiko nuvertinimas" (ten pat.).

Knygos autorius kalba apie streikuojančių ūkininkų vykdytą terorą priversti neklaužadas laikytis streiko, bet nė žodeliu neužsimena apie Suvalkijos ūkininkų prašymus vyriausybei ati-

dėti skolų bei mokesčių mokėjimą ir nekreipimą į tuos prašymus dėmesio, apie ūkininkų delegacijos pas J. Tūbelį nepriėmimą, apie policijos žiaurumą susidūrimuose su ūkininkais (J. Gustaitis, gindamas savo sūnų, nušautas septyniais šūviais ir keliais net iš užpakalio). Būta ir provokacijų: vienas iš tų provokatorių šiandien Lietuvos okupantams rašo lietuvių sukilimų istorijas pagal Maskvos skonį, o antras gyvena Pietų Amerikoje. Po keturių ūkininkų sušaudymo A. Smetona nesiteikė priimti buvusio Lietuvos prezidento dr. K. Griniaus delegacijos (plg. Liet. Enc. XXIX, 242).

Gen Stasys Raštikis. Knygoje daug vietos paskirta buvusiam Lietuvos kariuomenės vadui gen. St. Raštikiui. A. Merkelis, kalbėdamas apie gen. St. Raštikio paskyrimą kariuomenės vadu, sumini visas jo kaip vado doryves: "Jis buvo gabus, darbštus, tvarkus, tvardus, griežtas, drausmingas, energingas, veržlus, kupinas plačių sumanymų..." (437). Bet kai gen. St. Raštikis, kaip kariuomenės vadas, parodė savo tvirtą nugarkaulį, siekdamas kariuomenės reformų, o vėliau reikalaudamas sušaukti seimą bei valstybei pavojaus metu siūlydamas sudaryti koalicinę vyriausybę, tada jis vertinamas jau visai priešingai. Jis "nekurtuaziškai, grasinančiai ir ultymatyviai" kalbėjęs prieš vyriausybės narius" (438). "Jis į kariuomenės vadus iškilo staigiai, kaip koks meteoras" (538). Mėgdavęs daug rašyti ir moralizuojančiai kalbėti ir šiuo atveju "kariuomenės vado asmenyje labiau ryškėdavo buvęs Kauno kunigų seminarijos klierikas negu Berlyno generalinio štabo akademiją baigęs akademikas... savo rašiniais ir savo kalbomis siekė populiarumo... A. Smetonai nepatiko kariuomenės vado pernelyg didelis populiarumo siekimas... Populiarumas nėra jokia vertingumo ir autoritetingumo išraiška, o tiktai taikstymasis daugumai" (538). Tada kaip suderinti paskutinius žodžius su A. Smetonos siekimu tautoje populiarumo stipria tautininkų spaudos propaganda ir kalbomis, kurias turėdavo visi laikraščiai spausdinti. St. Raštikis, siekdamas populiarumo, "nė juste nepajuto, kaip pasidarė krikščionių demokratų įrankiu, kuriuo šie siekė sunaikinti A. Smetoną" (539). Pastarajam kaltinimui neduodama konkrečių įrodymų.

Nesigilinant į tolimesnius A. Merkelio pasakojimus apie kariuomenės vadą, reikia priminti dar vieną jo knygoje netikslumą apie St. Raštikio laikyseną paskutiniame Lietuvos vyriausybės posėdyje. A. Merkelio tvirtinimu ginkluoto pasipriešinimo Sovietų Rusijos ultimatumui klausimas "buvo nulemtas buvusiojo kariuomenės vado gen. St. Raštikio ir esamojo — gen. V. Vitkausko, abiem vieningai pareiškus, kad tokiam žygiui kariuomenė esanti neparuošta" (575). Tuo tarpu St. Raštikis savo atsiminimuose rašo, kad jis patyręs iš generalinio štabo viršininko gen. Pundzevičiaus, kad "kariuomenė nesanti gavusi jokio parengiamojo įsakymo, kad **kariuomenė vykdanti normalią taikos meto mokymo programą** (mano pabr., P.), kad kariuomenės vado įsakymu pulkų kulkosvaidžių kuopos ir prieštankiniai pabūklai esą ne pulkuose, bet atlieka šaudymus poligonuose" (Kovose dėl Lietuvos, II, 24) Į prezidento paklausimą jis atsakęs, kad atsižvelgiant į neparuoštą kovai kariuomenę ir tu-

rint tik dvi valandas iki ultimatumo priėmimo, pasipriešinimas negalimas (Ten pat.). Atrodo, kad blogiausiu laiku prezidentas A. Smetona pasirinko naują kariuomenės vadą ir dar tokį, kuris nuėjo drauge su okupantais. Sunku šiandien pasakyti, ar St. Raštikis, būdamas kariuomenės vadu, kritišku valstybei momentu būtų vykdęs "normalią taikos meto mokymo programą". O naujasis vadas galėjo ir sąmoningai išsiųsti ginklus iš pulkų į poligonus, kad palengvintų priešui įvykdyti savo planą.

Santykiai su Katalikų Bažnyčia paminėti labai paviršutiniškai. Kiek plačiau užsiminta apie sudarytą A. Smetonos su Apaštalų Sostu konkordatą, kuris buvęs "svarbus tiek vidaus, tiek ir užsienio politikos atžvilgiu. Jis gerokai kėlė tuometinės Lietuvos vyriausybės prestižą, kuris jai taip buvo reikalingas, kad galėtų išsilaikyti" (358). Sudarytu konkordatu katalikiškame Lietuvos krašte "suteikiama Katalikų Bažnyčiai visiška laisvė tvarkytis pagal savo kanonus..." ir "Lietuvos vyriausybė taip pat siekė gerinti savo santykius su dvasininkais ir mažinti jų politinę veiklą" (357). Tačiau Lietuvos katalikai neilgai džiaugėsi konkordatu jiems garantuota laisve. Katalikų Veikimo akcija, kuriai buvo užtikrinta laisvė, tuoj pradėta persekioti; vienas jos narys — moksleiviai ateitininkai — uždaryti, antrojo — kaimo jaunimo "Pavasario" Sąjungos veikla suvaržyta, kunigų pamokslai bažnyčiose policijos sekami ir už pasisakymą prieš katalikų teisių pažeidimą kunigai baudžiami, katalikiškos mokyklos uždarytos, Teologijos-Filosofijos fakultetas, kuris rengė katalikus intelektualus, suvaržytas, Katalikų Universiteto atidaryti neleista, 1931 m. buvo nutraukti santykiai su Apaštalų Sostu ir atnaujinti tik 1940 m., kai Lietuvos nepriklausomybė jau buvo pavojuje. Katalikų teisių pažeidimas Lietuvoje buvo plačiai komentuojamas ir užsienio spaudos, kas nebuvo valstybei naudinga. Kunigai, kurie gynė katalikų teises prieš vyriausybę, buvo laikomi politikieriais, kenkią valstybei ir Bažnyčiai. O kad 1936 m. į seimą buvo išrinkti trys kunigai ir kun. V. Mironas buvo ministeriu pirmininku — nebuvo laikoma kunigų politika.

Santykiai su Amerikos lietuviais plačiau aprašyti, A. Smetonai, kaip tremtiniui, atvykus į JAV. Daromi priekaištai Amerikos lietuvių organizacijoms, ypač katalikų ir socialistų, o dar daugiau kunigams, kurie "griežtai atsisakė dalyvauti Lietuvos prezidentui priimti komitete" (650). Tačiau A. Merkelio paskelbtas komiteto narių sąrašas rodo, kad jame dalyvavo ne tik tautininkai, bet ir katalikai, sandariečiai bei nepriklausomieji. Kad vietomis kunigai šaltai sutiko A. Smetoną, netenka tuo stebėtis. Reikia atsiminti anksčiau buvusius įtemptus santykius tarp Amerikos katalikų organizacijų bei kunigų ir A. Smetonos vyriausybės. Kaip dėl katalikų teisių varžymo Lietuvoje, taip ir dėl santykių sunormavimo su Apaštalų sostu Amerikos katalikai daug rūpinosi, daug memorandumų, prašymų, protestų yra pasiuntę Lietuvos vyriausybei ir nėra nė į vieną jokio atsakymo gavę. Pvz., 1937 m. vasario 16 d. Kunigų Vienybės pirmininkas kun. (dabar prelatas) J. Balkūnas rašte prezidentui A. Smetonai suminėjo katalikams visas daromas skriaudas, ypatingai pabrėždamas Apaštalų Sosto

nuncijaus nebuvimą Lietuvoje. Lietuviams esą gėda, kad protestantiškuose kraštuose Latvijoje ir Estijoje yra Vatikano pasiuntinys, o katalikiškoje Lietuvoje nėra. Amerikos lietuvių veikėjams tenka sunkiai kovoti už išeivių lietuvybės išlaikymą. Išeivių lietuvybės centras yra Lietuva, ir ji daugiau simpatijų laimėtų Amerikos lietuvių tarpe, jei Lietuvos vyriausybė sunormuotų santykius su Vatikanu. Ir į tą raštą nebuvo atkreiptas dėmesys.

Šia proga verta priminti dar kitą dalyką — A. Smetonos vyriausybė labai maža kreipė dėmesio į Amerikos lietuvių tautinės sąmonės išlaikymą. Amerikos Kunigų Vienybės įkurta ir palaikoma "Motinėlės" draugija ir Katalikų Federacijos stipendijų fondas surinko nemaža pinigų ir išleido visą eilę Lietuvos lietuvių į mokslą. Net ir Smetonaitė Šveicarijoje mokėsi Katalikų Federacijos pinigais. A. Smetona tačiau nepasirūpino, kad didesnis Amerikos lietuvių seselių, kunigų bei pasauliečių skaičius galėtų studijuoti Lietuvoje. Šiandien turime keturias seseles, studijavusias Lietuvoje "Motinėlės" lėšomis ir žinome, kokios jos didelės patriotės, kaip gražiai atsiliepia apie Lietuvą. O jei mes turėtume ne keturias, o keturis šimtus jų, kokia būtų galinga lietuvybės išlaikymo armija. Jei prie to pridėtume dar kelias dešimtis Lietuvoje baigusių kunigų ir pasauliečių, tai nereiktų dabar taip sielotis ir kaltinti tuos, kurie ne tik savo akimis nėra matę Lietuvos, bet savo laiku nemaža blogo apie ją yra girdėję. Sakykime, jei bent pusė milijono kas metai būtų buvę skirta Amerikos lietuvių stipendijoms, tai įdėtas kapitalas šimteriopai būtų grąžintas. Tačiau ne tik nepasirūpinta minėtomis stipendijomis, nepasiųstas gerai nusivokiąs pedagoginiuose klausimuose specialistas susipažinti su parapinių mokyklų padėtimi, bet dar atvykusiems Amerikos lietuvių vaikams studijuoti Lietuvoje buvo daromi visokie apsunkinimai, kaip svetimšaliams. Ne vienas po tokios patirties išvyko atgal metęs studijas Vytauto D. universitete. Kas tuomet pasėta, dabar mes piauname.

Ar politinės partijos yra laikinis reiškinys. Pabaigoje tenka dar priminti būdingą A. Merkelio politinio gyvenimo supratimą, kuris kaip tik ir nuspalvina visa jo knygą. Autorius, užbaigdamas knygą, dar kartą prisimena įvairių asmenų prieštaraujančius A. Smetonos vertinimus. Girdi, visi tie A. Smetonai priekaištai yra daromi "daugiausia sroviniais sumetimais... A. Smetonos kontroversija dings tik tuomet, kai galutinai išnyks ją keliančios priežastys — buvusios politinės srovės, kurios juk yra nepastovus ir laikinis reiškinys" (679). Jei savo laiku Lietuvoje buvo palikta viena politinė srovė ir pagal jos kurpalį buvo norima auklėti visą tautą, tai dar nereiškia, kad politinės srovės yra laikinis reiškinys. Kaip nėra visos žmonijos vienos tikybos, vienos pasaulėžiūros, taip nėra ir vienos politinės partijos. Pasaulėžiūrų, politinių nusistatymų bei nuomonių įvairumas yra kiekvienos tautos ir visos žmonijos pažangos variklis. Vienodas galvojimas yra jau ne pažanga, bet stagnacija. Tautų istorija rodo, kad visais laikais visuomenė buvo susigrupavusi į atskirus politinius vienetus ir netenka abejoti, kad ir ateityje išliks tas politinis pasiskirstymas.

Pr. Pauliukonis

KNYGA APIE ANTIKRISTĄ IR JO VALSTYBĘ

Neseniai pasirodė Antano Maceinos knyga "Niekšybės paslaptis". Antrinėj knygos antraštėj pažymėta, jog tai "Antikristas istorijoje pagal V. Solovjovo pasakojimą".

V. Solovjovo pasakojimas

Čia kalbamasis V. Solovjovo pasakojimas yra jo "Trijų pokalbių" baigiamoji dalis, kurioje Solovjovas pasakojimo forma išdėstė savo istorijos sampratą.

Solovjovo akimis pasaulio istoriją sudaranti kova tarp gėrio ir blogio. Jų tikrovinės išraiškos esą Kristus ir antikristas, nes Solovjovo pažiūra blogis esąs ne paprastas trūkumas, bet pikta jėga, sąmoningai siekianti sunaikinti pasauly gėrį. O kadangi gėriui pasauly atstovauja Kristus, ta piktoji jėga ir siekianti pašalinti be pėdsakų iš pasaulio Kristų.

Solovjovui atrodė, jog šioje tikrovėje blogis laimįs. Tačiau tasai jo laimėjimas esąs laikinis — antrą kartą į pasaulį atėjęs, Kristus blogį galutinai nugalėsiąs ir įkursiąs Dievo karalystę, kurią tūkstantį metų kartu su Kristumi valdysią išlikę gyvi ir iš mirusiųjų prikelti antikristo nužudyti krikščionys bei žydai.

Savo istorijos sampratai vaizdingai išdėstyti V. Solovjovas ir parašė "Trumpą pasakojimą apie antikristą. Jame vaizduojama, kaip velniažmogis — velnio įkvėpiamas ir stiprinamas asmuo — pasidaro pasaulio valdovu. Jis įveda antikristinę tvarką ir persekioja visus, kas jai nepritaria. Tačiau dauguma — net krikščionių vadų — jam pritaria. Prieš stoja tik saujelė krikščionių su popiežium Petru II, ortodoksų vyskupu Jonu ir protestantų vadu profesorium Paulium prieky.

Tačiau už pasipriešinimą antikristui jie persekiojami ir žudomi ligi antrojo Kristaus atėjimo.

Pagaliau Kristus antrą kartą ateina į žemę, nugali antikristo pajėgas, prikelia mirusius savo ištikimuosius, ir prasideda Jo tūkstančio metų karalystė.

Kaip matome, šio Solovjovo pasakojimo atrama yra Šv. Raštas, ypačiai šv. Jono Apreiškimo knyga. Čia turime visus svarbiuosius jojo minimus dalykus — antikristo atėjimą, didelę apostaziją, krikščionių persekiojimą, antrąjį Kristaus atėjimą ir kitus panašios rūšies.

Šv. Jono Apreiškimo knygos tyrinėtojai nėra vienos nuomonės, kokį laikotarpį apaštalas joje aprašė. Vieni joje mato pasaulio pabaigos aprašymą, kiti mano, jog ten apaštalas kaip tik kalba apie savo gyventąjį laikotarpį, gi tretieji prieina išvados, kad ši knyga nėra susijusi su jokiu paskiru laiko tarpsniu, o skirta visiems laikams. V. Solovjovas į šią knygą yra pažiūrėjęs kaip į pasaulio pabaigos įvykių apreiškimą.

Šv. Jono knygoj aprašomų dalykų Solovjovo samprata nėra originali. Jo pasakojime ryškus įsitikinimas, jog pasaulio pabaiga arti, jau buvo savas daugeliui pirmųjų krikščionių. Tikėjimas, jog Kristus, antrą kartą atėjęs, įkursiąs nuo pikto išvaduotoj žemėj tūkstantį metų trūksiančią Dievo karalystę, kurioje Jis viešpatausiąs su iš mirusiųjų prikeltais šventaisiais, taip pat yra žinomas jau nuo pirmųjų krikščionybės amžių. Krikščionybės istorikų teigimu tikėjimas tos karalystės atėjimu susidaręs žydų rabinų mokslo, kad Kristus būsiąs ir žemiškasis karalius, įtakoj. Ir šios bei kitos su jomis susiję pažiūros tu-

rėjo kuone visais laikais sekėjų, kartais net labai užsidegusių. Ypač kai kurios protestantų sektos labai uoliai skelbia, kad pasaulio pabaiga esanti jau čia pat. Kitkart viena vokiečių protestantų grupė, tikėdama, kad Kristus jau greitu laiku vėl ateisiąs, nuvyko net į Palestiną, kad to atėjimo laiku būtų arčiau Jo. Tačiau iš antrosios pusės pažymėtina, jog tikėjimas į pikto visuotinį pasaulį įsigalėjimą, greitą pasaulio pabaigą, tūkstančio metų Kristaus karalystę nuo pikto išvaduotojo žemėje, nors kartais tuo tikėjo ir gana žymių Katalikų Bažnyčios narių, nei krikščionybės pradžioje, nei vėliau niekad nebuvo Bažnyčios mokslo ir apaštalinės tradicijos dalis.

A. Maceinos knygos turinys

Solovjovo pasakojimą nagrinėjanti A. Maceinos knyga pradedama įvadu "Solovjovo lūžis", kuris susideda iš dviejų skyrelių: 1. Utopinis istorijos vaizdas, 2. Krikščioniškasis istorijos vaizdas. Čia supažindinama, kaip Solovjovas nuo vienos istorijos sampratos, kuria A. Maceina vadina utopine, gyvenimo pabaigoje perėjo prie kitos, A. Maceinos vadinamos krikščioniškąja.

Knygos dėstymą sudaro penketas skyrių. Pirmieji trys nagrinėja antikristinę dvasią ir josios apreiškas. Pirmasis pavadintas Antikristinė dvasia istorijoje ir turi tris poskyrius: istorijos religinis pobūdis, Kristus istorijos centre ir antikristo samprata. Antrasis — Antikristinės dvasios ženklai — su poskyriais: savimeilė, Kristaus laikymas pirmataku, Prisikėlimo neigimas, velniškasis sutvirtinimas, paleistuvinė kilmė. Trečiasis — Antikristinės dvasios veikla: pasislėpimas kaip veiksena, antgamtiškumo išskyrimas, Kristaus vietos užgrobimas, Dievo išniekinimas. Ketvirtasis knygos skyrius nagrinėja antikristo sukurtos valstybės ypatumus ir pavadintas Antikristinės dvasios karalystė. Jo poskyriai — panašumas į Kristaus Karalystę, prievartinė meilė, antikristo evangelija, vienybė, gerovė, linksmybė. Penktasis skyrius liečia specialų klausimą — Bažnyčia antikristo priespaudoje: ištrėmimas į dykumas, persekiojimai, atkritimas nuo Diveo.

Baigiamasis skyrius pavadintas Grįžimas į pradžią. Jame kalbama apie krikščionybės padėtį pasaulio pabaigoje, tą pabaigą ir antrąjį Kristaus atėjimą.

Solovjovo pasakojimo sklaida

Šią knygą A. Maceina yra parašęs tuo pat metodu, kaip ir eilę kitų savo raštų. To metodo esmė — kad jis paima kokį nors Šv. Rašto epizodą, tam tikro asmens biografiją ar net grynai literatūrinį kūrinį ir pradeda jo vadinamą sklaidą: bando atskleisti pasirinkto dalyko esmę. Tokios sklaidos A. Maceina imasi ir apsistojęs prie Solovjovo pasakojimo.

Šios Solovjovo pasakojimo sklaidos pagrindinis bruožas, kad A. Maceina netyrinėja, kaip pasakojime liečiamus dalykus pats Solovjovas suprato. Čia nebandoma atskleisti, kodėl Solovjovas vienaip ar kitaip pasakė, kaip jis tai iš tikro suprato, kuo jis savo sampratą rėmė, iš kur mes tai žinome ir t.t. Vietoj to knygos autorius dėsto, kaip jis pats į pasakojime liestus dalykus žiūri ir juos supranta. Gal tos pažiūros daugiau ar mažiau sutinka ir su Solovjovo turėtomis, tačiau iš knygos to dažniausiai nematome.

Dauguma, imdami šią knygą į rankas, greičiausiai tikėsis, jog ten būsianti išdėstyta V. Solovjovo tų visų dalykų samprata. Ta-

čiau čia pastebėtina, jog tai, kad taip nėra, nesudaro knygai priekaišto. Lygia teise gali būti išdėstytos ar tiriamos pasakojimo autoriaus pažiūros, kaip ir knygos autorius dėstyti savąsias. Svarbu tik, kad būtų aišku, kurios pažiūros kam priklauso — kas, deja, nevisuomet kalbamojoj knygoj taip yra.

Antrasis būdingas šios sklaidos dalykas, jog autorius, dėstydamas kokias savo pažiūras, dažniausiai nesiima jokių įrodinėjimų, o tik tiesiog tam tikrą dalyką teigia. Kas turima galvoj, šį dalyką pabrėžiant, gali parodyti šis pavyzdys. Dėstydamas, jog pasauly vykstanti nuolatinė įtempta kova tarp gėrio ir blogio, knygos autorius paskelbia tokį teigimą: "Vieną dieną šios grumtynės bus lemiančios. Vieną dieną įtampa tarp blogio ir gėrio jėgų pasidarys tokia didžiulė, kad ji susprogdins visą blogio apimtą pasaulį". (9 psl.). Be abejonės daug kas stebėsis, kaip gėrio ir blogio kova galėtų susprogdinti inertišką medžiaginį pasaulį, nes gėris ir blogis bei medžiaginis pasaulis yra visai skirtingų kategorijų dalykai. Tačiau tokį savo teigimą pagrįsti autorius nesiima ir eina toliau, lyg tai būtų kokia visai akivaizdi tiesa. Dėl šios priežasties knygoje skelbiamų pažiūrų priėmimas ar nepriėmimas daugeliu atvejų priklauso ne nuo to, kas knygoj parašyta, bet kaip skaitytojas žiūri į autorių. Jei jis autorių laiko dideliu autoritetu, tokį teigimą priims, juo pasitikėdamas, kas tokio didelio autoriteto autoriui neskiria — dažniausiai numos ranka į tokius teigimus.

Kalbamieji teigimai sudaro pagrindą tolimesniems išvedžiojimams. Skaitytojai tiems išvedžiojimams nedaug galės prikišti loginį nenuoseklumą. Tačiau tai nereiškia, jog tie išvedžiojimai bus visų lengvai priimami. Tokių loginių išvedžiojimų vertė priklauso nuo tezių, kuriomis jie remiasi. Tad kas tų tezių nepriima, jo akyse bus beverčiai ir visi tie išvedžiojimai.

Pagaliau pastebėtina, jog daugeliu atvejų knygos autorius iš literatūrinių pasakojimo elementų daro tikrovines išvadas. Kaip pavyzdį galima priminti Solovjovo pasakojimo epizodą, kur antikristas, apimtas nusiminimo, jog Kristus vis dėlto galįs būti ne jo pirmatakas, bet Pirmasis ir Paskutinysis, bando nusižudyti. Tačiau jį, šokantį žemyn nuo uolos, kažkokia jėga sulaiko. Po to antikristas mato paslaptingą pavidalą, kuris, padaręs jam kai kurių priekaištų, sako: "Aš nieko nereikalauju iš tavęs, bet noriu tau padėti ... Imk mano dvasią! Kaip kadaise mano dvasia tave gimdė grožyje, taip dabar ji tave gimdo jėgoje". Prie šių žodžių A. Maceina apsistoja ir daro plačių tikrovinių išvadų. Ši scena, kuri, anot jo nuomonės, turinti panašumo su Šv. Dvasios nužengimu ant apaštalų, esanti gilios prasmės. Ji parodanti, jog Kristaus ir antikristo rungtynėse žmogus visada esąs tik dalyvis, bet ne savarankiškas kovotojas. Demono žodžiai antikristui esą sakramentinė velniškojo sutvirtinimo "sakramento" formulė. Gavęs velnio ženklą savo sieloje žmogus darąsis atgimdytas jėgoje ir pradedąs veikti tiesiog antgamtiškai. Taip pat plačiai dėstoma jėgos ir grožio vaidmuo antikristinėse apraiškose.

Tie išvedžiojimai daugelį stebins. Jei ten būtų tik nagrinėjama, ką Solovjovas norėjo tuo epizodu pasakyti, nieko nestebintų, jei ir būtų rasta, jog jis kaip tik ir norėjęs aukščiau minėtus dalykus pasakyti. Tačiau kai kny-

gos autorius skelbia, jog tasai epizodas atskleidžiąs kokio velniško sutvirtinimo tikrovinį buvimą, žmogaus vietą gėrio ir blogio grumtynėse bei kitus panašius dalykus, neįmanoma įžvelgti tiems teigimams pagrindo. Kad antikristas bandė žudytis ir jam pasirodė velnias, pasakęs tuos žodžius, nėra tikrovėj įvykęs dalykas, o gryna literatūrinė fikcija.

Visai panašiai knygoje apsistojama, pvz., prie paleistuvinės antikristo kilmės. Solovjovas pasakoja, kad antikristo motina buvusi palaido gyvenimo ir "per didelis skaičius vyrų būtų galėję laikyti save antžmogio tėvu". Remdamasis šia Solovjovo pastaba, A. Maceina daro tokias tikrovines išvadas: "Paleistuvinėje antikristo kilmėje slypi tikrasis jo dvasios šaltinis. Antikristai kyla iš mūsų tarpo: iš Kristaus karalystės. Bet juos išnešioja paleistuvinga įščia. Todėl jie ir nėra iš mūsų. Jų kilmė nėra vienaprasmė su Kristaus šalininkų kilme". Bet iš tikro ir ta palaido gyvenimo moteris ir antikristu virtęs jos sūnus tėra gyvenę Solovjovo vaizduotėje. O tikrovėje ne kartą labai dorų motinų sūnūs yra virtę dideliais antikristais.

Knygos autorius dažnai cituoja Šv. Raštą. Ir tai suprantama, turint galvoj, kad Solovjovo pasakojimas pirmoj eilėj atremtas į Šv. Rašto knygą. Tačiau skaitytojui lengvai gali susidaryti įspūdis, jog perdaug dalykų Šv. Raštu norima paaiškinti. Pvz., autorius išvadžioja, kad velnias esąs pagadinęs gamtą. Anot A. Maceinos, "Kažkoks piktas planas prasiveržia iš kai kurių pasaulio dėsnių. Kažkoks pasityčiojimas ir juokas suskamba protarpiais kosmo simfonijoje. Yra gamtoje dalykų, kurie yra suplanuoti ir įvykdyti išjuokti Dievo kūrybai, apie kurią kitados buvo pasakyta, kad ji esanti net "labai gera" (Gen. 1, 13 ir 31)". (45 psl.). Iš kur tasai "pasityčiojimas kosmo simfonijoje" knygos autorius greit suranda atsakymą Šv. Rašte, kur sakoma, jog velnias ir jo angelai buvo nutrenkti į žemę, ir grasinama tiems, "kurie pagadino žemę". Tačiau ne visi greit patikės, jog iš tikro gamta esanti pagadinta ir tokiu gamtos gadintojo suradimu. Pirmiausia turėtų būti parodyta, jog ne juslinio pažinimo sukeltas įspūdis, o patikrinta mokslinė tiesa, kad gamta sugadinta. Jei toks sugadinimas gamtoj iš tikro egzistuoja, jis mokslo be didelių sunkumų gali būti konstatuotas. Gamtos dalykų yra sugadinęs net ir žmogus. Bet tai lengvai konstatuojama. Galima rasti net plačių tuo klausimu studijų. Pvz., jei išvedama šunų veislė, kuriems labai ilgas snukis uždengia regėjimo plotą, ar dekoratyvinė žuvis su nepaprastai didelėmis akimis, kurios dažnai net žuviai užlūžta, lengva pastebėti, jog gamtos atžvilgiu tai yra sugadintas dalykas. O kol gamtos sugadinimo mokslinio liudijimo neturime, net ir velnio negalime sodinti į nusikaltėlių suolą, nes iš tikro tais Šv. Rašto žodžiais gali būti kalbama apie visai kitą "žemės pagadinimą", su gamtos pagadinimu nieko bendra neturintį. Čia pravartu prisiminti vysk. K. Paltaroko jo "Socialiam klausime" šiuos žodžius: "Pasakymas, kad tos nuomonės esąs kas nors Bažnyčios Tėvų ar paminėti kokią nors Šv. Rašto vietą ekonomijos teorijose nedaug reiškia. Reikėtų pradėti nuo įrodymo, kad tas ar kitas reikalavimas yra ekonomijos žvilgsniu teisingas, kad jo gyveniman įvedimas yra visuomenei naudingas bei reikalingas, o paskui parodyti, jog ant to pamato stovi krikščionių etika, teologija ir Bažnyčia". (Op. cit. 103

psl.). O kas čia pasakyta apie ekonomiką, lygiai tinka ir gamtos klausimams: pirmiau reikėtų parodyti, jog gamta tikrai pagadinta, o tik paskui priminti, jog ir Šv. Raštas apie tai kalba.

V. Solovjovo istorijos samprata

A. Maceina, kaip iš jo knygos matyti, V. Solovjovo istorijos sampratą priima be jokio žymesnio rezervo. Tačiau skaitytojui tuojau kyla knygoj neatsakytas klausimas. Jei Solovjovas atsisakė ne vienos jo net ilgai skelbtos teorijos, rasdamas, kad jos buvusios klaidingos, tai ar nebuvo klaidinga ir čia kalbamoji jo istorijos samprata? Tai, kad jis vienos atsisakė ir perėjo prie kitos, dar nėra joks naujosios jo sampratos teisingumo įrodymas.

Antrasis klausimas, kuris, paskaičius apie Solovjovo istorijos sampratą, daugeliui iškils — kas gi iš tikro yra istorija. Ar ji antlaikinių ir antgamtinės tvarkos jėgų grumtynių laukas, ar žmonijos kelias amžių būvyje, kur veikėjas yra protu ir laisva valia apdovanotas žmogus, nors į jo veiklą ir įsiterpia antgamtinės jėgos? Tai, kas jau aiškiai plaukia iš Solovjovo istorijos sampratos, dar ypatingai išryškina, ją komentuodamas, A. Maceina. "Istorija — jis sako — yra transcendentinių jėgų kovos per žmones erdvė. Ji savo esme yra ne kas kita, kaip tęsinys tos antikristinės kovos, kurią mums Apreiškimas taip vaizduoja: "Danguje įvyko didelė kova: Mykolas ir jo angelai kovojo prieš slibiną. Taip pat kovojo slibinas ir jo angelai; bet jie nenugalėjo, ir danguje neberasta daugiau jų vietos. Ir didysis slibinas, senasis žaltys, kuris vadinamas velniu ir šėtonu, kuris suvedžioja visą pasaulį, buvo numestas; jis buvo numestas žemėn, ir jo angelai numesti drauge su juo. (12,7-10)". (Op. cit. 40 psl.). Kitur, kaip anksčiau minėta, jis dar pakartotinai nurodo, jog Kristaus ir antikristo rungtynėse žmogus visada esąs tik dalyvis, bet niekad nesąs savarankiškas kovotojas.

Su tokia istorijos samprata daugelis nesutiks, pasilikdami prie pažiūros, jog vis dėlto istorija — žmogaus kelias amžių būvyje, o ne transcendentinių jėgų kovos laukas.

Šią istorijos sampratą A. Maceina vadina krikščioniška. Tačiau būtų visai tikslu, jei knygoje būtų bent kiek tiksliau pasakyta, kokia prasme tos sampratos krikščioniškumas suprantamas. Iš tikro gal ir galima sutikti, jog tokia istorijos samprata įmanoma su Bažnyčios mokslu suderinti. Tačiau ji nėra krikščioniška ta prasme, kad pati Bažnyčia tokią istorijos sampratą skelbtų ar jos laikytųsi.

Patsai knygos autorius dar kelia klausimą, ar tokia istorijos samprata esanti pesimistinė, ar optimistinė. Į tą klausimą jis atsako: "Krikščioniškai žiūrint, istorija atrodo dėl to pesimistiška ir sykiu optimistiška. Krikščioniškoje istorijos sampratoje žuvimo nuotaika yra daug gilesnė kaip fatalistinėje kultūros filosofijoje Ibn Chalduno, Giambattista Vico arba Oswaldo Spenglerio ... Tačiau sykiu krikščionybė skelbia antgamtinės gėrybės galutinę ir amžiną pergalę prieš žemės piktąsias jėgas ir galybes..." (41-42 psl.). Bet atrodo, jog bus daug šios knygos skaitytojų, kurie negalės kartu su autoriumi įžiūrėti tokioje istorijos sampratoje optimizmo. Pikto nugalėjimas pasaulio pabaigoje yra žmonijos atžvilgiu bereikšmis, jei žmonija, išskyrus saujelę, bus nužygiavusi — kaip ta istorijos samprata skel-

bia — paskui velnią į pragarą visai amžinybei. O ir Kristaus misijos atžvilgiu dalykas atrodo lygiai taip, kaip ir žmonijos. Kristus į pasaulį atėjo ne baigti prieš laikų pradžią danguje prasidėjusios su Jo priešininku velniu kovos, bet atpirkti ir nuvesti prie Dievo nusidėjusį žmogų. Tad, jei Jo atpirktoji žmonija būtų vis dėlto nuėjusi amžiams paskui Jo priešininką, tai Kristaus misiją tegalima būtų laikyti tik pilnai ir nebeatitaisomai nepavykusia. Ne Kristus, o velnias čia būtų tikrasis laimėtojas. Jei pasaulio pabaigoje velnias būtų ir nugalėtas, tai jau būtų tik Kristaus atsikeršijimas tam, kuris Jo misiją pavertė niekais, bet ne laimėjimas. Pagaliau ne vienam kils net mintis, jog ir apaštalas Povilas bus apsirikęs, tvirtindamas: "Dievas yra ištikimas; jis neleis jūsų gundyti virš jūsų jėgų, bet padarys tokią išeitį iš pagundos, kad galėtumėt ją pakelti". (1 Kor. 10, 13).

Blogio samprata

Kaip minėta, Solovjovui blogis nebuvo tik trūkumas, bet pirmoj eilėj aktyvi pikta valia — velnio ir nusidėjusio žmogaus. "Apie blogį, kaip prigimtą nepakankamumą, galima kalbėti tiktai nesąmoningos gamtos srityje", — sako knygos autorius, aiškindamas Solovjovo istorijos sampratą. Šioj plotmėj blogio klausimas traktuojamas visoj čia aptariamoj knygoj.

Tenka pastebėti, jog tai nėra kokia visuotinai priimta doktrina. Regis pagrįstai galima teigti, jog daugiau problemos tyrinėtojų mano, kad apie blogį, kaip prigimtą nepakankamumą, galima kalbėti ne tik nesąmoningos gamtos srityje. Dom Mark Pontifex sako: "Misuse of the creature's free will is, therefore, one cause of evil in creation, but this does not cover the whole problem. There is a large amount of suffering in the world which is traceable to nothing else than inherent defects in human nature itself, and we have to ask next why God permits this". (The Existence of God, p. 74). Čia negalėdami pacituoti ilgo aukščiau iškelto klausimo aiškinimo, turime vis dėlto priminti šiuos dalyko esmę pasakančius žodžius: "If such creatures had not the power to do wrong they would be already perfect, and only God is eternally perfect. A creature must be build up from imperfection to perfection ... The possibility of the evil is inevitable if there is to be the possibility of the particular kind of good". (Ibid. p. 73).

Tikrovinė blogio išraiška Solovjovui yra antikristas. Knygos autorius imasi paaiškinti, kas iš tikro yra tasai antikristas. Antikristas, aiškintojo supratimu, esąs visur, kur tik Kristus yra kaip nors suklastotas. Pradžią antikristinio pasireiškimo randa danguje, kur — kaip moko Duns Scotus — Liuciferis atsisakęs dieviškąjį Logos gerbti ir Jam tarnauti, kad Jisai buvo skirtas tapti žmogumi. Bet knygos autorius linkęs manyti, jog istorijos gale antikristas galįs pasirodyti ir velniažmogio pavidalu. Tačiau nėra ir tai kokia bent krikščionių visuotinai priimta doktrina. Kiti visai kitaip į tai žiūri. Parašęs plačią studiją apie šv. Jono Apreiškimo knygą kun. V. J. Bagdonavičius sako: "... jis (šv. Jonas) paprastai pastebi, kad antikristai yra kilę iš žmonių, "jie išėjo iš mūsų tarpo". Toliau, jis antikristą dar labiau suprastina, sakydamas, kad jis yra ne kas kitas, kaip melagis, kuris iškreipia tikėjimo tiesas. Vadinasi, nėra

reikalo į Antikristą žiūrėti, kaip į kokį fantastinį reiškinį. Negalima taip pat į jį žiūrėti, kaip į vienkartinį žmonijos istorijos reiškinį, kuris vieną kartą pasirodo. Jei taip būtų, tai jis būtų jau buvęs ir praėjęs paties šv. Jono laikais". (Žmonijos likimas šv. Jono Apreiškimo knygoje, 202-203 psl.).

Dėl tvirtinimo, jog blogis pasaulyje vis labiau įsigalįs, tegalima pastebėti, jog tuo galima tik tikėti arba netikėti, bet tai neįmanoma ne tik įrodyti, o net ir įrodinėti, nes absoliučiai neįmanoma suvesti kokį gėrio ir blogio visame pasaulyje balansą ar nustatyti jų pasaulio mastu didėjimą ar mažėjimą.

Antikristo valstybė

Išnagrinėjęs antikristinės dvasios ženklus bei veiklą, A. Maceina sustoja prie Solovjovo pavaizduotos antikristo valstybės.

Tenka pastebėti, jos Solovjovo antikristinės valstybės vaizdas nėra ypatingai įspūdingas, kaip tūlas gali laukti. Priežasčių, atrodo, yra bent keletas. Visų pirma, Solovjovui rašant savo pasakojimą ne literatūriniais tikslais, nėra pavykę sukurti įspūdingą pasaulio pabaigos viziją. Antra, jo pasakojimo pasaulis, kuris turėtų būti dar ateities pasaulis, šios dienos žmogui daugeliu atžvilgių atrodo jau didele dalimi praeitis. Pagaliau vaizdą, sakytume, tamsina tai, jog to pasaulio sklaidai vartojama ne politinė, bet bažnytinė terminologija. Jei atitinkamose vietose būtų vartojami tokie žodžiai kaip agitacija, propaganda, indoktrinacija, totalizmas, teroras bei kiti panašūs, būtų daug ryškiau, jog kalba eina apie valstybę ir kokią valstybę.

Pasižiūrėjus, ką ir kaip antikristas Solovjovo pasakojime veikia, susidaro įspūdis, jog visa tai jau matyti ar girdėti dalykai — nebent išskyrus popiežiumi jo padaryto Apolonijaus burtininkiškus triukus. Tuos dalykus yra darę platesniu ar siauresniu mastu visi uzurpatoriai bei despotai. Jei nebūtų tai iš anksto pasakyta, ne vienas mažai net ir įtartų, jog tai velnio "sakramentus" priėmęs antikristas. Labai žymi dalis tų uzurpatorių bei despotų, kaip ir Solovjovo antikristas, buvo gabūs ir — iš širdies ar dėl išskaičiavimo — įvairiais gerais darbais pasižymėję, dideli ar bent dideliais laikyti žmonės. Kaip ir Solovjovo antikristas jie įvairiais būdais stengėsi ir stengiasi patraukti savo valdinių širdis, o prieš tuos, kurių širdys jų pusėn taip lengvai nepalinksta, imasi prievartos. Kaip iš baimės milijonai šaukia apie savo tariamą meilę despotui, kiekvieno ausis yra girdėjusi. Jie kuria ir savo evangelijas. Kam gi negirdėta Hitlerio Mein Kampf ar Lenino, Stalino bei kitų panašių raštai. Jie, kaip ir Solovjovo antikristas, yra totalistai — jie suima savo rankon ne tik viešojo gyvenimo visas sritis, bet net ir religinį bei asmeninį gyvenimą. Despoto valstybėje visi turi būti ir vieningi pagal jo nubrėžtą liniją — vienos ideologijos, vienos partijos, net vieno meninio skonio bei vienos religijos arba be jokios religijos. O už visa tai jie žada, o kartais — bent tiems, kurie jiems besąlygiškai paklusta — ir duoda patogų bei linksmą gyvenimą.

Trumpai tariant, Solovjovo pavaizduotoji antikristo valstybė yra tipinga despotinė valstybė su negausiais, palyginti, velniškos mistikos priedais.

Kai pasižiūrime į antikristo šiame pasakojime darbus, šalia akivaizdžiai blogų matome ir tokių, kurių blogumas nėra akivaizdus. Tad knygos autorius ir imasi to

pasakojimo komentaruose parodyti, jog visi antikristo darbai yra blogi ir kodėl jie blogi. Tačiau ne visi tie komentarai galima laikyti visai pavykusiais. Kaip pavyzdį čia galima nurodyti komentarus gerovės klausimu.

Solovjovas savo pasakojime vaizduoja, jog antikristas rodęs socialinio teisingumo srity didelę netvarką ir *padaręs reformą*. Ta reforma buvusi savotiška: antikristas aprūpinęs vargšus, nepaliesdamas turtingųjų. Mat, jo rankose telkėsi pasaulio pinigai ir jis dar valdęs milžiniškus žemės plotus. Taip padaręs visus lygiai sočius. "Socialekonominė demokratija buvo įvykdyta, — sako A. Maceina, — ir socialinis klausimas galutinai išspręstas. Tai, dėl ko žmonija kankinosi tūkstančius metų, antikristas įvykdė vienu imperatoriškos savo plunksnos brūkštelėjimu" (211 psl.). Šios, jo supratimu, socialekonominės demokratijos Solovjovo pasakojimo komentatorius, aišku, negalėjo peikti. Bet kad vis dėlto negalėjo sutikti, jog antikristas galėtų ir ką gero padaryti, ėmėsi ieškoti visame šiame dalyke neabejotinai kur nors glūdinčios blogybės. Ir tą blogybę jis tariasi aptikęs pačioj gerovėj: gerovė iš tikro esanti negerovė — nors toks teigimas yra akivaizdi kontradikcija.

Norėdamas paaiškinti, kodėl gerovėje glūdi blogybė, knygos autorius pateikia šią gerovės aptartį: "Gerovė yra kūninio žmogaus prado vispusiškas patenkinimas" (212 psl.). Dar toliau, pabrėždamas gerovėj dabarties reikšmę, jis papildomai prideda: "Gerovė yra soti dabartis. Tai pats didžiausias jos apibrėžimas". (Ten pat.). O iš to jis jau išveda, jog gerovė esanti nekrikščioniška, nes "krikščioniškas žmogus visados yra ateityje, ir niekados ne dabartyje". Krikščionybė dėlto bandanti suvesti šią gerovę ligi mažiausio jos kiekio, ligi jos būtinybės laipsnio ir palikti žmogų visada alkaną. Kūno alkis krikščionybėj esąs išraiška dvasinio alkio, todėl krikščionybei jis esąs palaimintas. Vietoj gerovės krikščionybė skelbianti neturtą, suprastą plačiausia prasme. Neturtėlis esąs ne tasai, kuris maža turįs, bet tasai, kuris maža vartojąs ir mažu pasitenkinąs.

Šitaip į dalykus žiūrint, aišku, jog antikristas, kurdamas gerovę, piktą darbą daręs. Tačiau skaitytojui yra sunku sutikti su tais išvedžiojimais. Visų pirma pastebėtina, kad Solovjovo vaizduojamoji antikristo reforma nėra joks socialekonominės demokratijos įvykdymas, kaip mano knygos autorius. Sotumo lygybė savaime nėra jokia demokratija — ji gali būti pasiekta ne tik demokratinėj santvarkoj, bet ir aristokratinėj bei monarchinėj. Demokratija yra metodas. Ekonominė demokratija yra santvarka, kur kiekviena ekonominė grupė turi balsą tautos ūkio tvarkyme ir teisę iškelti savo ekonominius interesus bei juos ginti visomis legaliomis priemonėmis. Kur įvykdoma kad ir sotumo lygybė imperatoriškos plunksnos brūkštelėjimu, ten jokios demokratijos nėra.

Antra, antikristo tariamoji reforma iš tikro yra apgavimas, kaip vėliau ir pats knygos autorius pastebi. Susikaupusio turto išdalinimas alkaniems pasotinti nėra jokia ekonominė reforma, o tik pašalpa. Ekonominė reforma yra tuomet, kai vargingieji yra įjungiami į produktyvų ūkį ir gauna teisę į teisingą to ūkio gamybos dalį.

Cituotoji gerovės aptartis daugeliui atrodys keista, nes jų akimis tokia gerovė yra tik vištos ar triušio gerovė, o ne žmogaus.

Civilizuotos visuomenės tarpe vyrauja pažiūra, jog žmogaus gerovė nėra tik pasotinimas valgio, apdaro, buto, šilimos, poilsio ir priešingos lyties alkio, kaip aiškina knygos autorius. Žmogaus gerovė, pagal šią pažiūrą, šalia patenkinimo įvairiopo alkio, dar apima tarptautinę ir tautinę taiką, civilinį ir ekonominį bei socialinį saugumą, sveikatos globą, galimybę pasinaudoti kultūros laimėjimais. tikėjimo laisvę ir kitus šios rūšies dalykus.

Kalbant dėl krikščionybės pozicijos gerovės atžvilgiu, tenka pastebėti, jog tikrai į perdėtą gerovę, kuri paprastai vadinama prabanga arba liuksusu, krikščionybė žiūri nepalankiai, nes iš tikro ji turi žalingų pasekmių. Kaip tik dėl to net ir mokslai, kaip biologijos ar sociologijos, tą pat sako. Tačiau tektų nemažai stebėtis, jeigu būtų tiesa, jog krikščionybė stengiasi gerovę apriboti ligi būtinybės laipsnio, kuris paprastai vadinamas egzistenceminimumu, ir palikti žmogų visada alkaną, kad šis alkis jam primintų jo dvasinį alkį. Pačių katalikų atlikti tyrinėjimai sako, jog neturtas ir iš jo kylantis alkis toli gražu nėra gera priemonė žmogui priminti jo dvasinį alkį. Priešingai — jis žlugdo žmogų fiziškai ir dvasiškai, palieka atsilikusį kultūroj, ugdo ydas ir kriminalizmą bei socialinę nesantaiką. (Čia tenka pabrėžti, jog neturtėlį suprantame įprastine prasme — kad tai nieko neturįs ar turįs labai maža turto žmogus. Knygos autoriaus pateikiamoji neturtėlio samprata, jog neturtėlis esąs ne tas, kuris neturi turto, bet tasai, kuris mažai vartoja, yra grynai jo individuali samprata. Įprastinė tokio žmogaus samprata yra asketas, labdarys, šykštuolis ar kas kitas — žiūrint, kodėl jis mažai vartoja, ir daug turėdamas).

Tiesa, knygos autorius savo pažiūrą remia Kristaus Kalno Pamokslu, kuris "iš tikro yra vienas didžiulis neturto palaiminimas, neturto kaip vispusiško alkio mūsajam psichofiziniame gyvenime" (214 psl.). Tačiau, žiūrint į Evangelijos tekstą, atrodo kitaip. Ten Kristus laimina ne alkį, neturtą, liudesį, persekiojimus, piktžodžiavimą bei melą, bet tuos, kurie nuo šių dalykų kenčia, — alkanus, skurdžius, liudinčius, persekiojamus, šmeižiamus ir koliojamus žmones. Iš Evangelijos plaukia, jog visi tie dalykai yra blogybės, o nuo jų kenčiantieji laiminami, kad Dievas tą blogį daźnai ne dėl savo kaltės iškentusių neapleidžia — jie bus pasotinti, paguosti, įleisti į dangaus karalystę. Taigi palaiminti yra ne todėl, kad kenčia, bet kad bus Dievo gausiai už savo kančias atlyginti.

Iš tikro neturtas yra vienas Evangelijos patarimų — šalia skaistybės ir klusnumo. Tačiau tasai neturtas yra visai ypatingos rūšies, skirtingas nuo neturto, kuris paprastai turimas galvoj, kalbant apie neturtą, ir kyla iš ekonominių bei socialinių sąlygų. Tasai neturtas — tai neturtas žmogaus, kuris pasiryžęs ypatingai siekti tobulybės. Tokio neturto patarimą randame Mato Evangelijos 23 skyriuje. Pas Jėzų atėjo jaunikaitis ir paklausė, ką jis turįs daryti, kad laimėtų amžinąjį gyvenimą. Kristus atsakė: — Neužmuši, nesvetimoteriausi, nevogsi, neliudysi neteisiai, gerbk savo tėvą ir motiną, mylėk savo artimą, kaip pats save. Jaunikaitis atsakė, jog tai vykdąs, bet ko jam dar trūkstą. Jėzus jam tuomet tarė: — Jei nori būti tobulas, eik, perduok, ką turi, ir duok beturčiams, ir turėsi turtą danguje; paskui ateik ir sek mane. Taigi Kristus neturto neskelbė išga-

nymo sąlyga. Jis tik patarė jį tam, kuris nori siekti ne tik išganymo, bet ir tobulybės. Ir kodėl buvo toks Kristaus atsakymas, nesunku įžvelgti. Žmogaus ribotumas neleidžia jam viskuo naudotis ir viską turėti. Kas imasi didelį uždavinį, tasai turi juo daugiausia ir apsiriboti, ne vieno kitų dalykų ir atsisakydamas. Tačiau tai nereiškia, jog dalykai, kurių tokiu atveju reikia atsisakyti, yra blogi. Jei tų dalykų būtų atsisakoma dėl blogumo, tai blogybė būtų ne tik turtas, bet, pvz., ir santuoka bei šeima, nes ir jų siekią tobulybės pagal Evangelijos patarimą atsisako.

Suprantama, turtas turi savo pavojų. Jis nėra išimtis iš visų mūsų pasaulio dalykų, kurių bendras ypatumas, jog šalia pagrindinio savo efekto turi ir šalutinių, kurie nevisuomet yra pageidautini, o kartais net ir žalingi. Pvz., sukultūrintas augalas ar gyvulys pasidaro neatsparus ligoms arba efektingas prieš džiovą vaistas žaloja tuo pat laiku klausą. Tačiau dėl to tų dalykų paprastai neatsisakoma, o atitinkamu būdu tie nepageidaujami ar žalingi šalutiniai efektai eliminuojami. Tad taip tenka elgtis ir su turtu ar apskritai gerove, ką iš tikro Bažnyčia mus ir moko daryti.

Bažnyčia antikristo valstybėje

Bažnyčia antikristo valstybėje A. Maceinos apžvelgiama kreipiant dėmesį į tris dalykus: ištrėmimą į dykumas, persekiojimus ir atkritimą nuo Dievo.

Pats Solovjovo pasakojimas mums ko nors ypatingai naujo apie Bažnyčią nepasako. Istorijos būvy, ypač pastaraisiais laikais, prieš Bažnyčią buvo pavartota tokio žiaurumo ir tiek rafinuotų priemonių, kad jos toli pralenkia, ką Solovjovas apie tai yra pasakęs. Solovjovo pateikiami Bažnyčios persekiojimo bei likimo vaizdai turi tam tikro įdomumo tik tuo atžvilgiu, kad juose stengiamasi laikytis arčiau to, kas kalbama Šv. Rašte.

Šių klausimų sklaidoj knygos autorius bando atskleisti, ką iš tikro reiškiąs Bažnyčios gyvenime ištrėmimas krikščionių į dykumas, persekiojimai ir atkritimas nuo Dievo, kuriuos Solovjovas vaizduoja savo pasakojime. Ir ką jisai atskleidžia, didele dalimi gali būti lengvai priimama, yra net nenauja, to paties autoriaus ar kitų įvairiais atvejais jau kelta. Tačiau ir čia randame skelbiama pažiūrų, kurios daugelio nebus lengvai priimamos. Pvz., knygos autoriui yra labai įstrigusi idėja, kad Bažnyčios persekiojimai trumpiną pasaulio istoriją. Tai jis net pakartotinai pabrėžia. Sustojęs prie klausimo, kokios reikšmės tie persekiojimai turi pačių persekiotojų atžvilgiu, jis atsako: "Į tai galima šitaip atsakyti: kankinių kraujas daro skaičių pilną ir tuo būdu artina istorijos galą" (253 psl.). Vėl 255 psl.: "Bažnyčios persekiojimai trumpina istoriją". 256 psl.: "Juo tad Bažnyčios persekiojimai yra griežtesni ir ilgesni, juo smarkiau istorija skuba prie savo galo". Į mistiką daug nelinkusiems žmonėms tokie teigimai neatrodys turį didelio pagrindo. O gal dar daugiau atrodys be žymesnio pagrindo knygos autoriaus įžiūrima Bažnyčiai palaima iš masinio atkritimo nuo Dievo, kurį jisai tariasi radęs skelbiamą ir šv. Jono Apreiškimo knygoj. "Vis dėlto, — sako jis — minių atkritimas nuo Bažnyčios turi ir skaistinančios prasmės. Tiesa, pats savyje jis yra skaudus. Jis padaro didelių žaizdų mistiniame Kristaus Kūne. Tačiau iš kitos pusės jis yra ir išganingas, nes išvaduoja Bažny-

čią nuo anų sunkių prieaugų, kurias ji taip vargingai turi vilkti savo istorijos keliu" (264-265 psl.). Tą savo mintį jis bando paremti nurodymais į minią ir masę, kurios esančios Bažnyčioje dideĮ blogybė. Tačiau daugiau bus tokių, kurie laikosi pažiūros, jog Bažnyčios atžvilgiu nėra minios ir masės. Pažiūra, jog yra palaima, jei nusikratoma vadinamos masės, iš tikro yra ne Bažnyčios, bet masonų šventyklų (masonic temples), kurios šiuo pagrindu kuriasi ir veikia. Bažnyčiai gi nėra minios, o tėra tik Kristaus atpirkti žmonės, kurių kiekvienas yra absoliutinė vertybė, nes turi nemirtingą sielą, Dievo Sūnaus krauju atpirktas ir skirtas amžinajai laimei. Todėl net ir menkiausias žmogelis Bažnyčiai yra lygiai brangus, kaip ir savo šventumu garsėjantieji. Kad "Vienas šventasis čia daugiau reiškia, negu tūkstančiai nei šiltų, nei šaltų, kuriuos Viešpats pradeda vemti iš savo burnos (plg. Apr. 3, 16)" tėra tik knygos autoriaus nuomonė. Bažnyčiai gi atkritimas nuo Dievo visuomet yra smūgis ir sielvartas, neatsižvelgiant, koks menkas, iškrypęs ar net pasibaisėtinas tasai atkritėlis būtų. Jei Bažnyčia meldžiasi net už tokius, kaip buvo Stalinas ar Hitleris, už įvairius jos pačios persekiotojus, kad Dievas jų pasigailėtų, tai teigimas, jog Bažnyčiai esąs vis dėlto išganingas masinis silpnesniųjų josios vaikų atkritimas nuo Dievo ir josios, yra mažų mažiausia stebinantis. Galima sutikti, jog kai kuriais atvejais po tokio atkritimo Bažnyčiai gali net pasidaryti lengviau, tačiau toks palengvėjimas dar nereiškia palaimos. Kokiais keliais Bažnyčia turi eiti, Kristus aiškiai pasakė: "Ne sveikiems reikia gydytojo, bet sergantiems. Eikite ir mokykite, ką tai reiškia: Aš noriu pasigailėjimo, o ne aukos. Nes aš atėjau ne teisiųjų šaukti, bet nusidėjėlių". (Mat. 20, 12-13).

Prie to dar pastebėtina, jog minia ir masė Bažnyčioje negali turėti tokio vaidmens, kokį A. Maceina vaizduojasi, nes Bažnyčia tvarkosi hierarchijos pagrindu.

Turėdami vietos panašių autoriaus pažiūrų galėtume iškelti ir daugiau. Tačiau jo mintijimo krypčiai pailiustruoti, atrodo, pakaks ir iškeltųjų.

Bendra pastaba dėl iškeltųjų dalykų būtų ši: būtų nevaisinga bandyti čia iškelti visa, kas knygoje paliesta ir dėl ko gali būti abejonių bei skirtingų pažiūrų, nes čia paliesta labai plati problemų skalė. Tad ir buvo čia apsiribota iškėlimu knygos pagrinde glūdinčios koncepcijos ir kiek pirmaeilės svarbos dalykų, kad paaiškėtų bendras knygos vaizdas ir pagrindinės autoriaus minties kryptys bei tendencijos. Turėdamas šį vaizdą, skaitytojas pats galės susidaryti savo sprendimą, ko ši knyga verta.

(Antanas Maceina, NIEKŠYBĖS PASLAPTIS, Antikristas istorijoje pagal V. Solovjovo pasakojimą. Išleido Ateitininkų Federacija, 1964 m., 204 psl.).

A. Gražiūnas

ENCIKLIKA PACEM IN TERRIS PASAULINIAME FORUME

Beveik dviem metam praėjus nuo enciklikos Pacem in terris paskelbimo, šių metų vasario 17-20 dienomis New Yorke įvyko specialli konferencija joje iškeltoms problemoms persvarstyti. Konferenciją sušaukė Demokratinių Institucijų Studijų Centras, kuris yra at-

žala Respublikos Fondo, praeityje parodžiusio kai kurių prosovietinių tendencijų. Konferencijoje dalyvavo iš dvidešimties valstybių daugiau kaip du tūkstančiai politikų, mokslininkų, diplomatų, dvasininkų ir kitų iš abiejų Geležinės uždangos pusių.

Pagrindinė konferencijos tema buvo klausimas, kaip tarptautinės teisės normas padaryti efektyviomis ir kaip paveikti valstybes, kad jos sutiktų su savo suvereniteto teisių apribojimais šiam tikslui pasiekti.

Popiežius Paulius VI savo rašte konferencijos dalyviams palinkėjo rasti gyvybinėms problemoms teveriančius sprendimus ir priminė, kad "Tokie sprendimai, jei jie bus pagrįsti šios enciklikos doktrina, turės atmesti bet kurias priemones, kurios paneigia Kūrėjo teises ar pažeidžia jo kūrinių garbę ir integralumą." Deja, šių išganingų popiežiaus patarimų didelė dalis konferencijos dalyvių visai nepaisė.

Jei anglų istorikas A. Toynbee tik reiškė susirūpinimo, kad vien taikaus sanbūvio ilgainiui neužteks ir bus reikalingas pasaulinis autoritetas, kuriam subordinuotųsi atskirų valstybių suverenitetai, tai Tarptautinio Teismo narys P. C. Jessup teigė, kad tas suverenitetas yra liūnas, ant kurio negalima statyti tarptautine teise paremtos santvarkos. Gi prof. Morgenthau net įtikinėjo, kad moderniame pasaulyje tautinės valstybės jau yra atgyventas dalykas.

Konferencijos svarstymui parengtame rašte Demokratinių Institucijų Studijų Centro konsultantas F. W. Neal siūlė atmesti prielaidą, kad, svarstant enciklikos mintis, reikia remtis jos teologiniais pagrindais, tuo iš anksto nukreipdamas konferencijos darbus į nevaisingus klystkelius. Nemaža konferencijos dalyvių, atmetę pagrindines enciklikos mintis, pasirinko ir iškėlė tik tas, kurios, jų manymu, rėmė jų pažiūras. Be to, dauguma kalbėtojų encikliką traktavo kaip socialinį, o ne teologinį ir metafizinį dokumentą.

Kadangi konferencijos rengėjai iš anksto paneigė enciklikos teologinį pagrindą, joje paliestos tarptautinio santykiavimo normos negalėjo būti sekminagi aptartos.

Popiežius gi aiškiai nurodė, kad vienintelė vieta, kur žmogus turi ieškoti savo elgesio taisyklių, yra jo prigimtis, kurioje Dievas įdiegė amžinuosius įstatymus.

Reikia pabrėžti, kad pirmą kartą istorijoje toks plataus masto žymių kultūringo pasaulio asmenybių susitelkimas buvo skirtas specialiai popiežiaus paskelbtai enciklikai aptarti.

Dėl tų pat priežasčių konferencija, visą svarstymų svorį nukėlusi į taikos išlaikymo reikalą, visai neatkreipė dėmesio į tai, kad bet kokios taikos tarp žmonių ir valstybių pagrindu yra tiesa, teisingumas ir laisvė. Todėl konferenciją galima vertinti, kaip nuomonių pasikeitimo forumą, nesuteikusį nei garbės enciklikai, kurios vardu ji buvo sušaukta, nei priartinusi pasauliui taikos įgyvendinimo laikus.

St. Dz.

NAUJI TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI

Pranas Alšėnas, žurnalistas, Tėviškės Žiburių redakcijos narys. Bendradarbiauja ne tik lietuvių laikraščiuose, bet ir Kanados angliškoje spaudoje, kur gina Lietuvos ir kitų pavergtų tautų reikalus. Už pogrindinės spaudos platinimą kalėjęs vokiečių kalėjime.

Dr. Algirdas Martynas Budreckis, šiuo metu dėstąs Rutgers universitete Newarke rusų istoriją, New Jersey Demokratų partijos

lietuvių skyriaus pirmininkas ir Rytų Rezistencinio Sąjūdžio atstovas VLIKe, yra gimęs JAV, bet gyvenęs ir Lietuvoje, iš kur grįžo 1940 m. Šalia teisių ir istorijos studijų Rutgers universitete studijavo 1959 metų vasarą ir lituanistiką Fordham universitete New Yorke. Yra dirbęs Newark Star Ledger redakcijoje. Istorijos mokslų doktoratą gavo 1965 m. Rutgers universitete.

Prof. Dr. Juozas Eretas, nuo sovietinės okupacijos pasitraukęs į savo gimtąją Šveicariją, ir toliau savo laiko ir jėgų didžiąją dalį skiria Lietuvos bei lietuvių tautos reikalams. Buvęs Lietuvos kariuomenės savanoris, Eltos įkūrėjas, Kauno universiteto profesorius, seimo atstovas bei Lietuvos katalikiškojo kaimo jaunimo vadovas, šiuo metu savo kovą už Lietuvos laisvę ir lietuvių tautos teises tęsia daugiausia plunksna ir gyvu žodžiu. Iš gausių šio laikotarpio jo raštų, šalia prof. S. Šalkauskio išsamios biografijos, galima paminėti "Tremtis — prakeikimas ar uždavinys?", "Solowjow und Šalkauskis", "Krikščionis ir kultūra" bei kitus. Šiuo metu įtemptai dirba prie a.a. prof. K. Pakšto biografijos.

Pranas Pauliukonis, buvęs pradžios mokyklos mokytojas, o vėliau gimnazijos mokytojas ir direktorius, yra istorikas, parašęs spaudai nemaža straipsnių ir keletą istorijos vadovėlių mokyklai, o taip pat ir istorijos dėstymo gaires. Už pogrindžio veiklą vokiečių buvo suimtas ir išvežtas Vokietijon į priverčiamuosius darbus.

Prof. Dr. Konstantinas Račkauskas, teisininkas, studijavęs visoj eilėj Vakarų Europos universitetų. Nepriklausomoj Lietuvoj daugiausia dirbo valstybės tarnyboj kaip teisės specialistas bei teisinis patarėjas. Yra dėstęs Kauno ir Vilniaus universitetuose. Pasitraukęs iš Lietuvos, yra dėstęs Ecole des Hautes Etudes Internationales Paryžiuje ir nuo 1948 m. dėsto lyginamąją konstitucinę teisę Fordhamo universitete New Yorke. Įvairiuose leidiniuose yra paskelbęs eilę teisės srities straipsnių.

Dr. Tomas Žiūraitis, kunigas domininkonas, žinomas pamokslininkas ir filosofas. Gyvendamas JAV, yra dėstęs keletoj kolegijų, o šiuo metu paskirtas misijų, rekolekcijų ir moksliniam filosofijos bei teologijos sričių darbui. Plačiai dalyvauja mokslinėje spaudoje, ypač kreipdamas dėmesį į asmenybės problemą. Iš vėlesniųjų mokslinių darbų paminėtina vedamoji studija "Zur Problematik der Persoenlichkeit als kulturintegraler Wirklichkeit" sutelktiniame 22 autorių darbe "Der Mensch als Persoenlichkeit und Problem (Muenchen, 1963).

LAIŠKAS REDAKCIJAI

Gerbiamasis Pone Redaktoriau,

Man atrodo, kad paskutiniame Tėvynės Sargo numeryje Druido straipsnis yra vertas didesnio negu eilinio dėmesio. Būdas, kuriuo jis apipavidalina 1922 m. vad. "Vidurinės Lietuvos" seimo medžiagą yra pavyzdys aukštos inteligencijos ir plačios — ne dažnai sutinkamos lietuviškoje raštijoje — informacijos. Reiktų pageidauti, kad Redakcija panašaus kruopštumo ir pilnumo straipsnių iš šio Autoriaus paprašytų daugiau. Gal būtų gera jį paskatinti panašiu metodu apžvelgti daugelį kitų moderniosios mūsų istorijos klausimų.

Su geriausiais linkėjimais

Kun. Vytautas Bagdanavičius, MIC

TURINYS

A. J. Kasulaitis, Žvilgsnis į kelią 1
Juozas Eretas, Komunizmo likimas ir mes 13
Dr. Konstantinas Račkauskas, Žmonių prieauglio ir žemės išteklių klausimu 26
Dr. Tomas Žiūraitis, O.P., Tautos ir valstybės sampratų klausimu 44
Algirdas Budreckis, Krikščionių demokratų ideologija pokarinėje Europoje 66
Bronius Zumeris, Lietuvos sienos prie Vilniaus vartų 80

ĮVYKIAI IR MINTYS

Lietuvos laisvinimo bare

Stasys Lušys, Lietuvių politinių grupių antrasis apsijungimas Lietuvos išlaisvinimo darbui 93
Dr. P. Mačiulis, Konsularinė Sovietų Sąjungos ir JAV sutartis 98
St. Dz., Pabaltijo klausimas J. Valstybių kongrese 102
Pr. Alšėnas, Kanada ir Europos tautų laisvė 105

Krikščionių demokratų eilėse

Nouvelles Equipes Internationales—NEI organizaciniai pakitimai 109
Antrasis pasaulinis jaunųjų krikščionių demokratų kongresas 111
Europos Jaun. Krikščionių Demokratų ir Konservatorių vadovų konferencija 113

Ties knyga pasilenkus

Pr. Pauliukonis, Kontroversijos Antano Smetonos monografijoje 114
A. Gražiūnas, Knyga apie Antikristą ir jo valstybę 132
St. Dz., Enciklika Pacem in terris pasauliniame forume 142
Nauji Tėvynės Sargo bendradarbiai 143
Laiškas redakcijai 144

ATSIŲSTA PAMINĖTI

CONGRESSIONAL RECORD, Proceedings and Debates of the 89th Congress, First Session. Atstovų ir senatorių kalbos bei pareiškimai JAV Kongrese minint Vasario Šešioliktąją 1965 metais. 44 pusl.

Kun. Vytautas Bagdonavičius, M.I.C., SANTYKIAI TARP ŽMONIŲ KOMUNIZME. Atspaudas iš L. K. M. Akademijos Suvažiavimo Darbų V tomo. Roma, 1964 m. 28 pusl.

Prof. Dr. Juozas Eretas, TREMTIS — PRAKEIKIMAS AR UŽDAVINYS? Išleido Šaltinis Londone. 16 pusl.

Juozas Eretas, TREMTIES LIETUVIS IDĖJŲ SŪKURYJE. Išleido Šaltinis Londone 1965 m. 14 pusl.

Prof. Dr. Antanas Kučas, AMERIKOS LIETUVIŲ RYŠIAI SU TĖVYNE. Atspaudas iš L. K. M. Akademijos Suvažiavimo Darbų V tomo. Roma, 1964 m. 22 pusl.

LEIDYKLOS DOVANA
Perduota Liet.
Bibliogr. Tarnybos

Alp(LKA) 1745
1965, Nr.1

90.743114